

JAARVERSLAG

2017

Verslag over het boekjaar
1-1-2017 t/m 31-12-2017

Inhoudsopgave

1. Kerncijfers	4	5. Verslag verantwoordingsorgaan	93
2. Voorwoord	7	6. Rapport raad van toezicht.....	102
3. Profiel	11	7. Jaarrekening	117
4. Bestuursverslag.....	26	8. Overig	157
4.1 Pensioenbeleid.....	27	8.1 Actuariële verklaring	158
4.2 Beleggingsbeleid	35	8.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	162
4.3 Financieel beleid	53	8.3 Personalialia (per 31 december 2017)	171
4.4 Communicatiebeleid	62		
4.5 Integraal risicomanagement.....	70	Bijlage 1.....	173
4.6 Governance.....	76		
4.7 Verwachte ontwikkelingen komend jaar	91		

1

Wanneer je hierop klikt, ga je naar de gedetailleerde inhoudsopgave.

2

Dit zijn de hoofdstukken van het jaarverslag. Wanneer je hierop klikt, ga je naar het desbetreffende hoofdstuk.

Uitleg over dit document

Deze PDF kan het beste in Adobe Acrobat geopend en bekeken worden, gezien de interactiviteit bij PDF viewers van derde partijen tot problemen in de weergave zou kunnen leiden. De PDF is interactief, dat wil zeggen dat er bepaalde extra functionaliteiten ten opzichte van traditionele PDF-bestanden toegevoegd zijn. Behalve de navigatie aan de boven- en onderkant van dit document, zijn ook de grafieken klikbaar om ze groter weer te laten geven. Daarnaast bevat de PDF hyperlinks die gekenmerkt zijn door de oranje kleur en onderstreping.

3

Hyperlinks zijn gekenmerkt door de oranje kleur en onderstreping.

4

Wanneer je op een grafiek klikt, krijg je een grotere weergave ervan te zien.

De begrippenlijst bevat uitleg over veel voorkomende termen.

klik hier

5

Dit is de pagina waarop je je bevindt. Een klik op de pijltjes brengt je naar de volgende respectievelijk vorige pagina.

Kerncijfers

01

1. Kerncijfers

Alle bedragen in dit jaarverslag zijn in duizenden euro, tenzij anders vermeld.

	31-12-17	31-12-16	31-12-15	31-12-14
Aantallen				
Actieve deelnemers	5.273	5.697	5.779	6.032
Gewezen deelnemers	2.219	1.579	1.375	711
Pensioengerechtigden	141	84	39	9
Totaal	7.633	7.360	7.193	6.752
Financiële gegevens (in duizenden euro)				
Beleggingen voor risico pensioenfondsen				
Belegd vermogen	434.512	309.973	191.627	100.535
Beleggingsopbrengsten	19.126	24.156	-2.032	12.237
Beleggingsrendement*	4,9%	11,7%	1,2%	20,2%
Technische voorzieningen				
Technische voorziening voor risico pensioenfondsen	369.669	292.799	176.048	80.865
Overige technische voorzieningen	415	680	701	1.564
Totaal technische voorzieningen	370.084	293.479	176.749	82.429
Reserves				
Algemene reserve	66.193	19.564	17.051	19.296
Dekkingsgraden				
Dekkingsgraad	117,9%	106,7%	109,6%	123,4%
Strategisch vereiste dekkingsgraad (2014: feitelijk)	120,4%	120,8%	118,4%	116,3%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,3%	104,4%	104,5%	105,1%
Beleidsdekkingsgraad	114,6%	103,7%	113,2%	
Reële dekkingsgraad	90,3%	82,6%	88,8%	

*Het beleggingsrendement is een rekenkundig gemiddelde van de maandrendementen. In 2015 waren de beleggingsopbrengsten in totaal negatief door het fors negatieve resultaat in december. Aangezien het beleggingsrendement in de meeste maanden positief was, bleef het rekenkundig gemiddeld rendement over heel 2015 positief.

	2017	2016	2015	2014
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers				
Premies pensioenregeling	103.150	93.948	92.794	85.704
Overige bijdragen	2.646	2.325	2.275	5.146
	105.796	96.273	95.069	90.850
Pensioenuitkeringen (excl. afkoopsommen)	361	183	63	25
Kosten				
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	1.937	1.794	1.845	1.570
Pensioenuitvoeringskosten (in euro per deelnemer en pensioengerechtigde)	358	310	317	260
Vermogensbeheer (in % van het belegd vermogen)	0,30%	0,37%	0,47%	0,90%
Toeslagverlening				
1-1-2018 / 1-1-2017 / 1-1-2016 / 1-1-2015	0,09%	0,00%	0,20%	0,00%

Voorwoord

2017

2. Voorwoord

NN CDC Pensioenfonds is 2017 gestart met een definitief bestuursmodel en een nieuwe governance structuur. Het bestuur is uitgebreid met 1 bestuurder waarbij alle bestuurders 1 stem hebben. Daarnaast is er een raad van toezicht in plaats van een visitatiecommissie gekomen. Daarmee kwam een eind aan de transitieperiode waarvoor bij de oprichting, in de tweede helft van 2013, is gekozen. Natuurlijk was deze nieuwe opzet in het begin even wennen voor alle partijen, maar de afstemming tussen bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan over ieders rol en verantwoordelijkheden is vlot en in goede harmonie verlopen.

De ontwikkelingen op de financiële markten in het algemeen en van de kapitaalmarktrente in het bijzonder vergden in 2017 de aandacht van het bestuur. Het fonds houdt in het beleggingsbeleid en in zijn rente-afdekking niet alleen rekening met de (gemiddeld) zeer lange looptijd van de verplichtingen, maar is tevens alert op actuele korte termijn risico's. Dat vergt continue toetsing van het beleggings- en afdekkingsbeleid. Daaruit bleek dat er geen aanleiding is om af te wijken van het ingroeipad dat bij de start van het fonds is afgesproken. Dit houdt in dat met de groei van het fonds een groter deel van het vermogen wordt toegekend aan beleggingen in aandelen en onroerend goed ten opzichte van beleggingen in vastrentende waarden zoals obligaties. In 2017 is dit ingroeipad voltooid.

Het fonds heeft rendementsdoelstellingen, maar realiseert zich dat die in evenwicht moeten zijn met zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarom is uitgebreid aandacht besteed aan de uitgangspunten van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het bestuur wil als belegger niet betrokken zijn bij schendingen van mensenrechten, gebruik van (ernstige vormen van) kinderarbeid, fraude of corruptie, vormen van milieuvervuiling of controversiële wapens en onderschrijft de principes voor verantwoord beleggen zoals opgesteld door de Verenigde Naties. Met het oog daarop is specifiek beleid ontwikkeld ten aanzien van uitsluitingen, insluitingen en stemgedrag.

De dekkingsgraad (op basis van de rekensystematiek van De Nederlandsche Bank) van het fonds stond eind 2017 op 117,9%. De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de voorafgaande 12 maanden) was eind 2017 114,6%. Volgens de regels op grond van het Financieel Toetsingskader (nFTK) mag een pensioenfonds een toeslag verlenen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. NN CDC Pensioenfonds heeft daartoe ook besloten. Op grond van de regels rond toekomstbestendig indexeren, was die toeslag echter wel zéér beperkt (0,09%).

Een dergelijk gecompliceerd toeslagbesluit in combinatie met de ontwikkelingen rond de dekkingsgraden en het herstelplan maakt eens te meer duidelijk hoe belangrijk het is om continu te communiceren met de deelnemers, slapers en gepensioneerden via directe, eerlijke en duidelijke kernboodschappen over het gevoerde beleid, de resultaten en de consequenties voor de deelnemers. Bewustwording bij de deelnemers van hun eigen pensioensituatie is een belangrijk aspect van die communicatie. De Pensioenplanner speelt daarbij een belangrijke rol. Daarnaast is in 2017 een traject gestart om de wettelijke verplichte pensioencommunicatie te digitaliseren en daarmee kosten te besparen.

Naast alle actuele zaken stond de toekomstverkenning vrijwel constant op de agenda van het bestuur. Allereerst ging het daarbij om de verhoging van de pensioenrichtleeftijd in het fiscale kader van 67 naar 68 jaar. Na intensief overleg hebben sociale partners besloten gebruik te maken van de wettelijke mogelijkheid om de pensioenrichtleeftijd voor medewerkers van NN Group niet te verhogen, maar op 67 jaar te houden. Dit betekent dat de pensioenopbouw in 2018 omlaag gaat van 1,875% naar 1,738%.

Daarnaast richtte het bestuur de blik op de toekomst na afloop van de huidige pensioenovereenkomst op 1 januari 2019. Cao-partijen zijn in de tweede helft van 2017 gestart met het traject om te komen tot een nieuwe pensioenovereenkomst vanaf 1 januari 2019. Vanuit NN CDC Pensioenfonds wordt waar nodig of gevraagd technische ondersteuning geboden, zonder dat het bestuur zelf aan de onderhandelingen deelneemt. Het primaat ligt immers bij de sociale partners en de rol van het pensioenfonds is vooral om straks het uiteindelijke resultaat te toetsen op uitvoerbaarheid, financierbaarheid en communiceerbaarheid. Dat neemt niet weg dat het bestuur ook een eigen verantwoordelijkheid heeft om in het belang van de deelnemers te kijken wat het beste scenario is voor de toekomst van het fonds. Dat denkproces gaat in 2018 verder. Besluitvorming wordt medio 2018 verwacht.

Omdat de operationele werkzaamheden en activiteiten van NN CDC Pensioenfonds en ING CDC Pensioenfonds vooralsnog op elkaar lijken, blijft een gezamenlijke ondersteuning in de vorm van één gezamenlijk bestuursbureau de meest efficiënte oplossing, qua kosten en menskracht. Om de samenwerking met het bestuursbureau van Pensioenfonds ING te bevorderen is besloten om de beide bestuursbureaus op één locatie te huisvesten.

In 2017 heeft het bestuur besloten in te grijpen in de bestaande managementstructuur op het bestuursbureau. Hiermee zijn bepaalde functies niet of minder vervuld geweest gedurende 2017. In de ontstane leemtes is voorzien door tijdelijke, interne en externe, oplossingen. Er is een nieuwe directeur aangetrokken die begin 2018 startte. De medewerk(st)ers van het bestuursbureau hebben gezorgd voor continuïteit van de bestuursondersteuning in 2017 en hebben de taken adequaat opgepakt. Het bestuur staat klaar voor de uitdagingen die in 2018 te wachten staan.

Profiel

03

3. Profiel van het fonds in 2017

NN CDC Pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds dat de CDC-pensioenregeling van NN Group uitvoert. Doel van het fonds is het verstrekken van ouderdoms-, arbeidsongeschiktheids- en nabestaandenpensioen van (gewezen) deelnemers. Het bestuur is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de pensioenregeling, het financieel beheer, het vermogensbeheer en de risicobeheersing. Het pensioenfonds heeft te maken met twee externe partijen die toezichthouden: De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een raad van toezicht, die tot taak heeft toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Verder legt het bestuur verantwoording over zijn beleid af aan het verantwoordingsorgaan.

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid en de invulling van zijn regiefunctie.

Doelgroep

Stichting NN CDC Pensioenfonds, statutair gevestigd in Amsterdam, is een ondernemingspensioenfonds verbonden aan NN Group N.V. Het fonds is op 2 oktober 2013 opgericht om de CDC-pensioenregeling uit te voeren die op 1 januari 2014 in werking trad. Medewerkers die op 1 januari 2014 in dienst waren van ING Verzekeringen Personeel B.V. (thans NN Insurance Personeel B.V. geheten) en ING Investment Management Personeel B.V. (thans NNIP Personeel B.V. geheten), nemen vanaf die datum deel aan de pensioenregeling van het fonds, als zij onder de cao vallen of als zij een personal employment contract hebben waarop de pensioenovereenkomst van toepassing is. Medewerkers bij bovenstaande werkgevers die na 1 januari 2014 in dienst kwamen, nemen deel aan de CDC-pensioenregeling vanaf de datum van hun indiensttreding.

Doelstelling

Het fonds heeft als doelstelling om binnen de kaders van de pensioenovereenkomst (die is opgesteld door de werkgever en de vakorganisaties) te zorgen voor een optimale, prudente en kostenefficiënte uitvoering van de bij haar ondergebrachte pensioenregeling in het belang van de deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere belanghebbenden. Een belangrijk criterium hierbij is een evenwichtige behartiging van de belangen van alle stakeholders.

NN CDC Pensioenfonds is een jong fonds. De pensioenfondsbalans wordt pas vanaf 1 januari 2014 opgebouwd vanuit de toegekende pensioenrechten. Daardoor bevinden de bij het fonds ondergebrachte pensioenen zich nog steeds in de opbouwfase. Dit betekent dat het fonds een op de lange termijn gericht beleggingsbeleid alsmede rente-afdekkingsbeleid voert. Dit beleid is enerzijds gericht op een kostenefficiënte uitvoering van de nominale rechten en het beschermen daarvan en anderzijds op een rendementsstreven waarbij nominale zekerheden en toeslagambities evenwichtig worden gebalanceerd.

Het bedrijfscredo is 'lean en mean' met een no-nonsense stijl van opereren en gericht op een kostenefficiënte uitvoering.

Verbondenheid met ING CDC Pensioenfonds

NN CDC Pensioenfonds is een zelfstandige rechtspersoon en pensioenfonds. Om efficiënt te werken zijn er, in ieder geval tot 2019, personele unies in het bestuur en het interne toezicht met ING CDC Pensioenfonds, en is er een gezamenlijk bestuursbureau. Zoals bekend zijn NN Group en ING definitief van elkaar gescheiden en beide concerns gaan in de toekomst hun eigen weg. Dat geldt ook op het gebied van de arbeidsvoorwaarden.

Nu al zijn er verschillen tussen de cao's voor beide bedrijven en de verwachting is dat die verschillen in de toekomst verder zullen toenemen, waaronder de arbeidsvoorwaarde pensioen. Echter, tot het einde van de looptijd van de huidige pensioenovereenkomst (1 januari 2019) zal het hooguit gaan om nuanceringen of kleine wijzigingen. De uitvoering van de beide CDC-pensioenregelingen zal nog veel overeenkomsten vertonen, waardoor de vraagstukken waarmee de besturen te maken hebben voor beide fondsen ook nog grotendeels dezelfde zijn. Een intensieve samenwerking tussen beide fondsen is dan efficiënter dan afzonderlijk en solitair opereren. Die samenwerking wordt bevorderd door vraagstukken die beide fondsen in gelijke mate raken samen te bespreken. De operationele werkzaamheden en activiteiten van het bestuursbureau blijven voorlopig dusdanig op elkaar lijken, dat een gezamenlijke ondersteuning in de vorm van één gezamenlijk bestuursbureau de meest efficiënte oplossing blijft, qua kosten en menskracht. In de uitvoering betekent dit: zoveel mogelijk identieke fondsdocumenten, rapportages, communicatie, beleggingen, risicobeheer en uitbesteding naar dezelfde uitvoerders toe.

Kenmerken van de CDC-pensioenregeling

De Basispensioenregeling 67 die NN CDC Pensioenfonds uitvoert, kwalificeert als een collectieve beschikbare premieregeling (Collective Defined Contribution oftewel CDC-pensioenregeling) waarop de werkgever IFRS-accounting (IAS 19R) met DC classificatie toepast.

Kern van de Basispensioenregeling 67 is dat de werkgever jaarlijks een vaste premie beschikbaar stelt, waarbij door NN CDC Pensioenfonds met deze vaste premie wordt gestreefd naar pensioenverwerving op basis van het middelloonstelsel. De werkgever geeft voor de pensioenverwerving geen garanties en heeft geen verplichting om méér te betalen dan de vaste premie conform de uitvoeringsovereenkomst. Als de premie in een jaar niet voldoende is voor de beoogde pensioenopbouw in dat jaar, wordt de pensioenopbouw voor dat jaar verlaagd.

De CDC-pensioenregeling voorziet in pensioenen ingeval van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en overlijden van (gewezen) deelnemers of pensioengerechtigden. De deelnemer bouwt elk jaar pensioen op over de pensioengrondslag van dat jaar, dit is de beoogde pensioenopbouw. Alle jaarlijks opgebouwde pensioenen samen met eventueel verleende toeslagen, vormen het pensioen. De belangrijkste kenmerken van de Basispensioenregeling 67 in 2017 zijn:

- De pensioenleeftijd is 67 jaar.
- Het maximale pensioengevend salaris is € 103.317 per jaar.
- De franchise is € 13.123 per jaar.
- De opbouwambitie is 1,875% ouderdomspensioen per jaar over de pensioengrondslag.
- Het partnerpensioen is 70% van het ouderdomspensioen.
- Het wezenpensioen is 14% van het ouderdomspensioen.
- Voorwaardelijke toeslagverlening (zie de navolgende paragraaf inzake het toeslagbeleid).

De Basispensioenregeling 67 bevat keuzemogelijkheden zoals:

- Deeltijdpensioen.
- Vervroeging van de pensioeningangsdatum (de vroegst mogelijke pensioenleeftijd is 60 jaar).
- Uitruil tussen het ouderdoms- en partnerpensioen en omgekeerd.
- Variëren in de hoogte van de pensioenuitkeringen.

Premie

Voor de Basispensioenregeling 67 betaalt de werkgever een premie. Er is sprake van een vaste premiemethodiek voor de berekening van de collectieve beschikbare premie. Voor de looptijd van de pensioenovereenkomst (tot en met 2018) is afgesproken dat jaarlijks ten minste een kostendekkende premie wordt betaald, waarbij deze garantie in 2018 is gemaximeerd op 35% van de pensioengrondslag. De premie bedroeg in 2017 37,4%.

De premie wordt gedurende het jaar niet verhoogd of verlaagd. Dit is een essentieel kenmerk van een CDC-pensioenregeling. Werknemers van NN Group die pensioen opbouwen bij het NN CDC Pensioenfonds betalen een deel van de premie via een eigen bijdrage. De werkgever houdt de eigen bijdrage in op het salaris van de deelnemer. Voor de periode van 2015 tot en met 2019 geldt een geleidelijke groei van de eigen bijdrage. De eigen bijdrage bedraagt in 2017 maximaal 5% van het pensioeninkomen, verminderd met € 15.681,- Zie voor details de cao.

Toeslagverlening

De toeslagverlening over de pensioenaanspraken en –rechten is voorwaardelijk. Uitgangspunt is dat de toeslagen in beginsel jaarlijks worden verleend. Het bestuur beslist echter of en in hoeverre hiertoe wordt overgegaan, binnen de wettelijke kaders.

De hoogte van de toeslagverlening is afhankelijk van het voor toeslagen beschikbare eigen vermogen van NN CDC Pensioenfonds. Voor de toeslagverlening is geen reserve gevormd en er is geen vooraf bepaalde toeslagambitie. De toeslagmaatstaf is de in een percentage uitgedrukte ontwikkeling van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde definitieve consumentenprijsindex alle huishoudens, afgeleid, over de laatst verstreken periode van oktober tot oktober.

Overzicht aanspraak- en pensioengerechtigden

Het aantal (actieve) deelnemers van NN CDC Pensioenfondsen is in 2017 met ruim 400 gedaald. Het aantal gewezen deelnemers (slapers) is in 2017 met ruim 600 personen gestegen, zie onderstaand overzicht van de aanspraak- en pensioengerechtigden per 31 december 2017. Ter vergelijking zijn de cijfers ultimo 2016 en 2015 opgenomen.

Per 31 december 2017		Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal	%
Deelnemers		3.243	62%	2.030	38%	5.273	69%
Gewezen deelnemers		1.377	62%	842	38%	2.219	29%
Pensioengerechtigden	Ouderdomspensioen	85	83%	17	17%	102	2%
	Partnerpensioen	7	33%	14	67%	21	
	Wezenpensioen	7	39%	11	61%	18	
Totaal Deelnemers		4.719	62%	2.914	38%	7.633	100%

Per 31 december 2016		Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal	%
Deelnemers		3.530	62%	2.167	38%	5.697	77%
Gewezen deelnemers		980	62%	599	38%	1.579	21%
Pensioengerechtigden	Ouderdomspensioen	39	80%	10	20%	49	1%
	Partnerpensioen	6	33%	12	67%	18	
	Wezenpensioen	7	41%	10	59%	17	
Totaal deelnemers		4.562	62%	2.798	38%	7.360	100%

Per 31 december 2015		Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal	%
Deelnemers		3.593	62%	2.186	38%	5.779	80%
Gewezen deelnemers		870	63%	505	37%	1.375	19%
Pensioengerechtigden	Ouderdomspensioen	14	82%	3	18%	17	1%
	Partnerpensioen	4	40%	6	60%	10	
	Wezenpensioen	6	50%	6	50%	12	
Totaal deelnemers		4.487	62%	2.706	38%	7.193	100%

Bestuur

NN CDC Pensioenfonds heeft een paritair bestuur met vertegenwoordigers van werkgevers en deelnemers. Van de 8 bestuursleden van het fonds worden 4 voorgedragen door de werkgevers en 4 voorgedragen door de werknemers. Daarbij geldt de volgende verdeling:

- ❧ Twee bestuursleden worden voorgedragen door de werkgever NN.
- ❧ twee bestuursleden worden voorgedragen door de werkgever ING.
- ❧ Een bestuurslid wordt voorgedragen door de (Centrale) Ondernemingsraad van NN.
- ❧ Een bestuurslid wordt voorgedragen door de (Groeps) Ondernemingsraad van ING.
- ❧ Een bestuurslid wordt voorgedragen door de FNV.
- ❧ Een bestuurslid wordt voorgedragen door het CNV.

Gezien het geringe aantal gepensioneerden bij NN CDC pensioenfonds en ING CDC pensioenfonds wordt de eerst komende jaren nog geen vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden in het bestuur opgenomen.

Het fonds werkt nauw samen met Stichting ING CDC Pensioenfonds en is daarmee bestuurlijk verbonden door een (nagenoeg volledige) personele unie van de bestuursleden. De personele samenstelling van het bestuur in 2017 staat vermeld in [hoofdstuk 8.3](#). Er is een rooster van aftreden opgesteld, bedoeld om de continuïteit in het bestuur te waarborgen door te voorkomen dat alle bestuurders in één keer aftreden.

Het bestuur vergadert ten minste maandelijks en heeft daarnaast op regelmatige basis overleg met de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan, sociale partners en de werkgever. Bovendien is er een maandelijks contact tussen de voorzitter van het bestuur, de voorzitter van de raad van toezicht en de voorzitter van het verantwoordingsorgaan.

Portefeuillehouders

Het bestuur kent drie clusters van deskundigheidsgebieden. Per cluster zijn ten minste drie bestuursleden als portefeuillehouder aangewezen. Hieronder zijn de clusters en de bijbehorende deskundigheidsgebieden aangegeven.

Cluster	Deskundigheidsgebied
Balansbeheer	Beleggingen
Finance & Risk	Administratieve organisatie en interne controle Financieel-technische en actuariale aspecten Uitbesteding
Pensioen, Communicatie & Governance	Wet- en regelgeving Pensioenregelingen en -soorten Communicatie met deelnemers

De portefeuillehouders vergaderen in principe eenmaal per maand in het Portefeuillehoudersoverleg (PHO). Daarin bereiden ze dan tevens de bestuursvergaderingen van die maand voor.

Bestuursbureau

Stichting NN CDC Pensioenfonds en Stichting ING CDC Pensioenfonds hebben één gezamenlijk bestuursbureau, dat beide besturen ondersteunt bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid en bij de invulling van de bestuurlijke regiefunctie (monitoring werkzaamheden van de uitbestedingspartners).

Het bestuursbureau is daarnaast verantwoordelijk voor het operationele beheer van bepaalde onderdelen van de beleggingsportefeuille en voor de uitvoering van het balansbeheer van het pensioenfonds.

De directeur van het bestuursbureau voert het dagelijkse management uit en is verantwoordelijk voor de uitvoering van de strategie en het beleid van het pensioenfonds en de besluiten van het bestuur op basis van de volgende principes:

- ✔ Lean & mean, marktconform en efficiënt.
- ✔ Volledige compliance met wet- en regelgeving, maar zonder overbodige franje.
- ✔ Onafhankelijk van NN Group/ING, doch waar mogelijk aansluiting bij de corporate cultuur.

Uitendoe 2017 bedroeg de totale formatie van het bestuursbureau 11 fte. De medewerkers van het bestuursbureau zijn in dienst van ING. De exacte omvang van de bezetting en invulling van de formatie zijn in 2017 aan wijzigingen onderhevig geweest. Zie daarover meer in [hoofdstuk 4](#), Bestuursverslag.

Risicomanager

Het bestuursbureau heeft een integraal risicomanager die functioneel direct aan het bestuur rapporteert. De risicomanager bewaakt het risicobeleid van het fonds en adviseert het bestuur over de vraag of het fonds voldoende in control is met betrekking tot de uitbestede processen. Aan het eind van elke bestuursvergadering wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de bevindingen van de risicomanager. In 2017 was er een integraal risicomanager in dienst bij het bestuursbureau, vanaf medio 2017 is de functie feitelijk uitgeoefend door een externe interim integraal risicomanager.

Klachten en geschillen

NN CDC Pensioenfonds heeft een klachten- en geschillenregeling. Een klacht betreft de bejegening van een deelnemer, een geschil betreft de interpretatie dan wel de toepassing van het pensioenreglement. Een klacht of een geschil wordt in eerste instantie door de pensioenadministrateur (AZL) behandeld.

Vervolgens kan een deelnemer bij de klachten- en geschillencommissie van het bestuur in beroep gaan. De klachten- en geschillencommissie, waarin twee portefeuillehouders van het cluster pensioen & communicatie zitting hebben, wordt alleen bijeengeroepen indien dit nodig is.

Uitvoeringskosten

De werkgever vergoedt de uitvoeringskosten. Jaarlijks stelt het bestuur een begroting vast voor de kosten die het fonds in het komend boekjaar verwacht te maken en legt deze voor aan de werkgever. De begroting is taakstellend. Dat betekent dat indien gedurende het jaar mocht blijken dat de werkelijke kosten hoger zijn dan de begrote kosten, deze overschrijding in eerste instantie binnen de geldende begroting moet worden opgelost. Wanneer dat niet mogelijk blijkt, dan treedt het bestuur in overleg met de werkgever over een mogelijke uitbreiding van de begroting. Op kwartaalbasis informeert het bestuursbureau het bestuur over de ontwikkeling van de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de verwachting van de kosten voor het gehele jaar. Een overzicht van de uitvoeringskosten is opgenomen in [hoofdstuk 4.3](#).

Jaarverslaggeving

Het boekjaar van het fonds valt samen met het kalenderjaar.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Dat orgaan toetst de beleidskeuzes die het bestuur heeft gemaakt, beoordeelt of het beleid goed en binnen de gemaakte afspraken en kaders wordt uitgevoerd en toetst of ieders belangen door het bestuur evenwichtig worden afgewogen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is opgenomen in [hoofdstuk 5](#) van dit jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit vier leden, die een zittingsperiode van vier jaar hebben, waarvan twee leden die de werkgever vertegenwoordigen en twee leden die de deelnemers vertegenwoordigen. De leden van het verantwoordingsorgaan kunnen eenmaal worden herbenoemd.

De personele samenstelling van het verantwoordingsorgaan in 2017 staat vermeld in [hoofdstuk 8.3](#).

Raad van Toezicht

NN CDC Pensioenfonds heeft zijn intern toezicht per 1 januari 2017 vormgegeven via een raad van toezicht, die bestaat uit drie onafhankelijke personen. De leden van de raad van toezicht worden na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan door het bestuur voor een periode van vier jaar benoemd en kunnen maximaal één keer worden herbenoemd, op basis van een bindend advies van het verantwoordingsorgaan. NN CDC Pensioenfonds en ING CDC Pensioenfonds hebben beide in beginsel een eigen raad van toezicht, maar in ieder geval voor de eerste periode van vier jaar is sprake van een personele unie.

De raad van toezicht staat het bestuur ter zijde en stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur. Daarnaast wordt toezicht gehouden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. Op grond van de Pensioenwet heeft de raad van toezicht een aantal specifieke toezichtstaken en zijn bepaalde besluiten van het bestuur aan de goedkeuring van de raad van toezicht onderworpen. Daaronder ook het besluit tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening.

De raad van toezicht vergadert ten minste viermaal per jaar waarvan eenmaal om de rapportage intern toezicht over het afgelopen jaar vast te stellen. De raad van toezicht kan alleen besluiten nemen indien ten minste twee leden hun stem kunnen uitbrengen.

Vergaderingen van de raad van toezicht en het bestuur vinden plaats zo vaak als een van beide dit nodig acht, maar ten minste elk kwartaal. Daarnaast vergadert de raad van toezicht ten minste tweemaal per jaar met het verantwoordingsorgaan.

De personele samenstelling van de raad van toezicht in 2017 staat vermeld in [hoofdstuk 8.3](#).

Externe dienstverleners

NN CDC Pensioenfonds heeft delen van de bedrijfsprocessen uitbesteed aan externe partijen. Aan uitbesteding is voor het fonds een aantal risico's verbonden en daarom heeft het bestuur beleid vastgesteld met betrekking tot de selectie van uitbestedingspartners en de beheersing van de risico's die samenhangen met uitbesteding. Uitgangspunt bij uitbesteding is dat het bestuur te allen tijde verantwoordelijk blijft voor de beheersing van het door het fonds uit te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed.

De pensioen- en financiële administratie worden verzorgd door AZL N.V., de bewaarneming van effecten en de beleggingsadministratie door State Street. Daarnaast beheren externe vermogensbeheerders een deel van de beleggingen in de vorm van beleggingsfondsen, een discretionair aandelenmandaat en niet-beursgenoteerd onroerend goed. Bridgevest verzorgt de pensioenplanner van het fonds.

Pensioenadministratie

AZL administreert de bij NN CDC Pensioenfonds ondergebrachte pensioenregeling. Daartoe is een overeenkomst afgesloten op het gebied van de uitbesteding van taken in het kader van de pensioenuitvoering, inclusief een service level agreement en een bewerkersovereenkomst om de bescherming van data in overeenstemming met privacywetgeving te waarborgen.

Periodiek rapporteert AZL over de aan haar uitbestede werkzaamheden en is er overleg tussen AZL en het bestuursbureau over operationele zaken. De uitbestede taken betreffen voornamelijk:

- ✧ Pensioenadministratie en (wettelijke) deelnemerscommunicatie (waaronder het pensioenloket voor de deelnemers).
- ✧ Financiële administratie en (voorbereiding van) externe rapportages.
- ✧ Actuariële diensten.

Custodian

De bewaarneming van de effecten vond tot 1 maart 2017 plaats bij Kasbank. Vanaf 1 maart 2017 zijn deze werkzaamheden ondergebracht bij State Street. Datzelfde geldt voor de beleggingsadministratie, het uitvoeren van beleggingstransacties (exclusief niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen), de (voorbereiding van) externe rapportages over beleggingen, de monitoring van beleggingsrichtlijnen, de meting van beleggingsrendementen en bepaalde risicomanagementdiensten. De dienstverlening van State Street is vastgelegd in diverse overeenkomsten, waaronder de bewaarovereenkomst, een service level agreement en dienstenspecificaties.

Compliance officer

De functie van compliance officer voor het fonds wordt bekleed door Partner in Compliance. Hij ziet toe op de naleving van de gedragscode en de jaarlijkse rapportage hierover. Ook waakt hij ervoor dat het fonds voldoet aan de actuele wet- en regelgeving en ziet toe op de naleving van de gedragscode van het fonds. Tevens houdt de compliance officer toezicht op de deugdelijkheid en effectiviteit van de interne regels en procedures en geeft hij gevraagd én ongevraagd advies over de uitleg en toepassing van de gedragscode.

Externe controle

Het bestuur heeft Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.V. als externe accountant benoemd. Deze is belast met de wettelijke controle van de jaarrekening van het fonds.

De externe accountant beoordeelt de opzet en de werking van de door het fonds getroffen beheersingsmaatregelen voor zover deze relevant zijn voor de controle van de jaarrekening. De externe accountant legt verantwoording af aan het bestuur door middel van een accountantsrapport en geeft een verklaring af bij de jaarrekening.

Het bestuur heeft Milliman Pensioenen v.o.f. benoemd als waarmerkend actuaaris. Deze is verantwoordelijk voor de jaarlijkse beoordeling van de pensioenvoorzieningen van het fonds, de gehanteerde actuariële grondslagen, de kostendekkende premie, de toepassing van de prudent person bepalingen en overige wettelijk voorgeschreven onderdelen van de Pensioenwet en het toetsingskader. Op basis van deze beoordeling geeft de waarmerkende actuaaris jaarlijks een actuariële verklaring af, inclusief een toelichtend en verklarend rapport.

Adviseurs

NN CDC Pensioenfonds wordt bijgestaan door de vaste externe adviseurs Mercer en Ortec. Het bestuur heeft bovendien mogelijkheden om, al dan niet tijdelijk, externe expertise in te roepen als dit voor specifieke onderwerpen of op specifieke momenten nodig of wenselijk is. Daartoe zijn afspraken gemaakt met verschillende partijen voor een second opinion of juridisch advies, website support (Strangelove) en communicatie (Swalef).

Extern toezicht

Het fonds staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). DNB is verantwoordelijk voor 'prudentieel toezicht' en kijkt naar de financiën en naar de deskundigheid en integriteit van de bestuurders. De AFM is belast met 'gedragstoezicht' en beoordeelt of de pensioenfondsen goed invulling geven aan hun informatieverplichtingen.

Bestuursverslag

04

4. Bestuursverslag

De ontwikkelingen op de financiële markten en wijzigingen in de pensioenovereenkomst zorgen, in samenhang met veranderingen in de samenleving, voor onzekerheid bij de deelnemers over de opzet en waardevastheid van hun toekomstige pensioen. Het bestuur van NN CDC Pensioenfonds ziet het als zijn taak om ondanks al die turbulentie te zorgen voor een goed pensioenfondsbestuur op basis van heldere beleidskaders, een prudent beleggings- en risicobeheer beleid, kostenefficiënte uitvoering en eerlijke communicatie, in het belang van de deelnemers.

4.1 Pensioenbeleid

NN CDC Pensioenfonds is uitvoerder van de arbeidsvoorwaarde pensioen. Het fonds is zelf geen partij bij de pensioenovereenkomst. Waar nodig of gevraagd wordt wel aan sociale partners informatie verstrekt en technische ondersteuning geboden. Het bestuur richt zich in zijn beleid uitsluitend op de kerntaak van uitvoering van de bij haar ondergebrachte CDC-pensioenregeling van NN Group, op basis van heldere beleidskaders, een prudent beleggings- en risicobeheer beleid, kostenefficiënte uitvoering en eerlijke communicatie, in het belang van de deelnemers.

Risicodekkingen die in de pensioenovereenkomst worden afgesproken voert het fonds kostenefficiënt uit, maar overigens onthoudt het fonds zich van optionele of aanvullende producten en richt zijn bedrijfsvoering primair in naar het beheer van de CDC-pensioenregeling.

Toeslagverlening

Algemeen

Het bestuur ziet het als zijn opdracht om zo goed mogelijk bij te dragen aan het koopkrachtbehoud van de bij haar ondergebrachte pensioenen. Dit betekent dat het beleggingsbeleid niet uitsluitend gericht is op een kostenefficiënte uitvoering van de nominale rechten en op het beschermen daarvan. In het beleggingsbeleid is een rendementsstreven ingebouwd waarbij nominale zekerheden en toeslagambities evenwichtig worden gebalanceerd. Daarbij spelen wel de wettelijke grenzen een rol.

Volgens het besluit nFTK mag een fonds toeslag verlenen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Het fonds mag echter alleen toeslagen verlenen voor zover ze deze bestendig kan toekennen. Voor NN CDC Pensioenfonds geldt dat bij een beleidsdekkingsgraad van ongeveer 128% volledige toeslagen kunnen worden verleend. Bij een beleidsdekkingsgraad tussen de 110% en de 128% mogen gedeeltelijke toeslagen worden verleend. De toeslagmaatstaf is de definitieve consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid oktober 2016-oktober 2017. Welk deel van de prijsindex als toeslag mag worden gegeven wordt bepaald door de toeslaggraadmeter op basis van de regels voor toekomstbestendig indexeren.

Het beleid van het fonds is om in principe toeslagen die mogen worden toegekend, ook toe te kennen op basis van de hoogte van de toeslaggraadmeter per eind september.

In het vierde kwartaal van een boekjaar neemt het bestuur een besluit over de toeslagverlening voor het lopende boekjaar. Indien het bestuur in het vierde kwartaal besluit tot (gedeeltelijke) toeslagverlening over te gaan, dan behoudt het bestuur zich het recht voor om uiterlijk 15 januari van het nieuwe boekjaar te beslissen om alsnog geen dan wel minder toeslag te verlenen indien in de periode tussen eind september van het lopende boekjaar en het moment van toekenning (1 januari) de financiële positie of financiële vooruitzichten van het fonds ernstig is verslechterd.

Geen toeslagverlening over 2016

De beleidsdekkingsgraad per eind september 2016 was 105,0%, zodat toeslagverlening over het jaar 2016 wettelijk gezien niet toegestaan was. Als NN CDC Pensioenfonds de volledige toeslag had mogen verlenen, dan was over het jaar 2016 een toeslag van 0,36% verleend.

Wel toeslagverlening over 2017

De beleidsdekkingsgraad per eind september 2017 was 111,2%. Volgens de regels voor toekomstbestendig indexeren betekende dit dat NN CDC Pensioenfonds 6,9% van de toeslagmaatstaf mag toekennen. De hoogte van de consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid oktober 2016-oktober 2017 is 1,34%. Met 6,9% betekende dit dat een toeslag mag worden verleend van 0,09%.

Het bestuur heeft besloten die toeslag te verlenen, ondanks de geringe omvang daarvan. Het feit dat NN CDC Pensioenfonds een herstelplan heeft, is niet van invloed geweest op deze beslissing. Met dit besluit wordt uitvoering gegeven aan het bij de start van het fonds uitgestippelde beleid dat toeslagen die mogen worden toegekend, in principe ook worden toegekend. Uiteraard vergde de geringe omvang van de toeslag wel goede uitleg aan deelnemers en gepensioneerden.

Gemiste toeslagen

Als over een jaar geen toeslag of niet de volledige toeslag is verleend, wordt dit bijgehouden in de administratie van het fonds. Zodra de beleidsdekkingsgraad van het fonds hoger is dan ongeveer 128%, is in principe inhaalindexatie mogelijk.

Geen vrijwillige voortzetting pensioenopbouw

Mede naar aanleiding van een verzoek vanuit de belangenvereniging van gepensioneerden en slapers heeft het bestuur gekeken naar de mogelijkheid van vrijwillige voortzetting van de pensioenopbouw bij het fonds. Een pensioenfonds mag voor een gewezen werknemer een vrijwillige voortzetting gedurende ten hoogste drie jaar vanaf de beëindiging van de dienstbetrekking regelen, mits hij of zij geen andere baan heeft waarin sprake is van pensioenopbouw. Voor wie aansluitend aan de beëindiging van de dienstbetrekking als zzp'er of ondernemer gaat werken mag zelfs gedurende tien jaar vrijwillige voortzetting worden geboden. De mogelijkheid van vrijwillige voortzetting van de pensioenopbouw zou dus van belang kunnen zijn voor ex-werknemers van NN Group of ING die na hun vertrek geen pensioen meer (kunnen) opbouwen of als zelfstandig ondernemer gaan werken. Het bestuur heeft echter redenen om toch niet tot zo'n regeling te komen. De belangrijkste zijn:

- De hoogte van de premie kan een fikse belemmering voor de vrijwillige voortzetting zijn. De vrijwillige deelnemer moet namelijk zowel het werknemersdeel als het werkgeversdeel van de premie betalen.
- De CDC fondsen hebben zelf geen incassosysteem. Dit moet dan worden ingevoerd en onderhouden. Dat brengt hogere uitvoeringskosten met zich mee.
- Een (gecompliceerde) regeling voor voortzetting van pensioenopbouw door ex-deelnemers komt in strijd met het uitgangspunt van de 'lean en mean' opzet van het fonds en maximale efficiency om de uitvoeringskosten te drukken.
- Uit onderzoek blijkt dat het daadwerkelijke gebruik dat zzp'ers van de vrijwillige voortzetting maken zeer beperkt is. Er zijn 27 ondernemingspensioenfondsen die deze mogelijkheid bieden en die hadden in 2015 welgeteld 1 zelfstandige die van de mogelijkheid gebruik maakte.

De belangen van de enkeling die van de mogelijkheid van vrijwillige voortzetting gebruik zou willen maken wegen daarmee niet op tegen de nadelen voor het fonds en de overige deelnemers en gepensioneerden.

Terugvloeien bijzonder partnerpensioen

Bij beëindiging van de partnerrelatie wordt aan de gewezen partner een bijzonder partnerpensioen toegekend. Tot 1 januari 2015 verviel, op grond van de Pensioenwet, bij overlijden van de gewezen partner voor het overlijden van de (gewezen) deelnemer, het bijzonder partnerpensioen aan het fonds. Door een wetswijziging kan vanaf 1 januari 2015 het bijzonder partnerpensioen terugvloeien naar de (gewezen) deelnemer. Omdat het hier een kwestie betreft die ook deelnemers raakt die zowel in een CDC fonds als bij Pensioenfonds ING deelnemer of pensioengerechtigde zijn, heeft hierover overleg tussen deze fondsen plaatsgevonden. Daarbij is besloten om het bijzonder partnerpensioen bij vooroverlijden, met terugwerkende kracht tot 1 januari 2015, terug te laten vloeien aan de (gewezen) deelnemer.

Wijziging pensioenopbouw per 1-1-2018

De overheid heeft besloten de pensioenrichtleeftijd in het fiscale kader stapsgewijs te verhogen. De pensioenrichtleeftijd is de rekenleeftijd die wordt gebruikt om te bepalen hoeveel pensioen iemand maximaal mag opbouwen binnen de belastingregels. Door deze verhoging wordt er vanaf 2018 in principe vanuit gegaan dat pensioenopbouw plaatsvindt tot het 68e jaar, met maximaal 1,875% opbouw ouderdomspensioen per jaar. De fiscale wetgeving biedt echter de mogelijkheid aan sociale partners te besluiten om de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar te handhaven, mits het opbouwpercentage wordt verlaagd. Het bestuur heeft hierover regelmatig contact gehad met sociale partners. Na intensief overleg hebben sociale partners besloten gebruik te maken van die wettelijke mogelijkheid om de pensioenrichtleeftijd voor medewerkers van NN Group niet te verhogen, maar op 67 jaar te houden. Dit betekent wel dat de pensioenopbouw in 2018 omlaag gaat van 1,875% naar 1,738%. Het opbouwpercentage voor het nabestaandenpensioen wordt verlaagd van 1,3125% naar 70% van 1,738% = 1,2166%.

Het bestuur heeft getoetst of deze wijziging uitvoerbaar, financieerbaar en communiceerbaar is en geconcludeerd dat dit inderdaad het geval is. Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies uitgebracht. Dit betekent dat de pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 ongewijzigd blijft op 67 jaar, met een verlaging van de pensioenopbouw.

Samenwerking met Pensioenfonds ING

De besturen van NN CDC Pensioenfonds en ING CDC Pensioenfonds enerzijds en het nieuwe bestuur van Pensioenfonds ING anderzijds streven nadrukkelijk naar intensieve samenwerking op die terreinen waar dat in het belang is van de gezamenlijke deelnemers en slapers. Daartoe vindt onder meer periodiek bestuurlijk overleg over beleidskwesties plaats, zodat deelnemers niet met verschillende interpretaties van reglementen en situaties worden geconfronteerd. Het gaat onder andere om zaken als (gedeeltelijk) afzien van bijzonder partnerpensioen, niet (tijdig) opgevraagde pensioenen, wezenpensioen bij te laat ontvangen studieverklaringen, recht op wezenpensioen in geval van een Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) of Beroeps Opleidende Leerweg (BOL), anticumulatie bij ontvangen arbeidsongeschiktheidsuitkering en toepassing hardheidsclausule bij aanvragen om flexibilisering buiten de reglementaire termijn.

Er is nog steeds een groot deel van de, meestal wat oudere, deelnemers dat te maken heeft met opgebouwde rechten of pensioenuitkeringen bij beide fondsen. Eind 2017 betrof het ruim 4.000 personen. Daarom wordt ook de communicatie op elkaar afgestemd om ruis te voorkomen. Het gaat dan om zaken als de Pensioenplanner, de UPO verstrekking, de ondersteuning bij beslissingen van deelnemers bij life events, handelingsperspectief en vergroting van het pensioenbewustzijn.

Zo werden in het eerste kwartaal van 2017 de Mijn Omgevingen van de pensioenfondsen aan elkaar gekoppeld. Voortaan bekijken deelnemers via één centrale route hun pensioenaanspraken bij meerdere fondsen en regelen zij hun pensioenzaken op één plek.

Bovendien zijn de bestuursbureaus van Pensioenfonds ING en de CDC fondsen sinds medio 2017 in hetzelfde gebouw en op dezelfde etage naast elkaar gehuisvest. De onderlinge samenwerking wordt hierdoor bevorderd.

Toekomst pensioenstelsel

De bestuursleden hebben via diverse kanalen kennis genomen van de stand van zaken in de discussie rond het nieuwe pensioenstelsel in de Sociaal-Economische Raad (SER) en literatuur. De verschillende varianten voor de invulling van het nieuwe pensioencontract die daarbij ter discussie staan zijn besproken. Er is kennisgenomen van het voornemen van het nieuwe kabinet om bij de hervorming van het pensioenstelsel aansluiting te zoeken bij de contouren van een nieuw pensioenstelsel zoals opgenomen in de rapporten van de SER. Het gaat daarbij vooral om de mogelijkheid van een persoonlijk pensioenvermogen gecombineerd met het behoud van collectieve risicodeling. Het kabinet wil daarbij meer ruimte bieden voor keuzevrijheid en onderzoeken of het mogelijk is om een beperkt deel van het pensioenvermogen op te nemen als bedrag ineens bij pensionering. Net als voor de SER en het kabinet zijn voor het bestuur de belangrijkste aandachtspunten de gevolgen voor de hoogte, de volatiliteit en de stabiliteit van de uitkering, ook waar het betreft de tot nu toe bij het fonds opgebouwde rechten. Een bijzonder aspect hierbij is dat het kabinet ernaar streeft om begin 2018 op hoofdlijnen overeenstemming te hebben over de nadere invulling. Daarna kan begonnen worden met wetgeving, met als doel dat het wetgevingsproces in 2020 is afgerond en daarna de implementatieperiode kan starten. Dit betekent dat de concrete inhoud van de nieuwe wetgeving niet bekend zal zijn voor de afloop van de huidige pensioenovereenkomst per 1 januari 2019.

Nieuwe pensioenovereenkomst per 1 januari 2019

Het bestuur heeft bij sociale partners aangedrongen op een tijdige besluitvorming over de nieuwe pensioenovereenkomst na 1 januari 2019. Sociale partners hebben dit toegezegd. Ze zijn in de tweede helft van 2017 gestart met een traject, waarvan het geplande eindpunt

in het voorjaar van 2018 ligt. Daarna is het aan het bestuur om het uiteindelijke resultaat te toetsen op haalbaarheid en uitvoerbaarheid. Hoewel het bestuur zelf niet aan de onderhandelingen deelneemt, wordt vanuit NN CDC Pensioenfonds wel waar nodig of gevraagd technische ondersteuning geboden. Dit kan helpen om voor alle partijen pijnlijke verrassingen op het laatste moment te voorkomen.

Verkenning toekomstscenario's

Het aflopen van de huidige pensioenovereenkomst per 1 januari 2019, de discussie over een nieuw pensioenstelsel en het mogelijke effect die de overname van Delta Lloyd door NN Group kan hebben voor NN CDC Pensioenfonds waren voor het bestuur aanleiding om, onder externe begeleiding, een aparte strategiesessie te houden waarin allerlei toekomstscenario's werden verkend. Het ging daarbij zowel om bestuurlijke als operationele en organisatorische aspecten.

Voorop stond daarbij de vraag op welke wijze in de toekomst het belang van de huidige deelnemers en gepensioneerden van het fonds het beste gediend zal zijn. Bezien is of het bestuur en het fonds voldoende zijn voorbereid op de diverse mogelijke scenario's, waar de voetangels en klemmen liggen en welke prioriteiten op korte termijn gesteld moeten worden om voldoende wendbaar en weerbaar te zijn ten aanzien van mogelijke veranderingen in de pensioenregeling, het pensioenstelsel en de samenwerking met zowel ING CDC Pensioenfonds als Pensioenfonds ING. De plussen en minnen die bij diverse scenario's zijn verkend worden ook waar nodig ingebracht in de technische discussie over de vormgeving van de nieuwe pensioenovereenkomst.

Klachten en geschillen

In 2017 zijn geen klachten ingediend en zijn er geen geschillen aanhangig gemaakt.

4.2 Beleggingsbeleid

Het jaar 2017 was voor NN CDC Pensioenfonds het vierde volledige jaar, na de start van het fonds in 2014. Eind 2016 was er een “Asset Liability Management” (ALM)-studie uitgevoerd om de bij aanvang van het fonds gemaakte strategische keuzes (“ingroeipad”) opnieuw te toetsen: deze keuzes werden herbevestigd, zodat er geen aanleiding was tot wijziging van het (te voeren) beleggingsbeleid, zoals vastgelegd in eerdere beleggingsplannen. Dit ingroeipad is in 2017 voltooid.

Economie en financiële markten

Het jaar 2017 heeft de (lage) verwachtingen voor het jaar overtroffen. Het economisch herstel was synchroon in alle regio's wereldwijd en sterker dan verwacht, het monetaire beleid bleef langer ruim dan verwacht als gevolg van de lager dan verwachte inflatie, terwijl het populisme voorlopig geen winst boekte in Europa. Dit heeft geleid tot een verdere daling van de risicopremies bij de diverse beleggingscategorieën.

De economische groei liep synchroon: Europa en de opkomende markten, in mindere mate Japan, namen het stokje over van de Verenigde Staten die in 2016 voorop liepen.

De verwachting is dat de groei uitkomt op circa 2,5% in de ontwikkelde markten, terwijl de opkomende markten waarschijnlijk een groei van 4,5% kent. Het vertrouwen onder consumenten en producenten staat op recordhoogtes, terwijl de werkloosheid in de meeste regio's sinds de vorige crisissen (van 2000 of 2008) nog nooit zo laag is geweest, behalve in Europa waar de daling van de werkloosheid achterblijft. Daarentegen blijft de (kern)inflatie, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, onder de doelstellingen van de centrale banken. Dit dwingt de centrale bankiers tot een zorgvuldige bijstelling van het ruime monetaire beleid, ook al is de inflatie licht hoger dan een jaar geleden.

Het monetaire beleid, dat wereldwijd nog steeds zeer ruim is, werd niet verder verruimd. Voorzichtigheidshalve gaven de centrale bankiers indicaties (“forward guidances”) over het verdere verloop van het monetaire beleid op de korte termijn aan de financiële markten om een “schok” in het financiële systeem te voorkomen.

Conform de verwachting verhoogde de Amerikaanse centrale bank (FED) de beleidsrente driemaal in 2017. Dit gebeurde echter wel later dan gepland door de matige inflatie. De FED is in het vierde kwartaal van 2017 begonnen met monetaire verkrapping door geleidelijk aflopende staats- en hypotheekobligaties niet te herbeleggen. De Europese centrale bank (ECB) vond het momentum van economisch herstel in Europa redelijk sterk maar de achterblijvende inflatie gaf nog geen aanleiding het monetaire beleid wezenlijk aan te passen. De ECB besloot haar opkoopbeleid te verlengen tot tenminste september 2018 en benadrukte daarbij dit beleid niet abrupt te stoppen en voorlopig geen renteverhogingen door te voeren. Wel werd het opkoopbedrag gehalveerd van € 60 miljard naar € 30 miljard per maand. In Japan was de economische groei zeven achtereenvolgende kwartalen positief wat sinds 2011 niet meer gebeurd was maar de inflatie bleef met moeite boven de 0%. Het is de verwachting dat het monetaire beleid ongewijzigd zal blijven in Japan. Door het ruime monetaire beleid werd de zoektocht naar rendement wereldwijd voortgezet door de marktparticipanten. De balansen van de drie centrale banken groeiden in 2017 verder naar circa US \$ 15.000 mrd.

De Amerikaanse economie groeide in het eerste kwartaal van 2017 slechts met 1,2% door het slechte weer en tegenvallende autoverkopen. Daarna herstelde de economie snel door de aantrekkende consumptie, waardoor de groei meer dan 3% (op jaarbasis) bedroeg in het 2e en 3e kwartaal. Amerika groeit al acht jaar lang (met gemiddeld 2% per jaar) onafgebroken.

Dit is een van de langste aaneengesloten periodes zonder recessie sinds de Tweede Wereldoorlog. De groei is wel het zwakst sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog (gemiddeld meer dan 3% per jaar), terwijl de productiviteit, loonontwikkeling en de beleidsrente ook achterblijven in vergelijking met vorige groeiperiodes. Deze drie factoren lijken nu dichtbij het kantelpunt te zijn. Door het lagere groeitempo is de overcapaciteit langer in stand gebleven. De overcapaciteit in Amerika is al sterk afgenomen met een werkloosheidscijfer van 4,1%, het laagste sinds 2001. De krapte op de arbeidsmarkt zal wellicht tot loonsverhogingen leiden wat ten goede komt van de (kern)inflatie. Op de valreep van 2017 wist president Trump alsnog zijn handtekening te plaatsen voor zijn belastinghervormingsplannen, nadat deze werden aangenomen in de Senaat en het Congres. Dit zal positief uitwerken op de economische groei in 2018, met een mogelijke kans op oververhitting van de Amerikaanse economie.

De economische groei in de Eurozone zette in 2017 verder voort. Vertrouwensindicatoren, zoals de inkoopmanagersindices bleven wijzen op aanhoudende groei, voor zowel de industrie als de dienstensector. Aanvankelijk waren beleggers verontrust over de mogelijke opkomst van het populisme en de gevolgen voor de Europese Unie. Nadat deze populistische partijen geen voet aan de grond wisten te krijgen tijdens de verkiezingen in Nederland en Frankrijk wist de euro terrein te winnen ten opzichte van de meeste andere kernvaluta in de ontwikkelde landen.

De aantrekkende wereldhandel komt tot uiting in aantrekkelijk vertrouwen van inkoopmanagers, maar ook producenten en consumenten. Het herstel wordt ook steeds breder gedragen, al blijven sommige landen, zoals Italië en Griekenland, relatief achter. Naast de groei van de export stijgen ook de binnenlandse bestedingen en is de werkloosheid tot onder 9% gedaald (zie grafiek 3). Ondanks de hoogte van de werkloosheid zijn er al tekorten waarneembaar in bepaalde regio's (zoals Nederland, Duitsland en Frankrijk of mediterrane landen waar bij een hogere werkloosheid eerder krapte wordt bereikt) en sectoren (bouw, techniek).

Uiteindelijk zal dit bijdragen aan een hoger dan de markt verwachte inflatie en daarmee een eerder dan verwachte bijstelling van het monetair beleid van de ECB. Dit herstel is in de ogen van de ECB redelijk sterk maar de achterblijvende inflatie is enigszins zorgwekkend, waardoor het monetaire beleid ruim blijft. Het opkoopprogramma wordt verlengd tot minimaal september 2018, waarbij het opkoopbedrag wordt gehalveerd.

Het Verenigd Koninkrijk is ruim een jaar na het Brexit-referendum begonnen met de onderhandelingen over uittreden met de Europese Unie. De eerste fase van de onderhandelingen is in begin december afgerond: overeenstemming is bereikt over de financiële afhandeling, de rechten van de Britten die in andere Europese lidstaten wonen en vice versa, en de grens tussen Ierland en Noord-Ierland. De positie van premier May is verzwakt na het tegenvallende verkiezingsresultaat in juni. Per saldo is de politieke onzekerheid toegenomen en neemt binnen de conservatieve partij de steun aan premier May af. Ondertussen ondervinden het bedrijfsleven en de burgers wel de gevolgen van het Brexit referendum: het Britse pond is in waarde gedaald, wat ten koste gaat van de koopkracht. De inflatie liep op tot ruim 3% terwijl de lonen met ruim 2% stegen, wat leidt tot een afname van de koopkracht. De groei voor 2017 is met 0,5% neerwaarts bijgesteld tot 1,5%. Het bedrijfsleven (her)overweegt de investeringen en mogelijke verplaatsingen van kantoren en productielocaties naar het Europese continent. Door de opgelopen inflatie werd de Britse centrale bank in november gedwongen de rente te verhogen met 0,25%. De Engelse centrale bank heeft niet de intentie de rente verder te verhogen in 2018 maar sluit het niet bij voorbaat uit gezien de hoge mate van onzekerheid.

Japan fungeert als een redelijk baken van rust in vergelijking met andere regio's: premier Abe heeft zijn positie versterkt tijdens tussentijds uitgeschreven verkiezingen, waardoor zijn fiscale en monetaire beleid voortgezet kan worden. De groei is al zeven kwartalen achter elkaar positief wat sinds 2011 niet meer is gebeurd, terwijl de inflatie marginaal boven de 0% uitkomt. De structurele vergrijzing maakt een hoog groeitempo moeilijk, terwijl de werkloosheid licht onder de 3% is uitgekomen. De verdere hervormingen op de arbeidsmarkt verlopen moeizaam, waaronder arbeidsparticipatie van vrouwen, maar dit tempo maakt onderdeel uit van de Japanse cultuur.

Het uiterst experimentele monetaire beleid van de Bank of Japan (BOJ) werd voortgezet, gezien de lage inflatie. De BOJ blijft obligaties en aandelentrackers op de markt kopen, waarbij actief beleid wordt gevoerd om het niveau van de 10-jaarsrente op Japanse staatobligaties rondom 0% te handhaven. Alles teneinde de inflatie verder aan te wakkeren.

De economische groei in de opkomende landen trok dit jaar sterk aan dankzij het verdere economisch herstel in de ontwikkelde markten maar ook in China, de depreciatie van de Amerikaanse dollar, het verminderde risico op protectionisme (door Amerika), de gestegen grondstoffenprijzen en de verdere groei van de binnenlandse bestedingen. De economische groei komt dit jaar waarschijnlijk uit op 4,5%.

Naast de ontwikkelde markten (met name Amerika) is China bepalend voor de economische ontwikkeling van de opkomende markten. China heeft in maart succesvol haar monetaire beleid verkapt om de overcapaciteit in de economie en bubbelvorming op met name de huizenmarkt te voorkomen. De Chinese regering heeft aangegeven niet meer te streven naar een groeidoelstelling van (minimaal) 6,5% maar naar een evenwichtige groei vanwege de groei van de schuldenberg en de nadruk op de groei van de werkgelegenheid (lees: sociale stabiliteit).

De groei van de schulden in China, met name de staatsondernemingen, baart vele westerse beleggers zorgen. Dit kwam ook tot uiting in een downgrading van China door S&P op 21 september van AA- naar A+. Zolang de economische groei toereikend is, de binnenlandse spaardrift aanblijft en er kapitaalrestricties zijn, is het de verwachting dat deze schuldenberg beheersbaar is voor dit land. Interessant is hoe president Xi in staat zal zijn de hervormingen te implementeren en de schulden af te bouwen.

De opkomende markten bestaan uit een divers gezelschap aan landen. Zolang de Chinese groei boven de 6% ontwikkelt, blijven grondstoffen-exporterende landen zoals Rusland en Brazilië het goed doen. Deze landen herstellen zich respectievelijk van een internationale boycot en een corruptieschandaal. India is sinds de aanstelling van premier Modi langzaam maar succesvol bezig met het implementeren van hervormingsplannen. Zuid Korea en Taiwan zijn in feite ontwikkelde landen die meeliften op het succes van de technologie sector (waaronder mobiele telefoonproducenten Samsung, Apple) dankzij hun sterke positie op het gebied van halffabricaten (chips, geheugenkaarten etc.) en assemblage.

De trend van de aantrekkende grondstofprijzen zette zich in 2017 voort als gevolg van de synchrone economische groei wereldwijd. De olieprijs van een vat WTI-olie bewoog lange tijd in de range van US\$ 50 tot US\$ 55, totdat aan het einde van het jaar een verlenging van productie-afspraken werd gemaakt tussen leden van de OPEC en niet-leden waardoor de oliprijs 14% steeg. Grondstoffen zoals nikkel en koper wisten eveneens te profiteren van het economisch herstel. De gestegen grondstofprijzen lijken niet doorberekend te worden aan de consument, terwijl de looninflatie beperkt bleef. Hierdoor bleef de (kern)inflatie onder de doelstellingen van de centrale banken en het wereldwijde monetair beleid in het algemeen ruim, al begon de Amerikaanse centrale bank geleidelijk de beleidsrente te verhogen in 2017.

De financiële markten werden aanvankelijk gedreven door het positieve sentiment na de verkiezingsoverwinning van president Trump en later door de onzekerheid rondom de verkiezingsuitslagen in Nederland en met name Frankrijk. Nadat deze angst was weggenomen, werd de focus weer gericht op het economisch herstel wereldwijd wat ook tot uiting kwam in de opwaartse bijstellingen van de bedrijfsresultaten. Aandelenmarkten hadden dan ook een goede start in het jaar, met name na de verkiezingsoverwinning van de Franse president Macron. De euro won dit jaar aan kracht, enerzijds door de zwakte van de Amerikaanse dollar, anderzijds door de eerder dan verwachte monetaire verkrapping in de eurozone. Meer dan 90% van de kernvaluta van de aandelenexposure is afgedekt waardoor de negatieve waardeontwikkeling van de vreemde valuta niet direct zorgde voor waardeverlies in de portefeuille.

Halverwege het jaar bereidde de centrale bankiers de markten voor op een mogelijk minder ruim monetair beleid in de toekomst, in de vorm van minder aankopen van obligaties en/of aandelentrackers wat leidde tot hogere rentes. Als gevolg hiervan steeg de rente in de eurozone per saldo, maar dit ging gepaard met de nodige beweeglijkheid.

Allocatie, samenstelling balans en beleggingsportefeuille

In 2017 is het ingroeipad van de portefeuille voltooid, waarbij de invulling van de kernelementen (hoofdbeleggingscategorieën) in de portefeuille verder is gerealiseerd. De portefeuille is opgedeeld in een matching portefeuille en een return portefeuille. De matching portefeuille heeft als kerntaak het voor een belangrijk deel afdekken van de pensioenverplichtingen van het fonds (renterisico) via vastrentende waarden. Daarnaast is de return portefeuille opgezet met als doel het (op lange termijn) behalen van overrendement voor de realisatie van indexatie. Dit gebeurt door middel van beleggingen in zakelijke waarden (aandelen en vastgoed), waarmee tevens het inflatierisico voor een deel afgedekt kan worden.

In lijn met het beleid is gedurende 2017 voor 60% (was 65%) gealloceerd naar de matching portefeuille (obligaties) en voor 40% (was 35%) naar de return portefeuille (aandelen en vastgoed). De verplichtingen groeiden per maand aan en de premie werd per kwartaal ontvangen en grotendeels rond de stortingsdatum belegd. Voor de afdekking van het renterisico werd de matching portefeuille maandelijks bijgestuurd. Overtollige liquiditeiten werden ter verhoging van de zekerheid in korte staatsobligaties binnen de matching portefeuille belegd.

Het renterisico werd primair in 2017 op basis van de marktcurve voor 40% afgedekt en secundair op basis van de DNB-UFR rentecurve voor 60% afgedekt. Het renterisico werd afgedekt via het beleggen in langlopende staatsobligaties, die onderdeel uitmaken van de matching portefeuille. De keuze voor langlopende staatsobligaties versus derivaten ter afdekking van het renterisico hangt samen met een aantal factoren. Dit betreft onder andere het niveau van de rente, de ultra lange looptijd van de verplichtingen, de situatie van een jong fonds en de leverage die veelal gepaard gaat met het inzetten van derivaten en op termijn nadelig uit kan pakken. Het afdekken van het renterisico wordt mede gedaan als gevolg van regelgeving: deze vereist het afdekken van bepaalde risico's waaronder het renterisico. De regelgeving limiteert overigens het afdekken van het renterisico voor jonge pensioenfondsen.

Gedurende 2017 en in lijn met het beleid zijn de zes belangrijkste valuta's op de balans afgedekt. Het fonds hanteert hiervoor een range van 80-110% en maakt gebruik van valutatermijncontracten.

Samenstelling return en matching portefeuille

In 2017 is het beleid voortgezet om binnen de return portefeuille exposure naar de belangrijkste aandelenmarkten en vastgoed op te bouwen op een gecontroleerde, transparante en efficiënte wijze. Hiervoor is in beperkte mate gebruik gemaakt van passieve beursgenoteerde indextrackers, waarbij breed gespreide exposure tegen lage kosten werd verkregen. Het grootste deel van de return portefeuille in het segment ontwikkelde markten werd gealloceerd naar een passief discretionair wereldwijd aandelenmandaat. Hierdoor heeft het fonds meer grip en controle op de portefeuille en daarnaast wordt het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid geïmplementeerd.

Conform het beleggingsplan is binnen de return portefeuille via institutionele fondsen belegd in Nederlandse woningen die naast een stabiel rendement inflatiecompensatie bieden. In 2017 is verder een participatie in een institutioneel Nederlands winkelfonds genomen.

De matching portefeuille bestond in 2017 uit liquide in euro's luidende obligaties van overheden en supranationale instellingen met een minimale rating van AA-/AA3. Deze portefeuille heeft als primair doel de afdekking van het renterisico en het sturen van de risicopositie van het fonds. Dit betreft een strategisch aangestuurde portefeuille met een semi-passief karakter.

In bijgaande grafiek zijn de resultaten opgenomen voor de totale performance van de beleggingen van het fonds en van de belangrijkste deelcategorieën in relatie tot de vooraf afgesproken benchmark (norm).

De resultaten op de return portefeuille liggen in lijn met de vooraf vastgestelde norm (benchmark). Voor de matching portefeuille ligt het resultaat boven de benchmark als gevolg van een hogere rente-afdekking, debiteureselectie, looptijdpositionering en ontwikkeling van de swapsread in relatie tot de benchmark.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het bestuur heeft in 2017 het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) geactualiseerd en aangescherpt. Bij de start van het fonds zijn de uitgangspunten voor maatschappelijk verantwoord beleggen vastgesteld en in 2015 is dat beleid verder ontwikkeld. Daarbij is rekening gehouden met de opbouwfase van het fonds, de omvang van het te beleggen vermogen, de gekozen beleggingsvormen, categorieën, types en stijlen. Er is tijdens het ingroeipad bewust gekozen voor een evenwichtig risico-rendementsprofiel van de portefeuille in combinatie met een effectief MVB-beleid. Dit beleid is in 2016 verder uitgediept en ontwikkeld. Daarbij is afgesproken om elk half jaar het beleid te evalueren. Tijdens die evaluatie is geconstateerd dat door de groei van het fonds het beleid effectiever geïmplementeerd en aangescherpt kan worden. Met het oog daarop is overleg gepleegd met Pensioenfondsen ING en met beide werkgevers. Daarnaast is gekeken naar de kern van de uitsluitingenlijst van diverse grotere pensioenfondsen, zoals ABP, PfZW, PMT, PME, BPF Bouw. Tevens is kennisgenomen van presentaties over het MVB-beleid vanuit de Pensioenfederatie en onafhankelijke adviesbureaus. Zo vormt het MVB-beleid een regelmatig terugkerend punt op de bestuursagenda.

VN Global Compact uitgangspunt

Al sinds de start van het fonds zijn de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties uitgangspunt voor het beleggingsbeleid van het fonds. Het VN Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie, gebaseerd op internationale verdragen waaronder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer deze principes onderschrijven, ondersteunen en uitdragen. Schendingen van deze principes leiden ertoe dat niet langer in een bedrijf met het geld van het Pensioenfonds wordt belegd. Door deze principes tot de zijne te maken wil het fonds dan ook niet betrokken zijn bij:

- ❖ Schendingen van mensenrechten en gebruik van (“ernstige vormen van”) kinderarbeid.
- ❖ Ernstige vormen van fraude of corruptie.
- ❖ Ernstige vormen van milieuvervuiling.
- ❖ Controversiële wapens.

Aanscherping uitsluitingenbeleid

De matching portefeuille van het fonds voldoet al sinds de start aan de uitgangspunten van het MVB-beleid door niet te beleggen in de door de Verenigde Naties en/of Europese Unie uitgesloten landen maar alleen in de AAA, AA en/of AA- gewaardeerde Europese landen en semi-overheidsdebiteuren.

De return portefeuille bestond, in verband met omvang en kosten, aanvankelijk uit beursgenoteerde Exchange Traded Funds (ETF's), ook wel (index)“trackers” genoemd. Een nadeel van beleggen in deze trackers is dat het beleggings- en MVB-beleid bepaald wordt door de index manager en niet de participerende beleggers.

Dit is van het begin af aan onderkend door het fonds. Door de groei van het vermogen van het fonds is het merendeel van de exposure naar ETF's afgebouwd en sinds eind 2015 worden aandelen in ontwikkelde landen beheerd in een discretionair mandaat door State Street Global Advisors (SSGA).

Bij de actualisatie en aanscherping van het beleid in 2015 is als eerste stap besloten dat de kern van de uitsluitingenlijst van het fonds gevormd wordt door die ondernemingen die nu door het merendeel van de diverse grotere pensioenfondsen in ons land worden uitgesloten, naast de door de Verenigde Naties en/of Europese Unie uitgesloten landen. Sinds de start van het SSGA mandaat is dan ook niet belegd in deze uitgesloten ondernemingen. Bij de evaluatie in 2017 is echter gebleken dat zowel NN Group als ING bij hun beleggingen een uitgebreidere lijst van uitgesloten ondernemingen hanteren en bovendien meer thema's uitsluiten dan het fonds. Er heeft intensief overleg met beide werkgevers plaatsgevonden over de wenselijkheid om hierop aan te sluiten in het beleggingsbeleid van de aan die werkgevers gelieerde pensioenfondsen. Uitkomst daarvan is dat de beide CDC fondsen hebben besloten dezelfde lijst van uitgesloten ondernemingen en overige thema's die de beide werkgevers hanteren zo veel mogelijk toe te passen in hun beleggingsbeleid. Zowel NN Group als ING zijn verheugd over dit besluit van de fondsen. Afgesproken is dat alle partijen, inclusief Pensioenfonds ING waar mogelijk en wenselijk, nauw contact met elkaar houden over ontwikkelingen rond de uitsluitingen ten behoeve van het up-to-date houden van dit beleid, uiteraard met behoud van ieders eigen verantwoordelijkheid. De wijzigingen in de uitsluitingslijst hebben per 1 oktober 2017 hun beslag gekregen.

Toepassen van corporate governance

De mogelijkheid om invulling aan het MVB-beleid te geven door te stemmen op de aandeelhoudersvergaderingen benut het fonds wel bij de beleggingen in vastgoedfondsen. Bij beleggingen in bedrijven gebeurt dit niet standaard. Het bestuur is van mening dat voor werkelijke invloed het belang in de onderneming meer substantieel zal moeten zijn of wanneer er sprake is van een meer geconcentreerde (actieve) aandelenportefeuille. Er is besloten nog geen gebruik te maken van de mogelijkheid van het laten stemmen door speciale, vaak internationale 'stemagentschappen'. Uit onderzoek blijkt dat wat een Nederlands pensioenfonds wil bereiken, door een internationaal voting agency soms heel anders wordt geïnterpreteerd, terwijl bovendien de omvang van de belegging een belangrijke rol speelt.

In uitzonderingsgevallen (belangrijke ontwikkelingen zoals overnames) zal het bestuur zich wel op de mogelijkheid tot stemmen beraden.

Mogelijke deelname aan class actions

Als een beursgenoteerde onderneming een groep personen, bedrijven of pensioenfondsen schade berokkent bestaat in veel landen de mogelijkheid om via collectieve procedures schadevergoeding te bedingen, de zogenaamde "class action". Meestal gaat om een onrechtmatige daad van een bedrijf, een bepaald productdefect, of beleid waardoor de groep universeel schade lijdt. Bij het indienen van een class action is het aantonen van berokkende schade en/of letsel belangrijk. Het bestuur heeft zich daarom gebogen over de vraag in hoeverre het fonds schade kan oplopen bij het huidige beleggingsbeleid. Omdat zoiets niet valt uit te sluiten is besloten de mogelijkheid van class action open te houden. Dat past ook in het MVB-beleid, indien zaken als milieuschade aan de orde zouden komen.

Gezien de omvang van het fonds ligt het voor de hand bij een class action aansluiting zoeken bij een derde partij. Daarom zijn afspraken gemaakt met State Street, onze global custodian, die het fonds op de hoogte stelt van alle mogelijke class actions in de Verenigde Staten, en incidenteel in de andere delen van de wereld. Indien geschikte partners voor andere werelddelen buiten de Verenigde Staten worden gevonden, dan wordt dit beleid ook in deze regio's toegepast. Bij iedere casus kunnen de portefeuillehouders dan afwegen of het de moeite waard is om te participeren in de betreffende class action. Als het fonds besluit mee te doen aan deze class actions, dan brengt de custodian een geringe vergoeding per dossier in rekening. State Street deelt niet mee in de opbrengsten van de class actions.

Duurzaamheidsbeleid bij investeringen in Nederlandse woningen

NN CDC Pensioenfondsen participeert in de Nederlandse woningfondsen van ASR en Altera. In beide fondsen maakt het thema duurzaamheid integraal onderdeel uit van het beleggingsbeleid. Beide fondsen nemen deel aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB), een onafhankelijke benchmark die het duurzaamheidsbeleid van vastgoedfondsen en –portefeuilles wereldwijd beoordeelt. Op basis van de GRESB score kunnen vastgoedmanagers hun duurzaamheidsbeleid tegen het licht houden en verbeteringen doorvoeren.

De Nederlandse woningportefeuille van Altera heeft een Green Star label verkregen van de GRESB in de sector Woningen voor de regio Europa en heeft een 100% groene woningportefeuille qua energielabels (A t/m C). Bij Altera staat centraal het streven naar het op een pragmatische en ten minste rendement neutrale wijze meetbaar minimaliseren van het verbruik van energie en water en het optimaal toepassen van duurzaamheid bevorderende maatregelen. Naast energiebesparing wordt onder andere aandacht besteed aan aspecten van duurzaamheid, zoals materiaalgebruik, waterbesparing, grondgebruik, gezondheid en vervuiling. Hierbij kan gedacht worden aan de installatie van zonnepanelen, energiezuinige (LED) verlichting, waterbesparende kranen en sanitair en gescheiden afvalvoorzieningen.

Het fonds brengt tevens zijn stem uit ten aanzien van het beleggings- en duurzaamheidsbeleid uit tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

De door ASR beheerde Nederlandse woningenportefeuille heeft een Green Star label gekregen. Bij ASR heeft 60% van de woningen in de portefeuille een groen energielabel. ASR kiest voor verduurzaming om de woningen comfortabeler en energiezuiniger te maken, maar monitort onder andere de CO2 emissie, het waterverbruik en de afvalscheiding. De maatregelen die ASR toepast, zijn onder andere goede isolatie en ventilatie wat leidt tot een beter binnenklimaat en lagere stookkosten. Aanvullend kiest ASR voor geïntegreerde zonnepanelen om het verbruik van fossiele brandstoffen op een esthetisch verantwoorde wijze tot een minimum te beperken. Het Pensioenfonds heeft zitting in de Investment Committee, zodat zij direct haar invloed kan aanwenden op onder andere dit duurzaamheidsbeleid van dit fonds. Het fonds brengt tevens zijn stem uit ten aanzien van het beleggings- en duurzaamheidsbeleid tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

Duurzaamheidsbeleid bij investeringen in Nederlandse winkels

NN CDC Pensioenfonds participeert sinds het eerste kwartaal van 2017 in een Nederlands winkelfonds van Altera. In het fonds maakt het thema duurzaamheid integraal onderdeel uit van het beleggingsbeleid. Het neemt deel aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) en heeft een Green Star label verkregen in de sector Winkels. Altera heeft een 87% groene winkelportefeuille qua energielabels (A t/m C). Het duurzaamheidsbeleid bij deze portefeuille is identiek aan het beleid in het Nederlandse woningenfonds van Altera. Het fonds brengt zijn stem ten aanzien van het beleggings- en duurzaamheidsbeleid uit tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

Beleid ten aanzien van beursgenoteerd vastgoed en aandelen opkomende landen

In de opkomende landen en de beleggingscategorie beursgenoteerd vastgoed vinden de beleggingen nog plaats door middel van beursgenoteerde trackers (ETF's). In dergelijke fondsen hebben participanten geen invloed op het beleggingsbeleid en het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid.

De omvang van de aandelenportefeuille opkomende markten is nog te gering om hiervoor een mandaat in te regelen. Zodra de omvang voldoende is, zal dit worden doorgevoerd.

Een voordeel van trackers is dat deze vrij liquide (dat wil zeggen dagelijks verhandelbaar) zijn tegen relatief lage kosten. Daarnaast worden de fondsen deels gebruikt uit tactisch oogpunt. Gezien de actuele omvang van deze categorieën is het op dit moment nog niet gewenst om hier wijziging in aan te brengen.

Periodieke evaluatie

Zoals gemeld is afgesproken om het MVB-beleid elk half jaar te evalueren. Dit maakt het mogelijk om rekening te houden met de groei van het fonds, wettelijke verplichtingen en maatschappelijke ontwikkelingen die zich op het gebied van MVB voordoen.

Vermogensbeheerkosten

Voor de presentatie van en toelichting op de integrale kosten van het vermogensbeheer volgt het fonds de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Ten aanzien van de (fictieve) transactiekosten van obligaties is een nadere interpretatie gegeven aan deze aanbevelingen. In overeenstemming met deze aanbevelingen worden de vermogensbeheerkosten onderverdeeld in (vaste) beheerkosten, bewaarloon en overige kosten. In totaal bedroegen deze kosten in 2017 € 1.160 (= 0,30% van het gemiddeld belegd vermogen). Het fonds brengt tevens zijn stem uit ten aanzien van het beleggings- en duurzaamheidsbeleid tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

In de jaarrekening zijn, conform de daarvoor geldende richtlijnen, alleen de direct in rekening gebrachte kosten van beheer en het bewaarloon als vermogensbeheerkosten verantwoord. De direct op het rendement in mindering gebrachte vermogensbeheerkosten zijn in de jaarrekening niet apart zichtbaar en worden waar nodig zo nauwkeurig mogelijk geschat, in overeenstemming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Deze kosten betreffen in hoofdzaak de kosten van 'spreads' (verschil tussen aan- en verkoopkoersen bij obligaties en valutatransacties) en de transactiekosten die worden gemaakt door vermogensbeheerders van de beleggingsfondsen waarin wordt deelgenomen in de return portefeuille.

Als vermogensbeheerkosten niet direct toewijsbaar zijn aan de matching portefeuille of de return portefeuille, worden ze verdeeld op basis van de strategische mix.

De direct in rekening gebrachte vermogensbeheerkosten worden nagenoeg geheel door de werkgever betaald, evenals de kosten van het bestuursbureau.

Kostensoort	Totaal 2017	39,5% Zakelijk	67% Vastrentend	Totaal 2016	Totaal 2015
Vermogensbeheerkosten	1.160			1.034	771
Transactiekosten	185	89	96	308	245
Beheerkosten	975	583	392	726	526
Vermogensbeheerkosten	1.160			1.034	771
Direct in rekening gebrachte vermogensbeheerkosten	472			424	463
Op rendement in mindering gebrachte vermogensbeheerkosten	688			610	308
Gemiddeld belegd vermogen	392.739			276.792	163.475
Kosten in basispunten	30			37	47
Transactiekosten	5			11	15
Beheerkosten	25			26	32

4.3 Financieel beleid / actuariële paragraaf

In een CDC-pensioenregeling wordt de jaarlijkse feitelijke premie berekend volgens een vaste methode. De door NN CDC Pensioenfonds ontvangen premie over het boekjaar 2017 bedroeg € 105 miljoen. De actuele financiële positie van een pensioenfonds wordt uitgedrukt in de dekkingsgraad. Deze geeft aan in hoeverre het fonds op de lange termijn aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële positie van het fonds. De dekkingsgraad van NN CDC Pensioenfonds steeg gedurende 2017 gestaag, vooral door de stijging van de marktrente, door het rendement op zakelijke waarden en door een buffer in de premie.

Ontwikkeling voorziening pensioenverplichtingen

De toename van de voorziening pensioenverplichtingen over het jaar 2017 bedraagt € 76.605. Vanwege het zeer jonge karakter van het fonds is de grootste oorzaak van de toename van de voorziening pensioenverplichtingen de toevoeging uit hoofde van nieuwe opbouw ad € 84.161. Daarnaast zorgde de wijziging van de rentecurve gedurende 2017 voor een afname van de verplichtingen met € 5.784.

Wederom door het jonge karakter van het fonds zorgt het saldo van de binnenkomende waardeoverdrachten ten opzichte van de uitgaande waardeoverdrachten voor een stijging van de voorziening pensioenverplichtingen met € 1.031. Immers, binnenkomende waardeoverdrachten vertegenwoordigen in het algemeen een waarde van vele jaren opbouw in een ander pensioenfonds, terwijl uitgaande waardeoverdrachten slechts de opbouw in het fonds vanaf 1 januari 2014 omvatten

De voorziening toekomstige kosten is bedoeld om toekomstige administratiekosten te dekken. Bij elke pensioenuitkering valt een stukje van deze voorziening vrij. In 2017 was de toevoeging aan deze voorziening € 1.586, terwijl er € 7 van deze voorziening vrijviel bij de uitkeringen.

x € 1 mln	2017	2016	2015
Voorziening primo	293,5	176,7	82,4
Inkoop nieuwe aanspraken	84,2	76,5	75,4
Wijziging rentecurve	-5,8	37,3	15,5
Benodigde interesttoevoeging	-0,8	-0,1	0,3
Binnenkomende waardeoverdracht	1,6	2,9	1,5
Uitgaande waardeoverdracht	-0,6	-0,9	-0,3
Toename voorziening toekomstige kosten	1,6	1,4	1,4
Vrijval excassokosten	-0,0	-0,0	-0,0
Uitkeringen	-0,6	-0,9	-0,1
Actuarieel resultaat op sterfte	-2,0	-0,9	-0,5
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	-0,9	-1,2	0,7
Actuarieel resultaat op mutaties	0,0	-0,0	-0,0
Toeslagverlening	0,3	-	0,3
Wijziging actuariële grondslagen/ methoden	-	2,7	-
Overige mutaties technische voorzieningen	-0,4	-	-
Ultimo	370,1	293,5	176,7

Het actuariële resultaat op sterfte laat een verlies van € 212 zien op langlevensrisico en een winst van € 2.239 op kortlevensrisico. Een verlies op langlevensrisico betekent dat de deelnemers langer leven dan op grond van de sterftegrondslagen van het fonds wordt verwacht. Een winst op het kortlevensrisico betekent dat minder vaak een partnerpensioen is toegekend dan op grond van de grondslagen van het fonds kan worden verwacht.

Het actuariële resultaat op arbeidsongeschiktheid komt voort uit een negatief resultaat op arbeidsongeschiktheid voor de inloopgroep arbeidsongeschiktheid en een positief resultaat op arbeidsongeschiktheid voor de reguliere deelnemers.

De inloopgroep ontstond toen het fonds begin 2014 werd opgericht. Het fonds heeft toen het risico op arbeidsongeschiktheid overgenomen voor de deelnemers die op dat moment al ziek of (partieel) arbeidsongeschikt waren. Hiertoe heeft het fonds een koopsom ontvangen van zowel Pensioenfonds ING als van de werkgever. De schade door toegekende premievrije voortzettingen is hoger dan op basis van de grondslagen voor de voorziening inlooprisico arbeidsongeschiktheid werd verwacht. Dit zorgt voor een negatief resultaat op arbeidsongeschiktheid in 2017 voor het deel van het resultaat dat betrekking heeft op de inloopgroep.

Voor wat betreft de reguliere voorziening uitlooprisico arbeidsongeschiktheid geldt dat in 2015 een risicopremie is betaald, bedoeld om de schades voor arbeidsongeschiktheid in 2017 te dekken (na 104 weken wachttijd). De risicopremie 2015 die vrijvalt uit de voorziening voor uitlooprisico arbeidsongeschiktheid is voldoende om de schades in boekjaar 2017 te dekken.

Systematiek gedempte kostendeekkende premie

De Pensioenwet stelt dat de ontvangen premie de kosten van de pensioenopbouw moet dekken. In dit verband schrijft de Pensioenwet voor dat de feitelijke premie die pensioenfonds moeten ontvangen tenminste gelijk is aan de gedempte kostendeekkende premie. De gedempte kostendeekkende premie, zoals deze door NN CDC Pensioenfonds wordt gehanteerd, is de premie gebaseerd op een voortschrijdend gemiddelde van de rente van de afgelopen zestig maanden.

De jaarlijkse feitelijke premie die het fonds ontvangt, wordt berekend volgens een vaste methode. Er worden twee premieberekeningen gemaakt:

- De gedempte kostendeekkende premie plus een opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening.
- De zuiver kostendeekkende premie berekend op basis van de rentetermijnstructuur (RTS) per 31 december van het voorafgaande jaar zoals voorgeschreven door De Nederlandsche Bank (DNB).

Het fonds ontvangt de hoogste van deze twee premies. In de jaarrekening (vanaf [pagina 118](#)) is de opbouw van de verschillende premies nader uiteen gezet.

Ontvangen premie dekt de kosten

Aan het begin van 2017 is de ex ante premie (exclusief uitvoeringskosten) berekend als percentage van de pensioengrondslag. Het resultaat van deze berekening was als volgt:

	Percentage pensioengrondslag	
Gedempte kostendeekkende premie	34,3	Maximum van deze twee premies is 37,4% van de pensioengrondslag
Zuiver kostendeekkende premie	37,4	

De door NN Group betaalde premie is derhalve berekend op basis van de zuiver kostendeekkende premie. Van deze totale premie krijgt de werkgever een deel terug doordat de werknemers een eigen bijdrage betalen waarvan de hoogte vastligt in de cao.

De door het fonds ontvangen premie over boekjaar 2017 is € 105 miljoen (inclusief kostenvergoeding). De kostendeekkende premie uit hoofde van de Pensioenwet bedraagt € 84 miljoen (inclusief kostenvergoeding). De ontvangen premie voldoet hiermee aan de eis die de Pensioenwet stelt dat de ontvangen premie de kosten van de pensioen- opbouw moet dekken.

Herverzekering

NN CDC Pensioenfonds heeft het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico herverzekerd bij Zwitserleven. Deze verzekering dekt het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico boven het eigen risico van het fonds.

Resultaat op de premie

x € 1 mln	2017	2016	2015
Ontvangen premie	105,1	95,7	94,6
Benodigd voor pensioenopbouw	-79,3	-72,4	-71,1
Beschikbaar voor kosten	-3,5	-3,3	-3,3
Risicopremie overlijdensrisico	-2,0	-1,6	-1,8
Risicopremie arbeidsongeschiktheid	-2,9	-2,6	-2,6
Totale benodigde premie	87,7	79,9	78,8
Resultaat op premie	17,3	15,8	15,8

Resultaat op waardeoverdracht

Het fonds heeft een verlies van € 144 op waardeoverdrachten geboekt in 2017. Dit resultaat bestaat uit een verlies op inkomende waardeoverdrachten van € 107 en een verlies op uitgaande waardeoverdrachten van € 37. Omdat het fonds nog maar vier jaar geleden is gestart, is het volume van de inkomende waardeoverdrachten groter dan het volume van de uitgaande waardeoverdrachten. Het fonds lijdt om twee redenen verlies op inkomende waardeoverdrachten:

1. De grondslagen op basis waarvan het fonds haar verplichtingen berekent zwaarder zijn dan de grondslagen waarop de wettelijke overdrachtswaarde wordt bepaald. Dit verklaart het verlies op uitgaande waardeoverdrachten.
2. Het merendeel van de in 2017 geboekte waardeoverdrachten is aangevraagd in 2016. Voor deze waardeoverdrachten worden de wettelijke grondslagen van 2016 gehanteerd, en deze waren lichter dan de wettelijke grondslagen van 2017. Dit verklaart het verschil op inkomende waardeoverdrachten.

Ontwikkeling dekkingsgraad

De actuele financiële positie van een pensioenfonds wordt uitgedrukt in de dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de pensioenaanspraken en -rechten (de pensioenverplichtingen). Deze geeft dus voor NN CDC Pensioenfonds aan in hoeverre het fonds op de lange termijn aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële positie van het fonds. Een voldoende hoge dekkingsgraad is bijvoorbeeld noodzakelijk om het pensioen onder voorwaarden te kunnen verhogen met toeslagen. Hierdoor behoudt pensioen, als het goed gaat met de financiële positie van het fonds, zijn waarde bij inflatie.

De balans bepaalt in belangrijke mate de dekkingsgraad van een 'rijp' pensioenfonds.

De premie heeft nauwelijks invloed. Bij een startend pensioenfonds, zoals NN CDC Pensioenfonds is juist het omgekeerde het geval. De balans is in opbouw met nog te ontvangen premies.

De premie beïnvloedt dan zeker in het begin in (zeer) hoge mate de dekkingsgraad. Aan het einde van het jaar stond de dekkingsgraad die wordt berekend met de door DNB voorgeschreven rentecurve op 117,9%. De beleidsdekkingsgraad kwam ultimo 2017 uit op 114,6%.

De dekkingsgraad van NN CDC Pensioenfonds steeg gedurende 2017. Dat kwam vooral door de stijging van de marktrente, de sterk gestegen aandelenkoersen en een buffer in de premie.

Aan het begin van elk boekjaar wordt de premie voor het komende jaar vastgesteld.

Gedurende 2017 nam de buffer in de premie door de stijgende marktrente toe.

Grafiek 17 toont de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB. De ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende 2017 is te zien in **grafiek 18**.

Per eind 2017 publiceert NN CDC Pensioenfonds zijn reële dekkingsgraad en deze bedraagt 90,3%. Bij de berekening van de reële dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de beleidsdekkingsgraad die nodig is voor een toekomstbestendige indexatie op basis van een verwacht prijsindexcijfer van 2%. Met andere woorden: als de reële dekkingsgraad gelijk is aan 100%, dan is de beleidsdekkingsgraad voldoende om toekomstbestendig een indexatie van 2% per jaar toe te kennen.

Dekkingstekort

Eind 2016 had NN CDC Pensioenfonds een beleidsdekkingsgraad van 103,7%. Dit was lager dan het minimaal vereist eigen vermogen¹ van 104,4% per eind 2016. Daardoor had het fonds een dekkingstekort.

Eind 2017 had NN CDC Pensioenfonds een beleidsdekkingsgraad van 114,6%. Dit was hoger dan het minimaal vereist eigen vermogen van 104,3% per eind 2017, zodat eind 2017 geen sprake meer is van een dekkingstekort.

Herstelplan

Sinds 30 september 2015 heeft NN CDC Pensioenfonds een reservetekort omdat de beleidsdekkingsgraad (op dat moment 117%) was gedaald tot onder het voorgeschreven minimum (toen 118%).

Om de beleidsdekkingsgraad te herstellen op het gewenste niveau heeft het fonds een herstelplan ingediend bij DNB. Uit de berekeningen in het herstelplan op basis van het voorgeschreven DNB-model verwacht het fonds de vereiste beleidsdekkingsgraad ruim binnen de gestelde termijn van 10 jaar te bereiken. Dit betekent dat het fonds op dit moment geen aanvullende maatregelen hoeft te nemen, zoals het verder beperken van toeslagverlening of zelfs het verlagen van pensioenen. Zolang het fonds een reservetekort heeft, moet het elk jaar opnieuw bepalen of de dekkingsgraad binnen de wettelijke termijn kan herstellen en of er aanvullende maatregelen nodig zijn. Dit is in 2017 gebeurd en leverde geen aanleiding voor bijstellingen of aanvullende maatregelen.

¹ Het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) is de ondergrens van het vereist eigen vermogen. Als een pensioenfonds gedurende vijf jaar niet over het MVEV heeft beschikt moet het binnen zes maanden maatregelen nemen waardoor het in een keer weer aan het MVEV voldoet.

Haalbaarheidstoets

In het eerste kwartaal van 2016 heeft NN CDC Pensioenfonds de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd.

Deze jaarlijkse haalbaarheidstoets analyseert of:

- ✓ Het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau voldoende aansluit bij de door het fonds gekozen ondergrens.
- ✓ Het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweerscenario niet te veel afwijkt van het gemiddeld verwachte pensioenresultaat.

De wettelijk voorgeschreven berekeningshorizon is 60 jaar en de doorrekening wordt uitgevoerd op basis van een uniforme scenarioset die DNB elk kwartaal ter beschikking stelt. Verder wordt verondersteld dat zowel de pensioenregeling als de premiestelling gedurende de berekeningshorizon niet wijzigen.

Het bestuur heeft in overleg met sociale partners de volgende grenzen vastgesteld voor wat betreft het pensioenresultaat:

- ✓ Het gemiddeld verwachte pensioenresultaat op fondsniveau: minstens 90%.
- ✓ De spreiding tussen het gemiddeld verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slechtweerscenario: maximaal 25%.

Het gemiddeld verwachte pensioenresultaat op fondsniveau is in deze toets 100%, hetgeen ruim boven de ondergrens van 90% is. De spreiding tussen het gemiddeld verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slechtweerscenario is 19%, hetgeen ruim onder de bovengrens van 25% is.

Uitvoeringskosten

De kosten van het fonds, exclusief die voor vermogensbeheer, waren in 2017 totaal € 1.937, oftewel € 357,78 (2016: € 310,30) per deelnemer. Deze kosten zijn geheel vergoed door de werkgever, naast het werkgeversdeel in de pensioenpremie. De vermogensbeheerkosten worden gedeeltelijk door de werkgever vergoed, zie ook wat over vermogensbeheerkosten is vermeld op [pagina 50](#) en [pagina 138](#).

Uitgesplitst naar de verschillende functies in het fonds zijn deze:

	2017	2016	2015
Administratie	953	924	828
Kosten bestuursbureau*	453	395	531
Kosten bestuur	85	47	37
Overige governance kosten	131	118	105
Communicatie	171	211	201
Accountantscontrole	40	26	30
Certificering actuaris	25	25	22
Actuariel advies	46	21	57
Juridisch en fiscaal advies	5	10	30
Contributies en bijdragen	23	19	5
Overige kosten	5	-	-
Totaal	1.937	1.794	1.845

* Van de totale kosten bestuursbureau ad € 807 (2016: € 586) heeft € 354 (2016: € 192) betrekking op vermogensbeheer en € 453 (2016: € 395) op de uitvoeringskosten.

4.4 Communicatiebeleid

In 2017 richtte het communicatiebeleid van NN CDC Pensioenfonds zich op het verbeteren van de (algemene) tevredenheid, het vertrouwen in het fonds en het herkennen van merkwwaarden zoals betrouwbaarheid, deskundigheid en klantvriendelijkheid. Het fonds vond het onverminderd van belang dat deelnemers inzagen zelf verantwoordelijk te zijn voor voldoende inkomen na pensionering en daar ook naar handelden. De pensioencommunicatie voldeed aan de wettelijk gestelde eisen en het fonds legde daarbij uit wat de risico's zijn die samenhangen met de financiële positie van het fonds. Om de doelstellingen te realiseren heeft NN CDC Pensioenfonds gewerkt met communicatiethema's die via de bestaande on- en offline kanalen zijn getest, geïmplementeerd en geëvalueerd.

Beleid 2017

In het communicatiebeleid zijn onderwerpen zoals de missie, visie, kernboodschappen, doelgroepen en middelen opgenomen.

Missie

NN CDC Pensioenfonds streeft naar het zorgvuldig uitvoeren van de CDC-pensioenregeling die door sociale partners (NN Group als werkgever en de bonden namens de werknemers) is overeengekomen. Deze uitvoering bestaat uit:

- ✎ Het voeren van een pensioenadministratie (verplichtingen/opgebouwde aanspraken) van deelnemers.
- ✎ Het prudent beleggen van de premies.
- ✎ Eerlijke en begrijpelijke communicatie.

Visie

Het fonds wil transparant zijn over al zijn activiteiten:

- ✔ Openheid over gevoerd beleid.
- ✔ Openheid over de resultaten.
- ✔ Openheid over de consequenties voor de deelnemers.
- ✔ Deelnemers bewust maken van hun pensioensituatie.

Thema's 2017

In een veranderende omgeving vond NN CDC Pensioenfonds het belangrijk om transparant te zijn over het gevoerde beleid, de resultaten en de consequenties voor de deelnemers.

In 2017 waren de volgende thema's van invloed:

- ✔ **Pensioenresultaat onder druk:** stijgende, open en begrijpelijk communicatie met betrekking tot de gevolgen van de lage rente op de ontwikkeling van de (beleids) dekkingsgraad, de ruimte om toeslag te verlenen en het reservetekort. In 2017 is extra aandacht gegeven aan de communicatie over welke maatregelen het fonds kan nemen als de financiële situatie onder druk staat. Daarbij is de vertaalslag gemaakt naar wat dit betekent voor het pensioen van de verzekerden en welke acties men zelf kan ondernemen (handelingsperspectief).
- ✔ **Wet pensioencommunicatie:** centraal staat de deelnemer die behoefte heeft aan een realistisch pensioenbeeld met inzicht in koopkracht en risico's. In 2017 heeft het fonds het nieuwe Uniform Pensioenoverzicht (conform Pensioen 123) geïntroduceerd. Tevens heeft het fonds alle communicatiemiddelen getoetst op evenwichtigheid.
- ✔ **Heterogene populatie:** veel deelnemers realiseren zich niet dat zij te maken hebben met NN CDC Pensioenfonds en het gesloten Pensioenfonds ING. Gezamenlijke projecten – zoals een landingspagina op de websites, presentaties en de publicatie van 'veelgestelde vragen met antwoorden' op de website – boden op dit vlak uitkomst om ruis te voorkomen.

Daarnaast zag het fonds in 2017 de groep nieuw in dienst gestaag groeien. Hierdoor is een kwart van de populatie deelnemers 'uniek' bij NN CDC Pensioenfonds en heeft dus geen historie bij Pensioenfonds ING.

- ✦ **Pensioenfonds Academie:** om de diversiteit in de gremia van het fonds te bevorderen, is in 2017 gestart met de Pensioenfonds Academie. Dit gezamenlijke initiatief van NN CDC Pensioenfonds, ING CDC Pensioenfonds, Pensioenfonds ING en de werkgevers NN Group en ING beoogt jonge deelnemers kennis te laten maken met de wereld van pensioenfonds. Het is geen opleidingsinstituut. Indien de interesse is gewekt voor een toekomstige functie bij een van de gremia, kunnen de deelnemers een externe opleiding volgen.
- ✦ **Digitalisering:** het fonds heeft de volgende stap gezet in het digitaliseren van de communicatie met verzekerden door middel van een uitvraag (negatieve optie) en het onder de aandacht brengen van het nut en de noodzaak om digitaal bereikbaar te zijn via alle on- en offline middelen van het fonds.
- ✦ **Interface Mijn Omgeving:** begin 2017 is de interface tussen de Mijn Omgevingen van de drie fondsen live gegaan. De interface geeft de bezoeker met één inlog inzicht en overzicht in de pensioenaanspraken die bij een, twee en soms zelfs drie fondsen zijn opgebouwd. Tevens is het mogelijk om online pensioenzaken te regelen, zoals het aanmelden van een partner, waarbij de gegevens onderling tussen de fondsen worden gesynchroniseerd. Hiermee komt het fonds tegemoet aan de behoefte van de verzekerde om pensioen qua gemak en overzicht te ontsluiten ('one stop shopping').

- ✔ **Betrouwbare pensioenuitvoerder:** het fonds heeft na vier jaar een bewezen track record als betrouwbare pensioenuitvoerder van de CDC-pensioenregeling. Uit onderzoek blijkt dat 82% van de deelnemers het fonds betrouwbaar vindt. Bij de pensioenuitvoering is het gedachtengoed en de cultuur van het fonds, die zich laat kenmerken als 'lean en mean' met oog voor kansen en innovatie, kostenefficiënt en de deelnemers centraal voor communicatie de leidraad geweest.
- ✔ **Dienstverlening pensioenloket:** om de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren, met name het inleven in de persoonlijke situatie (empathie) van de deelnemers, is gestart met een trainingsprogramma voor het pensioenloket. De eerste resultaten zijn zichtbaar in betere scores voor de deskundigheid en het nakomen van afspraken.

Doelgroepen

In de verslagperiode is een gewogen mix van pensioencommunicatie en corporate communicatie ingezet, afgestemd op de behoeften van de gesegmenteerde doelgroepen:

- ✔ Ruim 5.300 medewerkers die vanwege hun arbeidsrelatie met NN Group sinds 1 januari 2014 pensioen opbouwen in de CDC-pensioenregeling. Een onderscheid kan worden gemaakt op basis van:
 - ✔ Leeftijd (20-35 jarigen, 35-45 jarigen, 45-58 jarigen en 58-67 jarigen).
 - ✔ Medewerkers die belangrijke veranderingen meemaken in hun leefsituatie, zoals ontslag, huwelijk, scheiding en arbeidsongeschiktheid.
 - ✔ Engelstalige medewerkers.
- ✔ Circa 2.000 gewezen deelnemers en een kleine groep pensioengerechtigden die aanspraken bij het fonds hebben opgebouwd en periodiek informatie ontvangen over hun pensioen.

- Interne stakeholders (verantwoordingsorgaan, werkgevers, HR, ondernemingsraad, platform pensioencommunicatie).
- Externe stakeholders (De Nederlandsche Bank (DNB), de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en vakorganisaties).

Communicatie wordt zoveel als mogelijk afgestemd met Pensioenfonds ING.

Online tools

Het fonds stimuleert deelnemers hun pensioen actief te monitoren zodat zij bewust worden van en inzicht krijgen in wat de pensioenregeling inhoudt, of het voldoende is en wat hun handelingsperspectief is. Daarbij heeft men de keuze uit de volgende online tools:

- De pensioenplanner** geeft inzicht in de pensioensituatie (is het straks voldoende) en de impact van pensioenkeuzes op het pensioen. In 2017 heeft 18% van de deelnemers de pensioenplanner bezocht.
- Mijn Omgeving** geeft inzicht in het pensioen bij NN CDC Pensioenfonds (onder andere UPO) en toegang tot het zelf online regelen van pensioenzaken. In 2017 is het percentage deelnemers dat zich met een e-mailadres heeft geregistreerd op de Mijn Omgeving gestegen naar 45% (gewezen deelnemers: 45%, pensioengerechtigden: 72%).
- Pensioen 1-2-3** geeft een gelaagd overzicht en inzicht in de CDC-pensioenregeling.
- Mijnpensioenoverzicht.nl** geeft inzicht in AOW, opgebouwd en te bereiken pensioen, pensioen voor nabestaanden en life events.

Resultaten

In 2017 zijn er vier onderzoeksmethoden ingezet om de realisatie van de communicatiedoelstellingen te monitoren.

Webstatistieken

Pagina's zoals 'nieuws', 'ik werk bij NN Group' en 'wat is CDC' zijn in 2017 het meest bezocht. Het fonds implementeerde samen met ING CDC Pensioenfonds en Pensioenfonds ING een gezamenlijke 'landingspagina' om bezoekers bewust te maken van het feit dat NN Group en ING te maken hebben met drie pensioenfondsen. Op de pagina kan men de website van het fonds naar keuze selecteren.

Klankbordgroep

Het afgelopen jaar gaf de klankbordgroep van NN CDC Pensioenfonds feedback op drie communicatiemiddelen: de interface tussen de Mijn Omgevingen van de fondsen, de web app en de conceptbrief toeslagverlening 2017. Het fonds gebruikt de suggesties van de klankbordgroep om de functionaliteit en relevantie van de middelen te verbeteren.

Digitale nieuwsbrieven

In 2017 zijn digitale nieuwsbrieven verstuurd met actueel nieuws over het fonds, pensioeninformatie gerelateerd aan life events en opinies. Doel is het verwerven van periodieke en directe zichtbaarheid bij de deelnemers. Uit de statistieken blijkt dat circa 72% van de deelnemers de nieuwsbrieven opent c.q. leest. Het fonds zet flitspeilingen in om de relevantie en begrijpelijkheid van de nieuwsflitsen te meten. Tevens kunnen respondenten aangeven of ze de pensioenplanner al hebben bezocht.

Pensioenplanner

In 2018 heeft 18% van de deelnemers ingelogd op de pensioenplanner. Men bezocht met name de module waarin men zelf kon rekenen met pensioenkeuzes zoals 'eerder stoppen met werken en pensioen later laten ingaan' en 'hoog/laag'. Wat opviel was dat de duur en het aantal afgeronde bezoeken toenam. De digitale nieuwsbrieven die veel aandacht besteden aan de toegevoegde waarde van de planner (inzicht bieden in pensioenresultaat en flexibiliseren met pensioenkeuzes), hebben hier een positieve bijdrage aan geleverd.

Kwalitatief onderzoek

In de periode van 30 november 2017 tot en met 4 januari 2018 heeft NN CDC Pensioenfonds 2.602 medewerkers van NN Group uitgenodigd om deel te nemen aan een telefonisch/online onderzoek. Dit leidde tot een respons van 11% (239 medewerkers). De belangrijkste bevindingen op basis van dit onderzoek zijn weergegeven in bijgaande tabel. Het komend jaar zal het fonds zich inspannen om te behouden wat goed gaat en te verbeteren waar mogelijk. Het Pensioenloket speelt daarbij een sleutelrol.

	Doelstelling	Resultaten		
	2017	2017	2016	2015
Algemene tevredenheid over fonds uitgedrukt in rapportcijfer	7	7,6	7	7
Tevredenheid over pensioenloket (bereikbaar, gemak juiste persoon vinden, deskundig, vriendelijk, nakomen afspraken, kennis persoonlijke situatie)	6,6	7,2	6,5	6,5
Vindt dat het fonds correct, evenwichtig, duidelijk en tijdig communiceert	70%	76%	70%	70%
Is tevreden over informatiemiddelen (begrijpelijk, hoeveelheid informatie, belang van informatie en vormgeving)	70%	76%	73%	71%
Herkent merkwaarden betrouwbaar, eerlijk, persoonlijk, realistisch en open	52%	67%	51%	65%
Heeft vertrouwen in fonds	60%	70%	59%	65%
Is bekend met risico's die samenhangen met de financiële situatie van fonds	75%	70%	73%	*
Weet dat het eigen verantwoordelijkheid is om te zorgen voor voldoende inkomen na pensionering	80%	89%	82%	74%
Weet dat pensioen per 1 januari 2016 is aangepast	*	*	57%	*

*KPI is in dit betreffend jaar niet (volledig) gemeten

4.5 Integraal risicomanagement

Pensioenuitvoering brengt risico's met zich mee. Daarbij gaat het om financiële en niet-financiële risico's. Integraal risicomanagement is een kerntaak van het pensioenfondsbestuur. Het omvat de vaststelling van strategisch risicobeleid, de handhaving van dit beleid en het inrichten van risico- managementprocessen om de feitelijk gelopen risico's te monitoren en om in te spelen op toe- en afname van risico's. Risicomanagement maakt deel uit van de besluitvormingsprocessen van het bestuur van het fonds, van het dagelijks werk van het bestuursbureau, van de aan derden uitbestede processen en het toezicht daarop. Een onafhankelijke integraal risicomanager ziet toe op de handhaving van het risicobeleid en rapporteert en adviseert direct aan het bestuur van NN CDC Pensioenfonds.

Risico's op de bestuursagenda

Het bestuur van NN CDC Pensioenfonds heeft een zestigtal risico's geïdentificeerd die zij volgt. Daarnaast is er aandacht voor ontwikkelingen die mogelijk buiten deze geïdentificeerde risico's vallen, onder meer door het nauwgezet volgen van de financiële markten, bestandsontwikkelingen en demografische ontwikkelingen. De geïdentificeerde risico's worden in principe jaarlijks herbeoordeeld, waarbij onder andere wordt gezien of een risico nog van toepassing is, of additionele risico's dienen te worden gevolgd en of de inschatting van het risico nog adequaat en acceptabel is.

Daarnaast bespreekt het bestuur elk kwartaal het integrale risicobeleid en de risico-ontwikkeling op basis van daarvoor opgestelde rapportages. Maandelijks bespreekt de integraal risicomanager met de bestuursleden van het cluster finance & risk de ontwikkeling van de risico's en de getroffen maatregelen om risico's te mitigeren.

Iedere bestuursvergadering informeert de integraal risicomanager het bestuur over de laatste ontwikkelingen en meldt hij eventuele incidenten. In 2017 is veel aandacht besteed aan:

- De overgang van de effectenbewaarfunctie van Kasbank naar State Street: indien een uitbestede functie overgaat naar een andere uitvoerder brengt dit veel risico's met zich mee. Vanuit risicomanagement is het zaak een dergelijke overgang zeer nauw te volgen en onder andere vast te stellen dat geen posten kwijtraken, processen op een juiste manier in stand blijven dan wel worden aangepast aan de nieuwe situatie en dat de continuïteit van de dienstverlening in stand blijft en risico's waar nodig worden ondervangen door additionele werkzaamheden. De overgang van de effectenbewaarfunctie is naar behoren verlopen en is begin 2018 geheel afgerond.
- De verlenging van de uitvoeringsovereenkomst eind 2018: het bestuur heeft zich hier in een aparte sessie op voorbereid en de strategie vanuit het fonds bepaald. Insteek daarbij zijn uiteraard de belangen van de deelnemers. De sociale partners zijn gewezen op de gevolgen van bepaalde wijzigingen in de pensioenregeling of een eventuele beëindiging van de uitvoeringsovereenkomst.
- Het waarborgen van de continuïteit van de bestuursondersteuning: in 2017 heeft het bestuur besloten in te grijpen in de bestaande managementstructuur op het bestuursbureau. Hiermee zijn bepaalde functies niet of minder vervuld geweest gedurende 2017. Het bestuur heeft een extra inspanning geleverd en bewaakt dat er geen grote gevolgen optraden in de reguliere processen vanuit het bestuursbureau.

Risicobeleid NN CDC Pensioenfonds

In het vierde kwartaal van 2017 is het strategisch beleggingsbeleid vastgesteld voor 2018. De laatste ALM-studie is van 2016 en het strategisch beleggingsbeleid is hier mede op gebaseerd. De risicohouding die ten grondslag ligt aan het strategisch beleggingsbeleid is in overleg met de sociale partners en het verantwoordingsorgaan vastgesteld.

De risicohouding voldoet aan de prudent person regel ('goed huisvaderschap') en komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de gekozen ondergrenzen als uitvloeisel van de periodieke haalbaarheidstoets. De belangrijkste ondergrens van deze statistische toets is een mediaan van het pensioenresultaat van tenminste 90% op basis van de feitelijke dekkingsgraad. Dit betekent dat op basis van deze door De Nederlandsche Bank (DNB) voorgeschreven statistische toets een uitkomst van 90% van een volledig geïndexeerd pensioen acceptabel wordt geacht. Voor de korte termijn is de risicohouding terug te zien in de hoogte van het vereist eigen vermogen. Het vereist eigen vermogen is een door DNB voorgeschreven noodzakelijke buffer op basis van het risico dat het pensioenfonds loopt. Hiervoor is door de sociale partners een bandbreedte vastgesteld van 119% tot 121%.

NN CDC Pensioenfonds sluit voor de indeling van risico's en het risicobeleid in de fondsdocumenten aan bij de hoofdindeling van het model Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van DNB. Volgens dit model zijn er twee soorten risico's:

- ❧ Financiële risico's: matching risico, marktrisico, krediet- en tegenpartijrisico en verzekeringstechnisch risico.
- ❧ Niet-financiële risico's: uitbestedingsrisico, IT risico, juridisch risico, operationeel risico, integriteitsrisico, reputatierisico en omgevingsrisico.

Financiële risico's

De financiële risico's komen in belangrijke mate tot uiting in het totale solvabiliteitsrisico van NN CDC Pensioenfonds. Anders gezegd: het risico dat het fonds nu of in de toekomst onvoldoende financiële middelen heeft om de pensioendoelstellingen waar te maken.

De pensioendoelstellingen van het fonds zijn een combinatie van de nominale opbouwambitie en het streven om jaarlijks toeslagen te verlenen op basis van prijsinflatie. Deze pensioendoelstellingen zijn vastgelegd in het pensioenreglement en in de overige fondsdocumenten.

Als maatstaven om de ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico te bewaken, gebruikt NN CDC Pensioenfonds het vereist eigen vermogen en de 'tracking error' op de nominale pensioenverplichtingen. De 'tracking error' is een statistische maatstaf die een indicatie geeft van het effect van het beleggingsbeleid op de dekkingsgraad en de waarschijnlijkheid van dat effect.

De bereidheid om financiële risico's te lopen komt concreet tot uitdrukking in het beleid voor het beperkt afdekken van renterisico en valutarisico en het beleid met betrekking tot het beleggen in obligaties, aandelen en vastgoed. Voor ieder van deze risico's zijn richtlijnen vastgelegd in het beleggingsplan. De optelsom van deze financiële risico's komt tot uitdrukking in het toegestane vereist eigen vermogen van 19 tot 21 procent en in de toegestane 'tracking error' van 5 tot 10 procent.

De vereist eigen vermogen maatstaf geeft het bestuur een indicatie van het risico op korte termijn (1 jaar) en betekent dat met een statistische waarschijnlijkheid van 97,5% in een jaar tijd het maximale verlies aan dekkingsgraad niet groter is dan 21%. De bereidheid tot het nemen van beleggingsrisico's is in overeenstemming met de afspraken in de pensioenovereenkomst, de CDC-premiefinanciering en de pensioenambities. De risicohouding wordt periodiek met de sociale partners en het verantwoordingsorgaan afgestemd en toegelicht.

De belangrijkste financiële risico's die NN CDC Pensioenfonds loopt zijn:

- ❖ **Renterisico:** door rentedalingen neemt de dekking af. Dit renterisico wordt voor 40% afgedekt op basis van marktrente. Dit komt overeen met een afdekking van 60% op basis van de DNB rekenrente (de technische voorziening pensioenverplichtingen op de balans wordt vastgesteld op basis van deze DNB rekenrente). Een afname van de DNB rekenrente met 1%-punt leidt tot een daling van de dekking met circa 12%-punt.
- ❖ **Aandelenrisico en vastgoedrisico:** koersverliezen op aandelen en vastgoedbeleggingen kunnen leiden tot een afname van de dekking. In 2017 was circa 40% van het vermogen in deze categorieën belegd. Dit betekent dat bij 10% koersverlies de dekking circa 4%-punt daalt.
- ❖ **Valutarisico:** er wordt wereldwijd in aandelen en vastgoed belegd. Het hieraan verbonden valutarisico wordt voor de zes belangrijkste valuta voor 80% tot 110% afgedekt. Verzwakking van vreemde valuta met 10% ten opzichte van de euro kan leiden tot een verlies aan dekking met circa 1%-punt.
- ❖ **Actuariële risico's:** als deelnemers gemiddeld langer leven dan is verondersteld bij de premiestelling of als sprake is van een grotere toename van arbeidsongeschiktheid dan verondersteld, kan het fonds dekking verliezen. Dit risico wordt beheerst door in de premiestelling en in het vaststellen van de voorzieningen met prudente grondslagen te rekenen. In 2016 zijn deze grondslagen geactualiseerd naar aanleiding van de nieuw gepubliceerde actuariële prognosetafels. Daarnaast is het fonds herverzekerd voor het geval zich grote verliezen voordoen ten aanzien van arbeidsongeschiktheid of sterfte. De herverzekering is in 2016 geëvalueerd en met drie jaar verlengd.
- ❖ **Premierisico:** de CDC-premie wordt aan het begin van het jaar vastgesteld voor het hele jaar. Als gedurende het jaar de rente daalt ten opzichte van de rekenrente waartegen de premie is berekend, leidt dit tot een lagere bijdrage van de premie aan de solvabiliteit van het fonds.

Om de feitelijke ontwikkeling van de financiële risico's te monitoren maakt het fonds gebruik van een op dagelijkse basis bijgewerkte beleggingsadministratie, maandrapportages, periodieke scenario-analyses en per deelrisico vastgestelde limieten, richtlijnen en restricties. Deze liggen vast in het beleggingsplan en in de overeenkomsten met externe uitvoerders. Het bestuursbureau ziet toe op de naleving ervan en de risicomanager rapporteert hierover aan het bestuur.

Niet-financiële risico's

De niet-financiële risico's komen voor in de interne processen van het fonds en in de uitbestede processen, zoals rapportages, administratie, betalingen, vermogensbeheer, bewaarneming van effecten en communicatie. Aangezien de meeste en belangrijkste processen zijn uitbesteed, wordt specifiek op dit risico nader ingegaan als belangrijkste niet-financiële risico.

 Uitbestedingsrisico: Om dit risico te beheersen heeft NN CDC Pensioenfonds een uitbestedingsbeleid opgesteld en daarnaast zijn er richtlijnen voor de selectie en monitoring van externe managers vastgelegd. Operationeel risicomanagement is daarin een kritieke factor. Het beleid van het fonds voor de niet-financiële risico's is, om deze waar mogelijk te vermijden of door effectieve controle- en beheersingsmaatregelen zoveel mogelijk te verminderen. Het bestuursbureau is zodanig ingericht dat er continu toezicht is op de externe uitvoerders.

Verantwoord risico

Het fonds voert een CDC-pensioenregeling uit met een op jaarbasis vastgestelde premie. Daarin zoekt het steeds de balans tussen bescherming van de nominale pensioenen en het nastreven van rendement om pensioenen te kunnen verhogen met toekomstige toeslagen om de koopkracht bij inflatie te behouden.

4.6 Governance

Sinds 1 januari 2017 kent NN CDC Pensioenfonds een nieuw governancemodel. Daarover heeft intensief overleg plaatsgevonden met belanghebbenden, waarbij nadrukkelijk is gekeken naar een toekomst waarin NN Group en ING hun eigen weg gaan, maar vooralsnog gelijkblijvende belangen hebben gezien het karakter en de duur (tot eind 2018) van de pensioenovereenkomst. Daarom was uitgangspunt bij de keuze voor het nieuwe bestuursmodel een toekomst met twee los van elkaar staande pensioenfondsen en rechtspersonen (stichtingen), te weten NN CDC Pensioenfonds en ING CDC Pensioenfonds. De fondsen hebben ieder hun eigen juridische structuur (statuten, reglementen en documenten), maar werken wel intensief samen tot ten minste het einde van de looptijd van de huidige pensioenovereenkomst. Tot in ieder geval 2019 zijn ze onderling nauw verbonden via personele unies in het bestuur en het interne toezicht, gezamenlijke bestuursondersteuning en in de uitvoering.

Er is uitvoerig aandacht besteed aan de omvang van het bestuur, het vraagstuk van de personele unies, de zetelverdeling, de diversiteit in het bestuur, de voordracht van de bestuursleden, de omvang en samenstelling van het verantwoordingsorgaan en de inrichting van het intern toezicht. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de breed gedragen keuze voor een paritair bestuursmodel en een nieuwe governance structuur van NN CDC Pensioenfonds die onder meer tot uitdrukking komt in:

- De verschillende organen van het fonds, waarin vertegenwoordigers van de werkgever en deelnemers deelnemen.
- De fondsdocumenten (zoals onder andere statuten, actuariële en bedrijfstechnische nota, de gedragscode).
- De invulling en uitvoering van het pensioen-, vermogens- en risicobeheer in procedures en bevoegdheden.

Bestuur van het fonds

Het bestuur van NN CDC Pensioenfonds bestaat uit acht bestuursleden. Dat is een uitbreiding met één bestuurslid ten opzichte van de bestuurssamenstelling tijdens de transitieperiode van 2014-2016, toen sprake was van zeven bestuursleden. Handhaving van een oneven aantal bestuursleden was geen optie, omdat De Nederlandsche Bank (DNB) vindt dat ongelijke of gewogen stemverhoudingen afbreuk kunnen doen aan de evenwichtige belangenafweging en gevolgen kunnen hebben voor de dynamiek in het bestuur, tijdsbeslag en geschiktheid van de bestuurders.

Er is nadrukkelijk overwogen de omvang van het bestuur in te krimpen, maar gezien de ook bij de stakeholders levende wens van een kwalitatief sterk bestuur en de vrees dat door een inkrimping van het aantal bestuursleden de diversiteit en deskundigheid in het gedrag kan komen, is daarvan afgezien. Er is daarom gekozen voor acht bestuurszetels, waarvan vier voor werkgeversvertegenwoordigers en vier voor werknemersvertegenwoordigers. Daarbij is de tijdens de transitieperiode geldende afspraak gecontinueerd, dat van de werknemersvertegenwoordigers er twee worden voorgedragen vanuit de ondernemingsraden van NN Group en ING en twee vanuit de vakbonden.

Uit oogpunt van de gewenste continuïteit in het bestuur is voorts met de belanghebbenden overeengekomen dat de bestuursleden die tijdens de transitieperiode zitting hadden in het bestuur voor herbenoeming per 1 januari 2017 zouden worden voorgedragen. Dat is gebeurd en DNB heeft met die herbenoeming ingestemd. Het nieuwe achtste bestuurslid is als vertegenwoordiger van de werkgevers gerekruteerd uit de geleding van NN Group en door beide werkgevers voorgedragen. Zij is, na goedkeuring door DNB, per 15 juni 2017 als bestuurslid benoemd.

Het bestuur heeft uit zijn midden een voorzitter, een vice-voorzitter en een secretaris benoemd.

Bestuursvergaderingen

In 2017 heeft het bestuur 14 keer vergaderd. Daarnaast vonden telefonische vergaderingen en besluitvorming via e-mail plaats. De reguliere bestuursvergaderingen werden afgesloten met een apart overleg tussen het bestuur en de integraal risicomanager. Twee weken voor de reguliere bestuursvergaderingen kwamen de portefeuillehouders en het bestuursbureau bijeen ter voorbereiding van de bestuursvergaderingen.

In 2017 is onder andere over de volgende onderwerpen vergaderd:

- ❧ De ontwikkeling van de dekkingsgraad van het fonds tegen de achtergrond van de financiële markten (terugkerend onderwerp in elke vergadering).
- ❧ De consequenties van de verhoging van de fiscale pensioenrichtleeftijd naar 68 jaar per 1 januari 2018 en de mogelijkheden om in de CDC-pensioenregeling 67 jaar als pensioenleeftijd te houden. Daartoe was er veel contact met sociale partners, – NN Group en de vakbonden – die uiteindelijk samen moesten besluiten of ze de pensioenrichtleeftijd in de pensioenregeling wel of niet verhogen.
- ❧ De toets op uitvoerbaarheid, communiceerbaarheid, financierbaarheid en fiscaal/juridische haalbaarheid van de voorgestelde wijziging van de pensioenovereenkomst met betrekking tot het opbouwpercentage van het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen in verband met handhaving van de pensioenleeftijd op 67 jaar.
- ❧ De toekomstige vormgeving van de pensioenregeling vanaf 2019 en de mogelijke consequenties van keuzes op dat gebied voor het fonds, ook hier met inbegrip van nauwe contacten met sociale partners, omdat pensioen een arbeidsvoorwaarde is waarover zij beslissen.
- ❧ Het beleggingsbeleid, waaronder maatschappelijk verantwoord beleggen en het beleggingsplan.
- ❧ Het communicatiebeleid en de implementatie van communicatiemiddelen.
- ❧ Het beloningsbeleid.

- De toeslagverlening.
- De zelfevaluatie.
- De samenwerking met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan in het nieuwe bestuursmodel.
- De ontwikkelingen op het bestuursbureau.
- De samenwerking met Pensioenfonds ING.
- Het diversiteitsbeleid.
- De profielschetsen voor bestuursleden in verband met vacatures door aflopende benoemingstermijnen in het bestuur per 1 januari 2018.
- De contacten met DNB.

Vergaderingen portefeuillehouders

In principe vindt er elke 2e woensdag van de maand overleg plaats van de portefeuillehouders voor de clusters balansbeheer, finance & risk en pensioen, communicatie & governance. Er kunnen echter omstandigheden zijn waardoor een portefeuillehoudersoverleg geen doorgang hoeft of kan vinden (onvoldoende agendapunten, andere urgentere overleggen, vakantieperiode). Om die reden heeft het portefeuillehoudersoverleg pensioen, communicatie & governance in 2017 zeven keer plaatsgevonden en de portefeuillehouders overleggen balansbeheer en finance & risk elk tien keer. Aan elk portefeuillehoudersoverleg namen medewerkers van het bestuursbureau deel, waardoor er intensief en direct, zowel in de breedte als in de diepte, overleg kon worden gevoerd met deskundigen. Tijdens deze vergaderingen werden de rapportages, dossiers en stukken ter besluitvorming in het voltallige bestuur voorbereid. Deze werkwijze heeft voor een belangrijk deel bijgedragen aan de efficiency van de bestuursvergaderingen.

Vergaderingen met belanghebbenden

Het bestuur heeft in 2017 zeer intensief contact met de werkgever en op reguliere basis met de sociale partners. Tijdens deze overleggen werden de volgende onderwerpen besproken:

- De stand van zaken van het fonds in algemene zin.
- De financiële markten en de ontwikkeling van de dekkingsgraad.
- Het beleggingsbeleid en risicohouding.
- De wijzigingen in de pensioenrichtleeftijd vanaf 1 januari 2018.
- De toekomst van de pensioenregelingen na afloop van de huidige pensioenovereenkomst per 1 januari 2019.
- Het toeslagbeleid.
- Het herstelplan.
- De ontwikkeling van de uitvoeringskosten ten opzichte van het budget van het fonds.
- Communicatie met de deelnemers.

Met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan vond begin januari een kick-off bijeenkomst plaats met het nieuwe governance model op de agenda.

Daarnaast was er drie keer regulier overleg met de raad van toezicht. Onderwerpen die daarbij aan de orde kwamen waren:

- Het plan van aanpak van de raad van toezicht.
- De verhouding (rollen en verantwoordelijkheden) tussen bestuur en raad van toezicht.
- Het geschiktheidsplan en het diversiteitsbeleid.
- De profielschetsen voor de vacatures in het bestuur per 1 januari 2018.
- Het rooster van aftreden, zowel van bestuursleden als van leden van de raad van toezicht.

- De algehele (financiële) positie van het fonds.
- Het balansbeheer en maatschappelijk verantwoord beleggen.
- De overgang naar een nieuwe custodian.
- De situatie op het bestuursbureau.

Verder hebben leden van de raad van toezicht enkele bestuursvergaderingen en portefeuillehouders overleggen als toehoorder bijgewoond. Daarnaast had de voorzitter van het bestuur maandelijks telefonisch contact met de voorzitter van de raad van toezicht en de voorzitter van het verantwoordingsorgaan.

Ook met de voorzitter van het verantwoordingsorgaan onderhield de voorzitter van het bestuur twee keer telefonisch contact. Er waren daarnaast twee reguliere vergaderingen van bestuur en verantwoordingsorgaan.

Klachten- en geschillencommissie

De klachten- en geschillencommissie, waarin twee portefeuillehouders van het cluster pensioen, communicatie & governance zitting hebben, hoefde in 2017 niet bijeen te komen.

Geschiktheid bestuursleden

In wet- en regelgeving en de Code pensioenfondsen zijn eisen en normen gesteld aan goed pensioenfondsbestuur. Eén van de voorwaarden is dat een bestuur van een fonds beschikt over geschikte bestuurders. Door onder andere de Pensioenfederatie is verder uitgewerkt wat het begrip geschiktheid inhoudt. Geschikt zijn betekent dat hij of zij voldoende kennis heeft om ontwikkelingen te begrijpen en te duiden en bij concrete vraagstukken in staat is om een oordeel te vormen. Daarnaast dient een bestuurder over het vermogen te beschikken om strategisch te denken en verantwoordelijkheid te nemen.

Daarbij is het van belang dat hij of zij open staat voor meningen en ideeën van alle stakeholders en deze binnen het bestuur bespreekt om tot een afweging te komen. Tot slot maken besluitvaardigheid en resultaatgerichtheid een onmisbaar onderdeel uit van de vaardigheden waarover een bestuurder dient te beschikken.

Op basis daarvan heeft NN CDC Pensioenfonds een 'Geschiktheidsplan' opgesteld. Doel hiervan is het formuleren van de eisen die aan de individuele bestuursleden en aan het bestuur als geheel worden gesteld. Verder wordt daarin aangegeven op welke wijze de deskundigheid en competenties worden bevorderd en gewaarborgd. Daarbij wordt ook ingegaan op inspanningen om toekomstige bestuurders te rekruteren en op te leiden. Om de geschiktheid van het bestuur te borgen geldt dat bij het ontstaan van een vacature het bestuur mede aan de hand van de geschiktheidsmatrix vaststelt over welke deskundigheid en competenties een nieuw bestuurslid dient te beschikken.

Pensioenfonds Academie

Vacatures binnen het bestuur kunnen gepland of ongepland ontstaan. De geplande vacatures worden tijdig gesignaleerd bij de bespreking van het rooster van aftreden in het bestuur. Het rooster van aftreden wordt jaarlijks in een bestuursvergadering aan de orde gesteld. Daarnaast kunnen vacatures ontstaan doordat leden voortijdig het bestuur verlaten, om welke reden dan ook.

In beide situaties is het van belang dat de periode dat een bestuurszetel niet bezet is zo kort mogelijk blijft. Dat pleit ervoor om kandidaat-bestuursleden tijdig klaar te stomen voor een bestuursfunctie, te meer daar het opleiden en het doorlopen van de wervings- en selectieprocedure enige tijd in beslag nemen. In samenwerking met de werkgevers NN Group en ING, ING CDC Pensioenfonds en Pensioenfonds ING is daarom een Pensioenfonds Academie opgezet.

Het doel van de Pensioenfonds Academie is:

- ✔ Het vergroten van betrokkenheid bij pensioenvraagstukken en de ondernemingspensioenfonds onder jonge deelnemers.
- ✔ Het selecteren van geschikte kandidaten voor gremia in de pensioensector.
- ✔ Het enthousiasmeren van kandidaten voor een opleidingstraject als pre-fase voordat een functie bij een fonds reëel wordt.
- ✔ Het bieden van een kijkje in de keuken van de ondernemingspensioenfonds van NN Group en ING.
- ✔ Het leveren van een positieve bijdrage aan het imago van de fondsen c.q. werkgevers als professionals die actief investeren in werving en opleiding van (diverse) kandidaten.
- ✔ Het bijdragen aan het vergroten van de diversiteit binnen de diverse gremia door het vergroten van het aanbod aan kandidaten.

De animo voor de Pensioenfonds Academie heeft de verwachtingen overtroffen. In totaal hebben 50 jonge medewerkers van NN Group en ING zich aangemeld voor de Academie. Hieruit zijn 19 medewerkers geselecteerd door de bestuursbureaus van de CDC Pensioenfonds en Pensioenfonds ING en vervolgens gevalideerd door de werkgevers. Bij de selectie is rekening gehouden met een gelijke verdeling tussen NN Group/ING en mannen/vrouwen. De Pensioenfonds Academie is in het najaar van 2017 van start gegaan.

Diversiteitsbeleid

Het bestuur hecht, gelet op het belang van betrokkenen bij een adequaat bestuurd pensioenfonds, grote waarde aan de geschiktheid van de bestuurders. Daarnaast hecht het bestuur ook aan diversiteit in alle organen van het fonds en zeker ook in het bestuur zelf. Daarbij gaat het niet alleen om geslacht en leeftijd, maar ook om verschillen in achtergrond en competenties van de diverse bestuursleden, om zo te kunnen bijdragen aan de benodigde verscheidenheid aan vaardigheden, culturen en zienswijzen in het bestuur en aan de representativiteit en herkenbaarheid van de belanghebbenden. Mede om deze reden is de Pensioenfonds Academie opgezet.

Dit betekent dat bij de invulling van vacatures in het bestuur de kwaliteit (kennis, kunde en ervaring) en professioneel gedrag van een kandidaat voorop staat, maar bij keuze tussen meerdere kandidaten met gelijke geschiktheid ook wordt gekeken naar aspecten als geslacht en leeftijd en zal worden meegewogen of een kandidaat competenties en invalshoeken inbrengt die ertoe bijdragen dat besluitvorming vanuit verschillende invalshoeken en perspectieven plaatsvindt.

Omdat er sprake is van een nieuw gestart fonds is dit diversiteitsbeleid een ingroeimodel, dat vorm krijgt via een rooster van aftreden voor de zittende bestuursleden. Hierbij zij aangetekend dat bij de overgang van de transitiefase naar het nieuwe bestuursmodel per 1 januari 2017 de nadruk is gelegd op continuïteit in het bestuur. Daarom is alleen nog invulling gegeven aan dit beleid bij de vervulling van de vacatures in verantwoordingsorganen, de voordracht voor het nieuwe bestuurslid per 1 januari 2017 en de werving van leden voor de nieuwe raad van toezicht.

Bij de invulling van de vacatures die per 1 januari 2018 zijn ontstaan door het periodieke aftreden van het huidige namens ING voorgedragen bestuurslid en het door de vakbonden voorgedragen lid, weegt vooralsnog de behoefte aan continuïteit in het bestuur iets zwaarder. De betrokken bestuursleden zijn voor herbenoeming voorgedragen.

Kennis en kunde

Bestuursleden namen in het verslagjaar deel aan diverse seminars, themadagen en bijeenkomsten. Verder bieden de vergaderingen van de portefeuillehouders ruimte om uitgebreid in te gaan op inhoudelijke vraagstukken.

Naleving Code Pensioenfondsen (Code)

Op 1 januari 2014 werd de Code van kracht en nadien op onderdelen aangescherpt. In de Code staan normen voor goed pensioenfondsbestuur die richting geven aan de governance. Het doel van de Code is het bewustzijn van goed pensioenfondsbestuur te stimuleren bij bestuurders, leden van het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan. Het bestuur inventariseerde in hoeverre het de normen in de Code naleeft.

Met betrekking tot de diversiteitsnorm ten minste één lid onder de 40 jaar in de fondsorganen, heeft het bestuur besloten deze normen minder specifiek te formuleren dan zoals opgenomen in de Code. Het bestuur heeft de volgende uitgangspunten voor het diversiteitsbeleid vastgesteld: het fonds streeft naar diversiteit in leeftijd en geslacht, waarbij deskundigheid prevaleert.

Verder is in het reglement van de raad van toezicht nog niet opgenomen dat de naleving van de Code in zijn taak betrokken wordt. Verder past het fonds de normen van de Code toe. Zie voor een specificatie de tabel in bijlage I.

Zelfevaluatie

In het najaar van 2017 heeft een zelfevaluatie van het bestuur, onder externe begeleiding, plaatsgevonden. Als eerste werd daarbij aandacht geschonken aan wat in de literatuur wel “Bias In The Boardroom” wordt genoemd: de vooringenomenheid en het vasthouden aan bepaalde ideeën omdat er simpelweg geen andere ideeën voorhanden zijn. Aan de hand van voorbeelden op het gebied van besluitvorming is getracht meer bewustwording daarover in het bestuur te creëren. Verder zijn het geschiktheidsplan, de profielschetsen voor nieuwe bestuursleden en de competentiematrix besproken. Verder heeft het bestuur gereflecteerd op de afgelopen periode, de onderlinge interactie en een ieders bijdrage daaraan. Daarbij gaven de bestuurders elkaar feedback en werden zowel de sterke en als de verder te ontwikkelen punten van bestuurders en het bestuur benoemd.

Strategiesessie

Vanwege alle ontwikkelingen op pensioengebied (de discussie over een nieuw pensioenstelsel), het aflopen van de pensioenovereenkomst per 1 januari 2019 en de situatie op het bestuursbureau heeft het bestuur onder externe begeleiding een aparte strategiesessie gehouden. Kernpunten daarin waren:

- Formuleren van een strategie voor de CDC-fondsen na het aflopen van de huidige uitvoeringsovereenkomsten. Daarbij is geconstateerd dat het primair aan sociale partners is om een keuze te maken voor de vormgeving van de pensioenovereenkomst vanaf 1 januari 2019. Dit laat echter onverlet dat het bestuur de verschillende varianten van pensioen-toezeggingen en uitvoeringsmodaliteiten tijdig wil onderkennen om daarop goed te kunnen inspelen in het belang van de deelnemers en gepensioneerden en sociale partners ook met raad ter zijde kan staan bij vragen over de financiële aspecten en uitvoeringsmogelijkheden van eventuele voorstellen voor de invulling vanaf 1 januari 2019.
- Definiëren van de gewenste inrichting van het pensioenbureau. Daarbij is vastgesteld dat de gekozen opzet van een management team bestaande uit directeur, integraal riskmanager en hoofd beleggingen nog steeds de meest adequate vormgeving is. Er is voor gekozen de positie van directeur als eerste in te vullen.

Controle

Compliance officer

Het bestuur besprak elk kwartaal met de compliance officer de bevindingen op de naleving van de gedragscode en de controle op het naleven van de wet- en regelgeving op het gebied van compliance. Daaruit zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.

Accountant en actuaris

De verklaring van de controlerend accountant staat op [pagina 139](#). De actuariële verklaring is te lezen op [pagina 136](#).

Verantwoording

Verantwoordingsorgaan

Gedurende 2017 vond er maandelijks overleg plaats tussen de voorzitter van het bestuur en de voorzitter van het verantwoordingsorgaan.

Daarnaast hebben bestuur en verantwoordingsorgaan drie keer met elkaar vergaderd. Onderwerpen die met het verantwoordingsorgaan zijn besproken waren onder andere:

- ❧ Inrichting proces en voortgang (her)benoeming bestuursleden per 1 januari 2018.
- ❧ Bezetting bestuursbureau en invulling werkgeverschap door het bestuur.
- ❧ Kwaliteit van de informatievoorziening door State Street.
- ❧ Communicatie met deelnemers.
- ❧ Financiële positie van het fonds.
- ❧ Maatschappelijk verantwoord beleggen.
- ❧ Eventuele gevolgen voor NN CDC Pensioenfonds van de fusie tussen NN Group en Delta Lloyd.
- ❧ De samenwerking met Pensioenfonds ING.

In 2017 zijn de volgende adviesaanvragen en consultatieverzoeken door het verantwoordingsorgaan behandeld:

- ❧ Het voorgenomen besluit van het bestuur om de voorgestelde wijziging van de pensioenovereenkomst met betrekking tot het opbouwpercentage van het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen per 1 januari 2018 te accepteren.

Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan acht reguliere vergaderingen gehad en drie keer overlegd met de raad van toezicht.

Een samenvatting van de uitgebrachte adviezen, bevindingen en het oordeel van het verantwoordingsorgaan en de reactie van het bestuur hierop is te vinden op [pagina 93](#).

Intern toezicht

Raad van toezicht

Bij de aanvang in januari 2017 heeft de raad van toezicht zich tot doel gesteld om zo snel mogelijk op de hoogte te komen van het reilen en zeilen binnen het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Daarom zijn leden van de raad van toezicht als toehoorder aanwezig geweest bij enkele bestuursvergaderingen en enkele portefeuillehouders overleggen.

Daarnaast zijn er drie reguliere vergaderingen van bestuur en raad van toezicht geweest en heeft de voorzitter van het bestuur periodiek telefonisch contact gehad met de voorzitter van de raad van toezicht. Verder hebben bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan gezamenlijk overlegd over de vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening over 2016.

Voorts is er de afspraak gemaakt als bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan een eindejaar evaluatie over 2017 te houden en tot werkafspraken en afstemming gezamenlijke agenda te komen voor 2018.

De raad van toezicht hield zelf vier vergaderingen.

Aan de raad van toezicht zijn ter goedkeuring in 2017 voorgelegd:

- Profielschets nieuwe bestuurder per 1 januari 2017.
- Profielschets voor (her)benoemingen van bestuursleden per 1 januari 2018.
- Jaarverslag 2016.

De raad van toezicht heeft in adviserende zin met het bestuur gesproken over met name:

- De situatie op het bestuursbureau en de rol van het bestuur als werkgever.
- Het beleid van het bestuur.
- Het geschiktheidsplan en de competentiematrix.
- Maatschappelijk verantwoord beleggen.
- Verkenningen van toekomstscenario's met het oog op het aflopen van de pensioenovereenkomst per 1 januari 2019.
- Status en voortgang risicorapportages nieuwe custodian.
- Wijziging van de insidersregeling.

Speerpunten van de raad van toezicht in 2017 op toezicht gebied waren:

- Maatschappelijk verantwoord beleggen.
- Adequate risicobeheersing.
- Wijzigingen in de pensioenregeling per 1 januari 2017 en 1 januari 2018.
- Positie van het fonds ten opzichte van en positie versus NN Group, ING en sociale partners.
- De evenwichtige belangenafweging.
- De overgang naar een nieuwe custodian.
- Boardroom dynamics (algemene zaken van het pensioenfonds).

Een samenvatting van de bevindingen van de raad van toezicht en de reactie van het bestuur hierop staat op [pagina 93](#).

Extern toezicht

In 2017 is de frequentie van het overleg tussen het bestuur en DNB verder verlaagd.

Er werd één maal overlegd waarbij voornamelijk de algemene gang van zaken en het risicomanagement onderwerp van gesprek waren. Wel was er tussentijds (telefonisch) contact met DNB over de (her)benoeming van bestuursleden, de ontwikkelingen rond het vereist eigen vermogen en het herstelplan.

Met de Autoriteit Financiële Markten (AFM) heeft geen overleg plaatsgevonden.

DNB en de AFM legden het fonds geen toezichtmaatregelen op in de verslagperiode.

4.7 Verwachte ontwikkelingen komend jaar

Het jaar 2018 staat in het teken van de nieuwe pensioenregeling vanaf 1 januari 2019 en de daaraan te koppelen verlenging van de uitvoeringsovereenkomst. In aanloop daar naartoe heeft het bestuur in 2017 een strategische sessie gehouden en diverse malen overlegd met sociale partners en met uitbestedingspartners. Daarnaast zal in 2018 tevens de landelijke discussie over een nieuw pensioenstelsel worden voortgezet. Het kabinet heeft aangegeven dat zij het pensioenstelsel wil vernieuwen voor 2020. De sociale partners binnen de SER moeten de plannen hiervoor vormgeven, waarbij in de loop van 2018 op hoofdlijnen overeenstemming zou moeten zijn bereikt zodat daarna kan worden begonnen met het maken van wetgeving. Vooralsnog lijkt deze inschatting van het kabinet aan de optimistische kant.

Wijziging pensioenregeling

De huidige pensioenovereenkomst die sociale partners hebben gesloten eindigt per 1 januari 2019. Sociale partners hebben eind 2017 nog geen duidelijkheid kunnen geven over hoe de CDC-pensioenregeling en financiering er vanaf 1 januari 2019 uit komen te zien. Gegeven de lange implementatietermijnen voor wijzigingen in de pensioenregeling geeft dit, bij een forse wijziging in de regeling, een grote druk op de uitvoerder van de pensioenadministratie (AZL). Sociale partners hebben het bestuur toegezegd dat zij zo snel mogelijk in 2018 duidelijkheid zullen verschaffen hoe de CDC-pensioenregeling en financiering er vanaf 1 januari 2019 uit komen te zien. Het fondsbestuur heeft aangegeven dat het de sociale partners graag wil ondersteunen bij het opstellen van de regeling door hen adequaat te informeren over de mogelijke consequenties van keuzes voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden, met behoud van ieders verantwoordelijkheden.

In de discussie over een nieuwe pensioenovereenkomst gaan wellicht de uitkomsten van de nog lopende discussie over de herziening van het pensioenstelsel een rol spelen. Het bestuur blijft de ontwikkelingen op dat front daarom intensief volgen.

Amsterdam, 30 mei 2018

Namens het bestuur van Stichting NN CDC Pensioenfonds,

A.L. Hollenkamp
Voorzitter

J.M.M. Boers
Secretaris

Verslag verantwoordingsorgaan

05

5. Verslag verantwoordingsorgaan

Algemeen

Het verantwoordingsorgaan (VO) van NN CDC Pensioenfonds bestaat uit vier leden. Gedurende 2017 hebben drie leden afscheid genomen van het VO en zijn drie nieuwe leden toegetreden. De heren Kant, Pouwel en Scheenstra hebben het VO verlaten en ter vervanging is de heer Baartman toegetreden tot het VO namens de werkgever en zijn de heren Van Loo en Minderhoud toegetreden als nieuwe leden namens de deelnemers. Het VO dankt de vertrokken leden voor hun constructieve inzet en bijdrage.

In het kader van diversiteit wordt met de huidige samenstelling voldaan aan principe 67 en 68 uit de Code Pensioenfondsen om respectievelijk ten minste één man en één vrouw in het VO te hebben en ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.

Wat betreft deskundigheid is de doelstelling voor de leden van het VO om minimaal over geschiktheidsniveau A te beschikken. In 2017 is daar voor de nieuwe leden, waar nodig, een start mee gemaakt.

De huidige samenstelling van het VO is als volgt:

- ✂ Marc van Loo (voorzitter)
- ✂ Hugo Baartman
- ✂ Nienke Boersma
- ✂ Ingmar Minderhoud

Verrichte werkzaamheden

Het VO toetst de beleidskeuzes die het bestuur heeft gemaakt, beoordeelt of het beleid goed en binnen de gemaakte afspraken en kaders wordt uitgevoerd en toetst of ieders belangen door het bestuur evenwichtig worden afgewogen.

Naast deze toezichttaak heeft het VO een aantal wettelijk verankerde adviesrechten. Het gaat hierbij onder meer om het beloningsbeleid, het communicatiebeleid, de inrichting van het intern toezicht en liquidatie, fusie of splitsing van het fonds.

Overleg en vergaderingen

Het VO heeft in 2017 acht keer regulier vergaderd. Daarnaast is in maart een heidag georganiseerd, gericht op onderlinge kennismaking, educatie en planning voor 2017. Het VO heeft twee keer een gezamenlijk overleg met het bestuur gehad en drie keer een gezamenlijk overleg met de raad van toezicht (RvT). In het kader van de jaarrekening 2016 is overleg gevoerd met de certificerend actuaaris en de externe accountant. Daarnaast vindt maandelijks een telefonisch voorzittersoverleg plaats waarbij de voorzitter van het bestuur en de directeur van het bestuursbureau de laatste ontwikkelingen bespreken met de voorzitters van het VO en de RvT. Tenslotte heeft het VO twee keer vergaderd met medewerkers van het bestuursbureau.

Adviesaanvragen

Eind 2017 heeft het VO advies uitgebracht over de toets van de Pensioenovereenkomst inzake de wetswijziging van de pensioenrichtleeftijd. Het VO heeft positief geadviseerd op de adviesaanvraag om de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar te handhaven.

Oordeel verantwoordingsorgaan

Algemeen oordeel

Het bestuur legt verantwoording af aan het VO met betrekking tot de gemaakte beleidskeuzes, uitvoering van het beleid en evenwichtige belangenbehartiging. Het oordeel van het VO is gebaseerd op de verstrekte informatie in het jaarverslag, de jaarrekening en interne rapportages, alsook de gesprekken gedurende het jaar met het bestuur, de RvT, het bestuursbureau, de externe accountant en de certificerend actuaris.

Op basis van deze informatie en gesprekken is het VO van mening dat het bestuur op adequate wijze invulling heeft gegeven aan het beleid en de uitvoering daarvan en bij zijn besluitvorming de belangen van de stakeholders evenwichtig weegt.

Governance

Het jaar 2017 was het eerste jaar na de transitiefase sinds de oprichting van NN CDC Pensioenfonds. In 2016 was besloten ook na de transitiefase het paritair bestuursmodel te handhaven. Wel is het intern toezicht per 1 januari 2017 overgegaan van een visitatiecommissie naar een RvT. Het VO heeft gedurende 2017 drie keer overleg gehad met RvT en waardeert de samenwerking met en informatievoorziening vanuit de RvT.

In 2017 heeft het bestuur de bestaande managementstructuur op het bestuursbureau gewijzigd. In de periode tot de benoeming van de nieuwe directeur heeft het VO haar zorgen geuit over de minimale bezetting en de verhoogde werkdruk van het bestuursbureau. Het VO is verheugd met de benoeming van de nieuwe directeur per begin 2018.

Diversiteit

Om optimaal te kunnen functioneren heeft een bestuur een verscheidenheid aan vaardigheden, culturen en zienswijzen nodig. Daarnaast is het belangrijk dat bij de samenstelling van de organen rekening wordt gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand.

De huidige invulling van het bestuur voldoet wat betreft diversiteit nog niet aan principe 68 van de Code Pensioenfondsen; “In het bestuur, het VO of het BO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.” Gezien de samenstelling van het deelnemersbestand zou minimaal één lid jonger dan veertig jaar gepast zijn.

Daarnaast hebben de bestuursleden, ondanks de keuze voor een paritair bestuursmodel, beperkte binding met NN Group in de hoedanigheid als (ex)-werkgever.

Het VO zal om deze redenen in 2018 aandacht blijven vragen voor een betere balans in de diversiteit van het bestuur en in relatie tot de opbouw van het deelnemersbestand.

In dat kader juicht het VO de oprichting van de Pensioenfonds Academie in 2017 toe. Niet alleen kan dit bijdragen aan het pensioenbewustzijn onder deelnemers maar ook dienen als kweekvijver voor mogelijk vacante posities in het bestuur en VO en daarbij bijdragen aan de benodigde diversiteit.

Financiële positie

Voor het bestuur zijn de financiële positie en daarmee samenhangend het beleggings- en risicobeleid en de gevolgen voor de dekkingsgraad van cruciaal belang. Het VO is positief over de zorgvuldigheid die het bestuur betracht bij het bepalen, uitvoeren en monitoren van het beleggingsbeleid. Ondanks de gestegen dekkingsgraad in 2017 was het helaas niet mogelijk om volledige indexatie voor de deelnemers te kunnen financieren. Wat betreft communicatie hierover is het bestuur duidelijk en transparant geweest naar de deelnemers.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

In 2017 is het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) geactualiseerd en aangescherpt. De mate en invulling van beleid verschilt op dit moment nog materieel tussen de verschillende onderdelen van de beleggingsportefeuille. Op het vlak van direct vastgoed is het duurzaamheidsbeleid uitgebreid omschreven en met duidelijke doelstellingen.

Dit geldt in mindere mate voor de aandelenportefeuille waar op dit moment nog geen gebruik van het stemrecht wordt gemaakt. Het VO onderkent dat het niet benutten van stemrecht momenteel voornamelijk is ingegeven door de passieve invulling en de beperkte omvang van de aandelenportefeuille. Het VO zal hier echter aandacht voor blijven vragen om zodoende op termijn wel onze verantwoordelijkheid als aandeelhouder, zowel richting de deelnemers als de maatschappij, uit te kunnen oefenen.

Communicatiebeleid

Het VO is positief over hoe het bestuur de missie van het pensioenfonds invult wat betreft eerlijke en begrijpelijke communicatie. In 2017 is over diverse relevante thema's met stakeholders gecommuniceerd en zijn verdere stappen gezet op het gebied van digitalisering en het afstemmen van communicatie met Pensioenfonds ING. Tenslotte is de stijl en vormgeving eigentijds wat past bij een relatief jong fonds als het NN CDC pensioenfonds.

Herziening pensioenovereenkomst

Belangrijk onderwerp voor 2018 is de nieuwe pensioenovereenkomst per 1 januari 2019. Hoewel het bestuur geen partij is aan de onderhandelingstafel is het VO verheugd dat het bestuur deelneemt als technisch adviseur omtrent de haalbaarheid van mogelijke onderdelen van de nieuwe pensioenovereenkomst.

Het VO vertrouwt erop dat sociale partners tijdig tot overeenstemming zullen komen om zodoende het bestuur en het bestuursbureau in staat te stellen de implementatie van de herziene pensioenovereenkomst per 1 januari 2019 tijdig af te ronden.

Tot slot

Het VO is wat bemensing betreft grotendeels gewijzigd in 2017 met drie nieuwe leden. Het VO wil het bestuur, het bestuursbureau en de RvT bedanken voor de constructieve manier van samenwerken, vooral tijdens de opstartfase van de nieuwe leden.

Wel leeft bij het VO de wens om eerder te worden aangehaakt bij herziening van fondsdocumenten, ook in het geval deze fondsdocumenten niet adviesplichtig zijn. Dit zou de effectiviteit en tijdigheid van informatievoorziening nog verder kunnen verbeteren.

Het verantwoordingsorgaan kijkt uit naar de verdere samenwerking in 2018 met het bestuur, het bestuursbureau en de RvT.

Den Haag, april 2018

Reactie van het bestuur op het oordeel van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan (VO) voor het uitgebrachte oordeel over 2017. Het doet het bestuur genoegen te constateren dat het VO van mening is dat het bestuur op adequate wijze invulling heeft gegeven aan het beleid en de uitvoering daarvan en bij zijn besluitvorming de belangen van stakeholders evenwichtig heeft afgewogen.

Het VO licht in haar oordeel een aantal specifieke onderwerpen uit. Op een aantal van deze onderwerpen wil het bestuur graag nader ingaan.

Het bestuur onderschrijft het door het VO genoemde belang van diversiteit voor wat betreft het bestuur. Daarbij gaat het niet alleen om geslacht en leeftijd, maar ook om verschillen en achtergrond in competenties. Hierbij zij aangetekend dat tijdens de consultatieronde over het nieuwe bestuursmodel voor vrijwel alle stakeholders uiteindelijk de behoefte aan continuïteit in het bestuur iets zwaarder woog. Dat heeft ook een rol gespeeld bij het opstellen van het rooster van aftreden voor de zittende bestuursleden. Daarom is alleen nog invulling gegeven aan het diversiteitsbeleid bij de vervulling van de vacature in het verantwoordingsorgaan, de voordracht voor een nieuw bestuurslid per 1 januari 2017 en de werving van leden voor de nieuwe raad van toezicht. De volgende stap zal, zoals afgesproken, worden gezet bij de vacatures in het bestuur die eind 2018 ontstaan. Het door het VO genoemde aandachtspunt van actief deelnemerschap in de pensioenregeling zoals uitgevoerd door het fonds zal hierbij ook een rol spelen.

Met betrekking tot het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) behoudt het bestuur de komende jaren graag de dialoog met het VO. Gedurende 2017 heeft het bestuur het MVB-beleid geactualiseerd en aangescherpt. Dit heeft ertoe geleid dat het MVB-beleid niet alleen voor de vastgoedportefeuille, maar ook voor de aandelenportefeuille duidelijk is omschreven met duidelijke doelstellingen. In dat verband wil het bestuur graag wijzen op de uiteenzetting over het MVB-beleid die in dit jaarverslag is opgenomen.

Daarin wordt aangegeven dat er in 2017 intensief overleg heeft plaatsgevonden met zowel NN Group als ING met als uitkomst dat de beide CDC fondsen hebben besloten dezelfde lijst van uitgesloten ondernemingen en overige thema's die de beide werkgevers hanteren zo veel mogelijk ook toe te passen in hun beleggingsbeleid. Zoals daarin ook wordt vermeld zal het bestuur het MVB-beleid elk half jaar evalueren. Ook het punt van de corporate governance (stemmen tijdens aandeelhoudersvergaderingen) zal daarbij telkens worden afgewogen, waarbij het bestuur er wel op wil wijzen dat voor werkelijke invloed het belang in een onderneming substantieel zal moeten zijn.

In 2017 is besloten in te grijpen in de bestaande managementstructuur op het bestuursbureau. Het bestuur heeft vervolgens een extra inspanning geleverd en bewaakt dat er geen grote gevolgen optraden in de reguliere processen vanuit het bestuursbureau. Het bestuur waardeert de kritische maar ook opbouwende input van het VO in die periode, die wij konden meenemen in onze besluitvorming. Het bestuursbureau zal in 2018 weer op volle kracht functioneren.

Het bestuur wil hierbij haar waardering uitspreken voor de constructieve samenwerking gedurende 2017 en voor de wijze waarop het VO de wijzigingen in bemensing in 2017 heeft opgepakt. Wij zien uit naar de samenwerking in 2018.

Amsterdam, mei 2018

Rapport raad van toezicht

06

Rapport raad van toezicht

Algemeen

Inleiding

Met ingang van 1 januari 2017 wordt het intern toezicht van het fonds uitgeoefend door een raad van toezicht (hierna: RvT), bestaande uit drie leden, te weten Irene Vermeeren (voorzitter), Erwin Capitain en Pim Baljet. Voorheen werd het intern toezicht uitgeoefend door een visitatiecommissie. Ter borging van de continuïteit en behoud van kennis, is één van de leden van de Visitatiecommissie 2016, Erwin Capitain, tot de RvT toegetreden.

Rol en taakopvatting

Conform artikel 104 lid 2 van de Pensioenwet heeft de RvT tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De RvT ziet toe op de naleving van de Code Pensioenfonds door NN CDC Pensioenfonds (hierna: NCP). Naast dit wettelijk kader, hanteert de RvT ook het normenkader zoals geformuleerd in de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP)-Toezichtscode. Verder staat de RvT het bestuur met raad terzijde. Tot slot heeft de RvT een aantal goedkeuringsrechten op voorgenomen besluiten van het bestuur, onder meer ten aanzien van het jaarverslag, de profielschets voor bestuurders, het beloningsbeleid alsmede liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds.

De RvT legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en de uitvoering van zijn bevoegdheden aan het verantwoordingsorganen (VO) van NCP en in het jaarverslag.

Werkzaamheden 2017

Het aantal reguliere vergaderingen van de RvT in 2017 was als volgt:

- ❧ Vier RvT-vergaderingen.
- ❧ Vier maal overleg met het bestuur.
- ❧ Drie maal overleg met het VO.
- ❧ Een maandelijks voorzittersoverleg, waarbij de voorzitter van het fonds de voorzitters van het VO en de RvT informeerde over relevante (actuele) ontwikkelingen.

Daarnaast zijn er diverse andere besprekingen geweest.

Aandachtspunten RvT in 2017

Speerpunten over 2017 voor de RvT waren:

- ❧ ESG-beleid (environment, social, governance).
- ❧ Adequate risicobeheersing.
- ❧ Wijzigingen in de pensioenregeling per 1 januari 2017 en 1 januari 2018.
- ❧ Positie van het fonds ten opzichte van en positie versus NN Group en sociale partners.
- ❧ Evenwichtige belangenafweging.
- ❧ De overgang naar een nieuwe custodian.
- ❧ Boardroom dynamics.

Adviezen RvT

De RvT heeft in 2017 geadviseerd inzake:

- ❧ Profielschetsen voor één te benoemen en twee her te benoemen bestuursleden, waarna het bestuur deze overeenkomstig het advies heeft aangepast.

- ❧ Personeelsmutaties op het bestuursbureau (onder andere over de wijze waarop het bestuur een goede besturing van het fonds borgt).
- ❧ De overgang naar een nieuwe depotbank (van KasBank naar State Street).
- ❧ De fondsgovernance.
- ❧ Balansmanagement, waaronder de inrichting van de matchingportefeuille en het rente afdekkingsbeleid.

Het bestuur heeft deze adviezen in zijn besluitvorming dan wel beleidsbepaling meegenomen.

Goedkeuringen RvT

Op grond van de Pensioenwet behoeven een aantal bestuursbesluiten de goedkeuring van de RvT. De RvT heeft in 2017 zijn goedkeuring verleend aan de volgende besluiten:

- ❧ De vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening over 2016.
- ❧ De profielschets voor een ontstane vacature en de benoeming als bestuurslid van Sandra van Eijk medio 2017.
- ❧ De profielschetsen en impliciete goedkeuring voor de (her)benoeming van Nico Passchier en Rients Prins per 1 januari 2018.

Goedkeuringsbesluit tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening

De RvT heeft ter zake de vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening over 2017 overleg gevoerd met het bestuur, het VO, de accountant en de certificerende actuaris.

Op grond hiervan heeft de RvT op 30 mei 2018 besluit tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening goedgekeurd.

Bevindingen 2017

Governance

Het bestuur is deskundig en voldoende geëquipeerd voor zijn taken. De kwaliteit van de beleids- en besluitvorming is op orde. De huidige samenstelling is onvoldoende divers. Er is sprake van een ondervertegenwoordiging van vrouwen, veertig-minners (norm 68 van de Code Pensioenfondsen) en van actieve werknemers van NN Group. Daarom zal de RvT komende (her) benoemingen een nadrukkelijke prioriteit stellen bij diversiteit binnen het bestuur. Een ander aandachtspunt is een verbetering van het zelfreflecterend vermogen van het bestuur en op het onderhouden van voeling met de deelnemers en de ontwikkelingen in de pensioensector.

NCP en ING CDC Pensioenfonds (hierna: ICP) voeren dezelfde pensioenregeling uit, in ieder geval tot eind 2018. Daarom is destijds gekozen voor een bestuursmodel waarbij zeven bestuurders van NCP ook zitting hebben in het bestuur van ICP. De RvT adviseert evenwel de eigen kenmerken van ieder fonds nadrukkelijker te gaan borgen in de beleids- en besluitvorming.

Begin 2017 heeft het bestuur, mede gebaseerd op een extern onderzoek, besloten in te grijpen in de bestaande managementstructuur op het bestuursbureau. Door bedoelde ingrepen zijn bepaalde functies niet of minder vervuld geweest gedurende 2017. In de ontstane leemtes is voorzien door tijdelijke, interne en externe, oplossingen. Er is een nieuwe directeur aangetrokken die begin 2018 startte. De RvT is van mening dat het bestuur de invulling van de bestaande leemtes wel grondig heeft aangepakt, maar te weinig voortvarend.

De RvT complimenteert de medewerkers van het bestuursbureau. Zij hebben met extra inzet en aanpassingsvermogen ervoor zorggedragen dat de zaken op orde bleven, ondanks de ontstane leemtes en de daarmee gepaard gaande onrust. De RvT spreekt bovendien haar vertrouwen uit in de recent (aanvang 2018) aangestelde directeur.

Het VO heeft diverse personele wisselingen ondergaan. Daardoor is het VO pas in de loop van 2017 weer op volle kracht gekomen. Het VO is professioneel-kritisch, weet hoofd- en bijzaken goed te scheiden en heeft een goede visie op de benodigde rolinvulling.

Missie, visie en strategie

De RvT heeft geconstateerd dat in het bestuur de missie, visie en strategie breed wordt gedragen alsmede wordt gebezigd in zijn besluitvorming. Het valt de RvT op dat met name de lean-en-mean gedachte alsmede een kostenefficiënte uitvoering zeer nadrukkelijk een rol speelt bij besluitvorming over bijvoorbeeld uitvoerbaarheid van (onderdelen van) de pensioenregeling. Daarnaast wordt ten aanzien van een aantal keuzes gerefereerd aan onderzoeken of studies die door derden (lees: andere pensioenfondsen) zijn gemaakt. De RvT begrijpt dat het bestuur vanuit kostenefficiëntie kennis en ervaring van anderen tot zich neemt maar acht het wel belangrijk dat het bestuur hierbij zijn eigen fonds-specifieke afwegingen maakt. De RvT beveelt het bestuur daarnaast aan om een kostenefficiënte werkwijze in acht te blijven nemen, ook bij aanstaande mogelijke wijzigingen in pensioenregeling en -uitvoering met ingang van 2019, maar zich in besluitvorming daardoor niet hoofdzakelijk te laten leiden.

Financiële opzet

De RvT wordt periodiek geïnformeerd over de ontwikkeling van de financiële positie. De financiële opzet is prudent. Doordat het fonds pas sinds 2014 opbouwt is het premiestuur nog effectief. De premie over 2017 was kostendekkend. Hierdoor, in combinatie met positieve ontwikkelingen op de financiële markten, is de dekkinggraad in 2017 gestegen en was er financiële ruimte voor een kleine indexatie. De in 2017 uitgevoerd haalbaarheidstoets gaf een bevredigende uitkomst. De bedrijfsvoering is lean-en-mean; de uitvoeringskosten bleven binnen budget. Met de gerealiseerde beleidsdekkinggraad ultimo 2017 heeft het fonds geen dekkingstekort en wel een reservetekort.

Evenwichtige belangenafweging

De RvT constateert dat het bestuur tijdens de diverse portefeuillehouders-overleggen en bestuursvergaderingen de belangen van de diverse groepen stakeholders tegen elkaar wenst af te wegen om tot een afgewogen besluitvorming te komen. De RvT heeft echter tevens geconstateerd dat de discussie en vastlegging van deze belangenafweging weliswaar verbeterd is, maar nog wel enige aandacht behoeft. De RvT vindt het daarbij tevens van belang dat het bestuur zich rekenschap geeft van wat de belangen van de diverse groepen deelnemers zijn. Hierbij speelt tevens een rol de toename van het aantal deelnemers in het pensioenfonds en het aantal gewezen deelnemers in het bijzonder. Ook de achtergrond van de deelnemers wordt gaande tijd een andere, hetgeen van belang kan zijn bij een evenwichtige belangenafweging.

Daarnaast vereist de huidige samenstelling van het bestuur een extra alertheid op de belangen van de actieven (deelnemers).

De RvT heeft in het kader van evenwichtige belangenafweging tevens geconstateerd dat de huidige samenstelling van het bestuur een gevolg is van de oprichting van het fonds in 2013. In het kader van continuïteit zijn in 2017 de vrijkomende bestuurszetels ingevuld door hoofdzakelijk dezelfde bestuurders voor een tweede termijn. De RvT heeft begrip voor dit uitgangspunt maar heeft tegelijkertijd de wens om diversiteit in brede zin geuit. Dit heeft geresulteerd in een aangepast bestuurdersprofiel, echter nog niet in een andere bestuurderssamenstelling. De RvT juicht het inrichten van de Pensioenfonds Academie toe.

ESG / matching portefeuille en renteafdekkingsbeleid

De RvT heeft in 2017 aandacht besteed aan de visie en uitvoering van het bestuur ten aanzien van het ESG-beleid (environment, social, governance), de matching portefeuille en het (dynamische) renteafdekkingsbeleid. De RvT constateert evenwel dat het bestuur verder terughoudend acteert op ESG nu naar de mening van het bestuur de omvang van het belegde vermogen beperkingen oplegt om discretionair ESG-maatwerk te kunnen implementeren.

Daarnaast heeft de RvT geconstateerd dat het ambitieniveau van het pensioenfonds in vergelijking tot andere Nederlandse pensioenfonds niet uitgesproken zichtbaar is. De RvT moedigt het bestuur aan om ESG op de agenda te blijven houden en desgewenst haar ambitieniveau te herijken, de betreffende beleggingsbeginselen te heroverwegen en transparant te maken.

Ten aanzien van de matching portefeuille- en het renteafdeckingsbeleid heeft de RvT geconstateerd dat er sprake is van een mismatch van instrumentaria alsook van niet identieke afdekking langs de gehele curve, hetgeen door het bestuur wordt onderkend en expliciet is geaccepteerd. De RvT deelt de mening en de conclusie van het bestuur dat de invulling van de matchingportefeuille in de huidige omstandigheden (renteniveaus, afdeckingspercentage en dekkingsgraad) vooralsnog acceptabel is, maar geeft het bestuur in overweging om bij verhogingen van het rente-afdeckingspercentage eerder dan nu in beleid is vervat, gebruik te maken van het inzetten van renteswaps. Voor wat betreft het dynamische renteafdeckingsbeleid brengt de RvT bij het bestuur een mogelijke herinrichting van dit beleid onder de aandacht, mede gezien potentiële risico's van dit beleid voor het pensioenfonds en het voortschrijdend inzicht en visie van DNB hieromtrent. Daarnaast doet de RvT de aanbeveling om het "principle based" beleid strakker te definiëren en te verankeren.

Uitbesteding

De uitbesteding van de custody is in 2017 overgegaan van Kasbank naar State Street, achtergrond hiervan is dat State Street over een hogere kredietwaardigheid beschikt. De overgang is niet geheel volgens planning en zonder "kinderziektes" verlopen. Het bestuursbureau is gedurende het overgangstraject wel in control gebleven.

Er is volledige aansluiting van de stukken, de rapportages worden sinds eind 2017 tijdig opgeleverd en de interactie tussen State Street en bestuursbureau verloopt goed.

De pensioenadministratie is uitbesteed aan AZL. Dat wordt kritisch gemonitord door het bestuursbureau.

De te verwachten verdere ontwikkelingen in de politieke discussies over het nieuwe pensioenstelsel (SER-discussie) nopen een blijvende aandacht voor het aanpassingsvermogen in de operationele processen. De RvT beveelt het bestuur aan dit goed te monitoren.

Risicomanagement

Er is goede aandacht voor integraal risicomanagement en een adequaat ICT- en informatiebeveiligingsbeleid. De personele bezetting binnen het bestuursbureau is een punt van aandacht vanwege het vertrek van de risicomanager van het fonds, zij het dat de vacature tijdelijk adequaat is ingevuld. Er is recent geen risicobereidheidsonderzoek gedaan onder de deelnemers.

Communicatie

De RvT beschouwt het communicatiebeleid van NCP als een best practise. De RvT wil het bestuur aanmoedigen zijn actieve communicatiebeleid voort te zetten en daarbij de bevindingen mee te nemen in haar toekomstige besluiten. Daarnaast adviseert de RvT heldere en tijdige communicatie rondom het proces van mogelijke wijzigingen in de pensioenregeling en -uitvoering met ingang van 2019.

Toezichtthema's 2018

In 2018 zal de RvT, naast de normale toezichttaak, aan de volgende thema's in het bijzonder aandacht schenken:

- Voortzetting pensioenregeling en uitvoering met ingang van 2019.
- Toekomstbestendigheid samenwerking NCP en ICP.
- De samenwerking met Pensioenfonds ING.
- De personele invulling van het bestuursbureau.
- De successieplanning in het bestuur.
- De voortgang van het ESG-dossier en instrumentarium renteafdekking.
- De impact van de implementatie in 2019 van IORP-II (Three Lines of Defense, onafhankelijke interne audit/actuarie).
- Het risicobereidheidsonderzoek en de uitkomsten daarvan.

Personalia

De RvT bestaat uit de volgende leden:

- Irene Vermeeren-Keijzers**, voorzitter RvT – advocaat-partner Jones Day, lid RvT Pensioenfonds Ballast Nedam, docent Nyenrode University Pensions Executive Program;
- Pim Baljet**, lid van de RvT – werkzaam bij InsingerGilissen Bankiers N.V., externe beleggingsadviescommissie-lidmaatschappen bij ondernemingspensioenfondsen van Ahold, ANWB, Atos, TNO, het Bedrijfstak Pensioenfonds Zuivel en lid RvT Stichting Shell Pensioen Fonds.
- Erwin Captain**, lid van de RvT – parttime universitair hoofddocent accountantsopleiding Vrije Universiteit, lid Raad van Toezicht van Pensioenfonds Vervoer, lid Raad van Toezicht pensioenfonds Heineken, extern lid Audit Commissie bpfBOUW, meerjarig visiteur bij de pensioenfondsen van Arcadis, Dow, HAL, Total, Wolters Kluwer en Yara. Compliance Officer bij Bank ten Cate.

Er is een integrale samenwerking tussen de raad van toezicht van NCP en van ICP (dezelfde toezichthouders zijn benoemd in deze raden van toezicht in lijn met de governance van NCP en ICP).

Amsterdam, 30 mei 2018

Irene Vermeeren, voorzitter

Pim Baljet

Erwin Capitain

Reactie van het bestuur op het oordeel van de RvT

Het bestuur is de raad van toezicht erkentelijk voor het positief kritische rapport over 2017. Het doet het bestuur genoeg te vernemen dat de RvT van mening is dat de kwaliteit van beleids- en besluitvorming op orde is. Daarnaast bevat het rapport een aantal waarnemingen en aanbevelingen die het bestuur ter harte zal nemen. De adviezen van de RvT worden opgenomen in de bestuurscyclus voor 2018. Op een aantal waarnemingen en aanbevelingen wil het bestuur onderstaand graag nader ingaan.

Governance

Het bestuur realiseert zich dat de huidige samenstelling van het bestuur nog beperkt divers is. Die constatering is op zich juist, maar hierbij zij aangetekend dat tijdens de consultatieronde over het nieuwe bestuursmodel voor vrijwel alle stakeholders uiteindelijk de behoefte aan continuïteit in het bestuur iets zwaarder woog. Dat heeft ook een rol gespeeld bij het opstellen van het rooster van aftreden voor de zittende bestuursleden. Daarom is alleen nog invulling gegeven aan het diversiteitsbeleid bij de vervulling van de vacature in het verantwoordingsorgaan, de voordracht voor een nieuw bestuurslid per 1 januari 2017 en de werving van leden voor de nieuwe raad van toezicht. De volgende stap zal, zoals afgesproken, worden gezet bij de vacatures in het bestuur die eind 2018 ontstaan. In de profielschetsen voor die functies, die aan de RvT ter goedkeuring zullen worden voorgelegd, zal diversiteit nadrukkelijk aandacht krijgen, op basis van het door het bestuur vastgestelde beleid.

Het bestuur heeft het door de RvT aangedragen aandachtspunt van zelfreflectie ter hand genomen, onder meer via de in 2017 verrichte zelfevaluatie. Het bestuur wil hierbij benadrukken dat zij actief voeling onderhoudt met de deelnemers door middel van verschillende communicatieactiviteiten. Daarnaast staat voor 2018 een uitvraag over de risicohouding van de deelnemers geagendeerd.

Voorts merkt het bestuur op dat de ontwikkelingen in de pensioensector uiteraard worden gevolgd, waarbij het helpt dat diverse bestuursleden breed actief zijn in het pensioenveld, zodat zij via verschillende kanalen kennis kunnen nemen van de stand van zaken in de discussies die spelen rond te toekomst van het pensioenstelsel.

Het bestuur heeft kennis van genomen van de mening van de RvT dat het bestuur de invulling van de bestaande leemtes op het bestuursbureau wel grondig heeft aangepakt, maar te weinig voortvarend. Inmiddels zijn in 2018 verschillende stappen gezet om het bestuursbureau verder te versterken, mede onder leiding van de nieuwe directeur. De ambitie is in 2018 voortvarend te werk te blijven gaan bij dit proces van versterking. De RvT zal hierover frequent worden geïnformeerd en zo nodig geconsulteerd.

Missie, visie en strategie

De principes van de 'lean-en-mean' gedachte en kostenefficiënte uitvoering zijn inderdaad belangrijke pijlers waarop het beleid en de bedrijfsvoering van het fonds rust. Het bestuur heeft begrip voor de kanttekeningen die de RvT op dit punt maakt, maar tekent hierbij aan dat het bestuur zich in zijn besluitvorming niet enkel door deze principes laat leiden. Het bestuur hecht namelijk grote waarde aan een zorgvuldige en evenwichtige besluitvorming, waarbij uiteraard ook rekening wordt gehouden met fondsspecifieke afwegingen (met inhuur van externe adviseurs waar opportuun) en evenwichtige belangenafweging. Ook bij de beoordeling van onderzoeken of studies van derden of andere pensioenfondsen heeft het bestuur steeds zijn eigen fonds-specifieke afwegingen gemaakt.

De communicatie vanuit het bestuur kan echter soms de indruk wekken dat de 'lean-en-mean' gedachte en kostenefficiënte uitvoering de boventoon voeren en absoluut leidend zijn. Doelstelling voor het bestuur voor 2018 is de afwegingen die op dit punt worden gemaakt nadrukkelijker in de besluitvorming tot uiting te laten komen en tevens op de agenda te zetten voor de overleggen met de RvT.

Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur onderschrijft de observatie van de RvT dat met het verloop van tijd de belangen van gewezen deelnemers en pensioengerechtigden binnen het fonds een grotere rol zullen gaan spelen. Het bestuur zal in 2018 nog uitdrukkelijker aangeven, ook richting de RvT en het VO, hoe invulling is gegeven aan de evenwichtige belangenafweging. Overigens vormt de huidige samenstelling van het bestuur naar het oordeel van het bestuur geen enkele belemmering voor zo'n evenwichtige belangenafweging, gegeven de achtergrond en opdracht van de huidige bestuursleden.

MVB / matchingportefeuille en renteafdekkingsbeleid

Het bestuur onderschrijft niet de constatering van de RvT dat het MVB-beleid (de RvT spreekt over ESG- beleid) in vergelijking tot andere Nederlandse pensioenfondsen niet uitgesproken zichtbaar is en het bestuur op dit punt terughoudend acteert. Gedurende 2017 is het MVB-beleid verder geactualiseerd en aangescherpt en dit aangescherpte beleid is ook geïmplementeerd.

Bij de vaststelling en implementatie van dit beleid is rekening gehouden met onder andere de statutaire opdracht met daarbij inachtneming van de maatschappelijke verantwoordelijkheid, de start-up fase van het pensioenfonds, de omvang van het fonds, de gekozen beleggingsvormen, categorieën, types en stijlen. Ook is nadrukkelijk aansluiting gezocht bij het beleid van de onderneming waaraan het fonds is gelieerd. Er is dan ook bewust gekozen voor een evenwichtig risico-rendementsprofiel van de portefeuille in combinatie met een effectieve implementatie van het MVB-beleid. Het bestuur zal dit belangrijke thema de komende jaren op de agenda blijven plaatsen en acht het van belang de ontwikkelingen op dit terrein actief te monitoren.

Doelstelling van het bestuur is het MVB-beleid elk half jaar te evalueren, ook gegeven een toekomstige stijging van het belegd vermogen en daarmee de mogelijkheden die het fonds ter beschikking staan voor wat betreft MVB. De aanmoedigingen van de RvT zullen daarbij zeker in de discussie worden betrokken.

Voor wat betreft de inrichting van de matching portefeuille- en het renteafdekkingsbeleid heeft het bestuur inderdaad een bewuste keuze gemaakt voor de huidige inrichting, na zorgvuldige analyse. Tegelijkertijd beseft het bestuur dat een dynamisch beleid hier noodzakelijk is, zeker in geval van een mogelijke verhoging van de renteafdekking in de toekomst. Daarom zijn ook reeds contracten afgesloten met partijen om gebruik te gaan maken van renteswaps wanneer dit opportuun wordt. Het bestuur zal in 2018 haar beleid opnieuw evalueren en hier de RvT nadrukkelijk over informeren.

Uitbesteding

Het bestuur onderschrijft de aanbeveling van de RvT om de uitbestedingspartners ook te monitoren op hun verandervermogen, gegeven de snelle externe ontwikkelingen is dit essentieel. Dit is voor 2018 op de agenda geplaatst. Tevens zal het risk & control framework verder worden doorontwikkeld, waarbij ook aan dit aspect aandacht zal worden gegeven.

Het bestuur dankt de RvT voor de constructieve samenwerking gedurende 2017 en haar gebalanceerde kritische houding, waardoor zij heeft bijgedragen aan een beter functioneren van het bestuur. Wij zien uit naar de samenwerking in 2018.

Amsterdam, mei 2018

Jaarrekening

07

7. Jaarrekening

Alle bedragen in deze jaarrekening zijn in duizenden euro, tenzij anders vermeld.

Balans

(na bestemming saldo)

Activa

	31-12-2017	31-12-2016
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Vastgoed	44.472	24.830
Aandelen	131.111	96.024
Vastrentende waarden	257.701	193.638
Derivaten	1.246	642
	434.530	315.134
Vorderingen en overlopende activa [2]	484	572
Liquide middelen [3]	2.601	2.273
Totaal activa	437.615	317.979

Passiva

	31-12-2017	31-12-2016
Reserves		
Fondsvermogen [4]	66.193	19.564
	66.193	19.564
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds		
Technische voorziening pensioenverplichtingen [5]	369.669	292.799
Technische voorziening AO [6]	415	680
	370.084	293.479
Kortlopende schulden en overlopende passiva [7]	1.338	4.936
Totaal passiva	437.615	317.979

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

		2017	2016
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	[8]		
Directe beleggingsopbrengsten		8.811	6.424
Indirecte beleggingsopbrengsten		11.141	18.347
Directe kosten van vermogensbeheer		-826	-615
		19.126	24.156
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	[9]	105.796	96.273
Saldo van overdrachten van rechten	[10]	887	1.563
Pensioenuitkeringen	[11]	-576	-893
Mutatie overige voorzieningen	[12]		
Pensioenopbouw		-84.161	-76.518
Indexering en overige toeslagen		-328	0
Kanssystemen		2.741	2.013
Rentetoevoeging		805	149
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		599	873
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten		-1.579	-1.443
Wijzigen markttrente		5.778	-37.161
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-1.031	-2.007
Wijziging actuariële uitgangspunten		372	-2.658
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		-66	1
		-76.870	-116.751
Mutatie technische voorziening AO	[13]	265	21
Herverzekering	[14]	-62	-62
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	[15]	-1.937	-1.794
Overige baten en lasten	[16]	0	0
Saldo van baten en lasten		46.629	2.513

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

Pensioenactiviteiten	2017	2016
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	105.425	96.607
Uitkeringen uit herverzekering	0	0
Overgenomen pensioenverplichtingen	1.756	1.837
Overige	0	0
	107.181	98.444
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-568	-889
Premies herverzekering	-62	-157
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.352	-62
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.963	-1.511
Overige	0	0
	-3.945	-2.619
Totaal pensioenactiviteiten	103.236	95.825
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Verkopen en aflossingen beleggingen	180.844	72.561
Directe beleggingsopbrengsten	8.811	6.424
	189.655	78.985
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-291.875	-173.009
Kosten van vermogensbeheer	-688	-616
	-292.563	-173.625
	-102.908	-94.640
Mutatie liquide middelen	328	1.185
Saldo liquide middelen 1 januari	2.273	1.088
Saldo liquide middelen 31 december	2.601	2.273

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

NN CDC Pensioenfonds heeft bij de samenstelling van het bestuursverslag, de jaarrekening en de overige gegevens Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving toegepast, in het bijzonder RJ610 'Pensioenfonds'.

Waardering

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien. De financiële gevolgen van een herziening worden verwerkt in de periode(n) waarop de herziening betrekking heeft.

Criteria voor opname

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post nog af te wikkelen transacties. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Algemene grondslagen

De activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hierna een andere grondslag wordt vermeld. Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de middenkoers per balansdatum. Alle baten en lasten worden ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht, rekening houdend met de overlopende posten per balansdatum. Baten en lasten voortvloeiend uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koersen op transactiedatum. Waar nodig vindt waardevermindering plaats voor het risico van onvolwaardigheid van het actief.

Beleggingen voor risico van het pensioenfonds

Alle beleggingen zijn voor risico van het fonds. De beleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Vaststelling van deze reële waarde vindt plaats op basis van de onderstaande uitgangspunten. De uit de waarderingsgrondslagen voortvloeiende gerealiseerde en ongerealiseerde waarderingsverschillen op beleggingen en op derivaten worden als indirecte beleggingsopbrengsten ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht.

Vastgoed

Beursgenoteerd indirect vastgoed

Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.

Niet-beursgenoteerd indirect vastgoed

Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen die geen beursnotering kennen, worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente taxaties op kwartaalbasis. Het fonds toetst de geschiktheid van de gehanteerde grondslagen, schattingen en veronderstellingen die gehanteerd worden bij de taxaties.

Vastrentende waarden

Obligaties

Beursgenoteerde obligaties worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen

Beursgenoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.

Beleggingsinstellingen in aandelen

Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers.

Derivaten

Derivaten, die zijn afgesloten voor risicoafdekking en die deel uitmaken van de beleggingsportefeuille, zijn separaat gerubriceerd onder de categorie Derivaten. De derivatenposities met een negatieve waardering zijn opgenomen onder de post kortlopende schulden en overlopende passiva.

Valutaderivaten

De reële waarde van valutatermijntransacties wordt bepaald op basis van de ultimo verslagperiode geldende marktnotering voor de resterende looptijd. Indien geen marktnotering beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van in de markt gangbare waarderingsmodellen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen indien sprake is van oninbaarheid.

Reserves

Algemene reserve

Aan de algemene reserves wordt het resultaat over het kalenderjaar toegevoegd dan wel onttrokken.

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen worden actuariael bepaald als de contante waarde van de opgebouwde pensioenrechten van de verzekerden met inachtneming van onder meer de volgende verzekeringstechnische grondslagen:

- ❧ **Interest:** de DNB-rentecurve ultimo 2017, die is gepubliceerd door DNB.
- ❧ **Sterfte:** Prognosetafel AG2016, met een fonds specifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen (ervaringssterfte)². Voor ingegaan wezenpensioen wordt de sterftekans verwaarloosd.
- ❧ **Gehuwdheid:** bij de vaststelling van de voorziening voor partnerpensioen wordt uitgegaan van de gehuwdheidsfrequenties zoals opgenomen in de AG-tafel 1985-1990, verhoogd met 2,5 procentpunt. Omdat genoemde tabel met frequenties slechts loopt tot en met leeftijd 65, is de gehuwdheidsfrequentie vanaf 65 constant gehouden. Waar sprake is van recht operschikking van ouderdoms- en partnerpensioen, wordt op de pensioendatum een partnerfrequentie van 100% verondersteld. Na pensionering wordt voor het partnerpensioen uitgegaan van de werkelijke gehuwdheid van de deelnemer.
- ❧ **Niet ingegaan wezenpensioen:** een voorziening wordt gevormd ter grootte van 2% van de voorziening voor het latent partnerpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers.
- ❧ **Uitkeringen:** de uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld.
- ❧ **Leeftijden:** de leeftijd van de (gewezen) deelnemer, de pensioengerechtigde, de nabestaande of de wees wordt in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld.
- ❧ **Leeftijdsverschil:** het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld (man ouder dan vrouw).
- ❧ **Kosten:** in de voorziening pensioenverplichtingen is een excassovoorziening begrepen van 2% van de netto voorziening.

² Op de overlevingstafel van het Actuarieel Genootschap wordt een correctie toegepast voor wat betreft het verschil in sterfjepatroon tussen de gehele Nederlandse bevolking en de populatie van het fonds.

- ✔ **Arbeidsongeschiktheid:** de technische voorziening voor (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers is vastgesteld als de contante waarde van de bereikbare pensioenaanspraken. Daarbij wordt geen rekening gehouden met revalideringskansen (dus 100% reservering voor de toekomstige premievrijgestelde opbouw).

De voorziening pensioenverplichtingen omvat tevens de voorziening 'uitlooprisico arbeidsongeschiktheid'. Deze voorziening dient ter dekking van toekomstige arbeidsongeschiktheidsschades. De voorziening is gelijk aan de som van de opslag voor premievrijstelling in de feitelijke premie over de laatste twee verstreken jaren.

Overige technische voorzieningen

- ✔ Inlooprisico arbeidsongeschiktheid. Bij de start van NN CDC Pensioenfonds was een groep deelnemers reeds ziek of gedeeltelijk arbeidsongeschikt. Indien één van deze deelnemers ontslagen wordt vanwege een toekenning van een IVA-uitkering, wordt de pensioenopbouw van deze deelnemer premievrij voortgezet binnen NN CDC Pensioenfonds. De voorziening inlooprisico arbeidsongeschiktheid is gevormd voor premievrije voortzetting van pensioenopbouw van deze groep.

Herverzekeringen

- ✔ Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.
- ✔ 2 jaar na afloop van de contractperiode wordt door de verzekeraar bepaald aan de hand van de overlijdenskapitalen en arbeidsongeschiktheidskapitalen of er uitkering plaatsvindt uit hoofde van overlijdensrisico / arbeidsongeschiktheidsrisico.
- ✔ Op het herverzekeringscontract is geen winstdeling van toepassing.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Resultaatbepaling

Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden mede begrepen de verdiende interest en de dividenden op aandelen. De dividenden worden als opbrengst verantwoord op het tijdstip dat de koers van het desbetreffende aandeel ex-dividend noteert. Tot de indirecte beleggingsopbrengsten behoren zowel de gerealiseerde als de niet-gerealiseerde koers- en valutakoersresultaten van beleggingen. Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de per balansdatum geldende middenkoersen. De daarbij optredende waarderingverschillen worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Alle transacties in vreemde valuta worden verantwoord tegen de op de transactiedatum laatst bekende middenkoers.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

De CDC-premie wordt jaarlijks berekend op basis van een vaste premieformule. Deze CDC-premie wordt vervolgens uitgedrukt in een percentage van de pensioengrondslag. De feitelijke premieheffing in een boekjaar geschiedt vervolgens op basis van dit vaste percentage. In 2017 bedraagt het premiepercentage 37,4%. De werkgever betaalt de totale premie aan het fonds. Van deze totale premie krijgt de werkgever een deel terug doordat de werknemers een eigen bijdrage aan de werkgever betalen waarvan de hoogte vast ligt in de cao.

De uitvoeringskosten en de directe beleggingskosten worden apart van de hierboven vermelde premie door de werkgever vergoed.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Onder de toelichting onder technische voorzieningen zijn de grondslagen voor de mutatie voorziening pensioenverplichtingen opgenomen.

Grondslagen voor de opstelling van de risico-informatie (RJ610)

Het fonds belegt onder meer via beleggingsfondsen. De nadere risico-informatie die uit hoofde van de regelgeving (RJ610) wordt gerepresenteerd, is mede ontleend aan de onderliggende gegevens van die beleggingsfondsen. De beleggingen in die beleggingsfondsen zijn betrokken in de rubriceringen.

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht geeft inzicht in de herkomst en aanwending van kasmiddelen. De kasstromen zijn gerubriceerd naar kasstroom uit pensioenactiviteiten, kasstroom uit beleggingsactiviteiten en overige mutaties. Bij het opstellen van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd.

Toelichting op de balans

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2016	Aankopen / Verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde beleggingsresultaten	Niet gerealiseerde beleggingsresultaten	Stand ultimo 2017
Vastgoed						
Indirecte vastgoedbeleggingen	24.830	19.661	-1.323	-73	1.377	44.472
	24.830	19.661	-1.323	-73	1.377	44.472
Aandelen						
Aandelen (rechtstreeks en via beleggingsfondsen)	96.024	36.828	-9.772	500	7.531	131.111
	96.024	36.828	-9.772	500	7.531	131.111
Vastrentende waarden						
Obligaties	193.638	232.915	-164.221	-1.477	-3.154	257.701
	193.638	232.915	-164.221	-1.477	-3.154	257.701
Derivaten						
Valutaderivaten	-2.048	0	-3.161	3.222	3.215	1.228
	-2.048	0	-3.161	3.222	3.215	1.228
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	312.444	289.404	-178.477	2.172	8.969	434.512
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	2.690					18
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	315.134					434.530

Ultimo 2017	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderingsmethoden	Totaal
Vastgoed	12.829	0	31.643	44.472
Aandelen	131.111	0	0	131.111
Vastrentende waarden	257.701	0	0	257.701
Derivaten	0	1.228	0	1.228
	401.641	1.228	31.643	434.512

Ultimo 2016	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderingsmethoden	Totaal
Vastgoed	9.588	0	15.242	24.830
Aandelen	96.024	0	0	96.024
Vastrentende waarden	193.638	0	0	193.638
Derivaten	0	-2.048	0	-2.048
	299.250	-2.048	15.242	312.444

In de opstelling zijn de posities in overlopende posten inzake beleggingen niet meegenomen, met uitzondering van opgelopen rente op vastrentende waarden. Dit in tegenstelling tot vorig jaar. De vergelijkende cijfers 2016 zijn hier op aangepast. In de bovenstaande opstelling zijn de beleggingen ingedeeld naar waarderingsmethode, welke hieronder kort zijn toegelicht.

- ✔ **Directe marktnotering:** De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- ✔ **Afgeleide marktnotering:** Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- ✔ **Overige waarderingsmethoden:** De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Verpanding

Het fonds heeft eind 2017, evenals in 2016, geen securities lending toegepast. Bij het afsluiten van derivaten contracten wordt onderpand gevraagd of gegeven. Van de totale obligatieportefeuille is per 31 december 2017 € 0,8 mln (2016: € 2,0 mln) uitgegeven als onderpand.

Toelichting op de balans

	31-12-2017	31-12-2016
[2] Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op aangesloten ondernemingen	0	0
Vorderingen inzake overlopende intrest en dividend	478	249
Verzekeringsmaatschappijen	0	0
Overige	6	323
Totaal vorderingen en overlopende activa	484	572

De vorderingen op de aangesloten ondernemingen blijven onder de wettelijke maxima.

De vorderingen en overlopende activa hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

[3] Liquide middelen

Depotbanken	1.697	1.123
ING Bank N.V.	904	1.150
	2.601	2.273

De liquide middelen zijn ter vrije beschikking van het fonds.

Reserves		2017		2016
[4] Fondsvermogen				
Stand per 1 januari	19.564		17.051	
Saldobestemming boekjaar	46.629		2.513	
Stand per 31 december		66.193		19.564
<i>Het minimaal vereist vermogen bedraagt</i>	386.052	104,3%	306.333	104,4%
<i>Het feitelijk vereist vermogen bedraagt</i>	446.131	120,5%	354.594	120,8%
<i>Het strategisch vereist vermogen bedraagt</i>	445.497	120,4%	354.379	120,8%
<i>De dekkingsgraad is</i>		117,9%		106,7%
<i>De beleidsdekkingsgraad is</i>		114,6%		103,7%
<i>De reële dekkingsgraad is</i>		90,3%		82,6%

De dekkingsgraad is vastgesteld als het totaal eigen vermogen gedeeld door de totale technische voorzieningen.

De beleidsdekkingsgraad is het 12-maands gemiddelde van de dekkingsgraad.

Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	2017	2016
[5] Technische voorziening pensioenverplichtingen		
Stand per 1 januari	292.799	176.048
Het verloop van de voorziening is als volgt:		
Pensioenopbouw	84.161	76.518
Indexering en overige toeslagen	328	0
Kanssystemen	-2.741	-2.013
Rentetoevoeging	-805	-149
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-599	-873
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten	1.579	1.443
Wijzigen marktrente	-5.778	37.161
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	1.031	2.007
Wijziging actuariële uitgangspunten	-372	2.658
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	66	-1
Stand per 31 december	369.669	292.799

De duratie (modified duration) van de voorziening bedraagt 30,0 (2016: 30,6).

De rentetoevoeging is gelijk aan de 1-jaarsrente voor de voorziening pensioenverplichtingen. Voor 2017 is deze gelijk aan -0,22% (2016: -0,06%).

[6] Overige technische voorzieningen	2017	2016
Voorziening inlooprisico AO		
Stand per 1 januari	680	701
Mutatie	-265	-21
Stand per 31 december	415	680
Totaal technische voorzieningen	370.084	293.479

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd:

	31-12-2017	31-12-2016
Actieve deelnemers	279.892	242.458
Gewezen deelnemers	68.403	33.984
Pensioengerechtigden	8.830	5.609
Overige	12.959	11.428
	370.084	293.479

[7] Kortlopende schulden en overlopende passiva	31-12-2017	31-12-2016
Derivaten	18	2.690
Schulden inzake beleggingen	274	112
Belastingen en sociale premies	14	7
Schulden aan aangesloten ondernemingen	673	161
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	13	256
Te verrekenen (vooruitontvangen) voorschot uitvoeringskosten	117	835
Uitkeringen	0	704
Overige schulden	229	171
	1.338	4.936

Het fonds brengt de werkelijke uitvoeringskosten in rekening bij de werkgever. Van het 2017 voorschot is € 323 (2016: € 144) niet aangewend en wordt gerestitueerd.

Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

Niet in de balans opgenomen vorderingen en verplichtingen

Door het fonds zijn verplichtingen aangegaan met betrekking tot de periode na 31 december 2017. Deze investeringsverplichtingen zijn aangegaan uit hoofde van de beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed en bedragen € 6 mln.

Verder is er een meerjarige overeenkomst gesloten met een service organisatie tot en met 2021 voor het verlenen van administratiediensten voor een bedrag van € 0,9 mln per jaar.

Toelichting op de staat van baten en lasten

[8] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfond	2017	2016
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	333	1.001
Aandelen	4.353	2.054
Vastrentende waarden	4.245	3.537
Derivaten	0	0
Overige beleggingen	-118	-175
Banken	-5	-5
Aangesloten ondernemingen	0	-1
Waardeoverdrachten	3	13
Overig	0	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	8.811	6.424

Indirecte beleggingsopbrengsten	2017	2016
Vastgoed	1.304	1.235
Aandelen	8.031	7.338
Vastrentende waarden	-4.631	10.739
Derivaten	6.437	-965
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	11.141	18.347
Kosten van vermogensbeheer		
Directe vermogensbeheerkosten	-472	-423
Personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer	-354	-192
Totaal directe kosten vermogensbeheer	-826	-615
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	19.126	24.156

De totale kosten van het vermogensbeheer bedragen naar schatting € 1.160 (2016: € 1.034). Deze bestaan uit de direct in rekening gebrachte kosten vermogensbeheer en de kosten van het bestuursbureau die toe te wijzen zijn aan vermogensbeheer, zoals hierboven vermeld. Daarbij komen de overige op het rendement in mindering gebrachte kosten vermogensbeheer van € 334 (2016: € 419). De vermogensbeheerkosten zijn als volgt toe te rekenen aan de verschillende categorieën:

Vermogensbeheerkosten naar categorie:	2017	2016
Beursgenoteerd vastgoed	65	46
Niet-beursgenoteerd vastgoed	199	89
Aandelen	368	349
Vastrentende waarden	488	529
Derivaten	40	21
Totale kosten vermogensbeheer	1.160	1.034

Het grootste deel van de kosten beheerloon € 361 (2016: € 342) wordt door de werkgever vergoed. De personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer worden volledig door de werkgever vergoed. Deze vergoeding is verantwoord onder de premies.

	2017	2016
[9] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Pensioenpremie werkgevers	103.150	93.948
Kostenvergoeding	2.646	2.325
Inkoopsommen	0	0
	105.796	96.273

De kostenvergoeding bevat een vergoeding voor de pensioenuitvoerings- en administratiekosten (na vrijval excassokostenvoorziening ad € 7) van € 1.930 (2016: € 1.791), de personeelskosten met betrekking tot de vermogensbeheerkosten € 354 (2016: € 192) en het grootste deel van de directe kosten vermogensbeheer € 361 (2016: € 342).

	2017	2016
Feitelijke premie	105.080	95.739
Kostendeekkende premie	105.587	94.174
Gedempte kostendeekkende premie	83.617	75.218

De aan het begin van 2017 geraamde te betalen premie heeft geresulteerd in een vast (doorsnee)premiepercentage in boekjaar 2017 van 37,4% (2016: 32,6%) van de pensioengrondslagsom exclusief uitvoeringskosten. De feitelijke premie ad € 105.080 (2016: € 95.739) is gebaseerd op dit premiepercentage. De samenstelling is vrijwel gelijk aan de componenten van de kostendeekkende premie.

De feitelijke premie is als volgt samengesteld:

	2017	2016
Actuarieel benodigd	67.622	62.016
Opslag in stand houden vereist vermogen	14.065	11.411
Opslag voor uitvoeringskosten	1.930	1.791
Premiemarge	21.463	20.521
	105.080	95.739

De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	2017	2016
Actuarieel benodigd	85.809	78.026
Opslag in stand houden vereist vermogen	17.848	14.357
Opslag voor uitvoeringskosten	1.930	1.791
	105.587	94.174

De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	2017	2016
Actuarieel benodigd	67.622	62.016
Opslag in stand houden vereist vermogen	14.065	11.411
Opslag voor uitvoeringskosten	1.930	1.791
	83.617	75.218

[10] Saldo van overdrachten van rechten

	2017	2016
Overgenomen pensioenverplichtingen	1.535	2.424
Overgedragen pensioenverplichtingen	-648	-861
	887	1.563

[11] Pensioenuitkeringen

Pensioenen	2017	2016
Ouderdomspensioen	-209	-52
Partnerpensioen	-121	-102
Wezenpensioen	-31	-29
Invaliditeitspensioen	0	0
Subtotaal	-361	-183
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-215	-710
Overige	0	0
Subtotaal	-215	-710
Totaal pensioenuitkeringen	-576	-893

[12] Mutatie technische voorziening pensioenverplichtingen

	2017	2016
Pensioenopbouw	-84.161	-76.518
Indexering en overige toeslagen	-328	0
Kanssystemen	2.741	2.013
Rentetoevoeging	805	149
Ottrekking voor pensioenuitkeringen	599	873
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten	-1.579	-1.443
Wijzigen marktrente	5.778	-37.161
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1.031	-2.007
Wijziging actuariële uitgangspunten	372	-2.658
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-66	1
	-76.870	-116.751

	2017	2016
[13] Mutatie technische voorziening AO		
Kanssystemen	225	129
Rentetoevoeging	1	0
Wijzigen marktrente	6	-99
Wijziging actuariële uitgangspunten	33	-9
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	0	0
	265	21
[14] Herverzekering		
Premies herverzekering	-62	-62
Uitkeringen uit herverzekering	0	0
	-62	-62

	2017	2016
[15] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-953	-924
Personeelskosten	-807	-586
Kosten bestuur	-85	-47
Overige governance kosten	-131	-118
Contributies en bijdragen	-23	-19
Accountantscontrole van de jaarrekening	-40	-26
Actuaris certificering	-25	-25
Actuarieel advies	-46	-20
Juridisch en fiscaal advies	-5	-10
Communicatie	-171	-211
Overige kosten	-5	0
	-2.291	-1.986
Personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer	354	192
Totaal pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.937	-1.794

De pensioenuitvoerings- en administratiekosten worden volledig vergoed door de werkgever. Deze vergoeding is verantwoord onder de premies. De kosten van het bestuursbureau van € 807 (2016: € 586) hebben voor € 354 (2016: € 192) betrekking op vermogensbeheer.

De kosten van accountantscontrole en certificering actuaris zijn de kosten die betrekking hebben op het boekjaar 2017, ongeacht of deze kosten daadwerkelijk in 2017 gemaakt zijn.

[16] Overige baten en lasten	2017	2016
Overige	0	0
Totaal overige baten en lasten	0	0
Saldo van baten en lasten	46.629	2.513

Bezoldiging bestuursleden

De bestuursleden van NN CDC Pensioenfonds hebben in 2017 tezamen vergoedingen ontvangen van € 85 (2016: € 47). De leden van de raad van toezicht hebben in 2017 tezamen vergoedingen ontvangen van € 45.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2017 had NN CDC Pensioenfonds geen personeelsleden in dienst. NN CDC Pensioenfonds en ING CDC Pensioenfonds hebben een gezamenlijk bestuursbureau. De werknemers van het bestuursbureau zijn in dienst bij ING Bank Personeel B.V.. Het bestuursbureau wordt aangestuurd door en rapporteert rechtstreeks aan het bestuur van het fonds.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen het fonds, de werkgever, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn door het fonds geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders die in dienst zijn (of na 2013 zijn geweest) bij de onderneming, nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Risicoparagraaf

In de risicoparagraaf in het bestuursverslag is het beleid rond de integrale risicobeheersing toegelicht. Hierna worden een aantal specifieke financiële risico's nader toegelicht en gekwantificeerd in overeenstemming met de solvabiliteitsvoorschriften die gelden voor pensioenfondsen. Deze solvabiliteitsvoorschriften komen tot uitdrukking in het vereist eigen vermogen. Dit vereist eigen vermogen wordt berekend op basis van een door DNB voorgeschreven standaardmodel, waarbij rekening wordt gehouden met alle beleggingsrisico's en actuariële risico's van het pensioenfonds. Voor het pensioenfonds is het vereist eigen vermogen een belangrijke maatstaf in de monitoring van risico's en de eventuele bijstellingen van het beleggingsbeleid. De berekeningen van het vereist eigen vermogen zijn daarnaast onder meer van belang voor de (beoordeling van de) premiestelling, het herstelplan bij een reservetekort en voor de haalbaarheidstoets. Het vereist eigen vermogen wordt berekend op basis van het strategische beleggingsbeleid en ook op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille op balansdatum. In dit DNB standaardmodel worden de risicofactoren aangeduid als S1 tot en met S10. Per risicofactor wordt uitgerekend welke buffer het pensioenfonds nodig heeft. Omdat niet ieder risico zich gelijktijdig zal voordoen, wordt in het model rekening gehouden met het zogenaamde diversificatie-effect. Het totaal van de afzonderlijke risicofactoren en het diversificatie-effect is het wettelijk voorgeschreven vereist eigen vermogen, waarbij de berekening die wordt uitgevoerd op basis van het strategisch beleggingsbeleid wettelijk leidend is. Indien het aanwezige eigen vermogen, zoals uitgedrukt in de beleidsdekkingsgraad, lager is dan het vereist eigen vermogen, is sprake van een reservetekort. Bij NN CDC Pensioenfonds is dat het geval vanaf ultimo september 2015 en is om die reden een herstelplan van kracht. Ultimo 2017 is het aanwezige eigen vermogen, zoals uitgedrukt in de beleidsdekkingsgraad, hoger dan het minimaal vereist eigen vermogen, waardoor er geen sprake meer is van een dekkingstekort, hetgeen ultimo 2016 wel het geval was.

	VEV 31-12-2017		VEV 31-12-2016	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	29.641	5,7%	21.562	5,1%
Zakelijke waarden risico (S2)	47.379	11,1%	37.761	11,2%
Valutarisico (S3)	6.501	0,2%	5.752	0,2%
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0%	0	0,0%
Kredietrisico (S5)	13.109	2,3%	13.687	3,2%
Verzekeringstechnisch risico (S6)	17.152	1,1%	13.901	1,1%
Liquiditeitsrisico (S7)	0	0,0%	0	0,0%
Concentratierisico (S8)	0	0,0%	0	0,0%
Operationeel risico (S9)	0	0,0%	0	0,0%
Actief beheer risico (S10)	0	0,0%	0	0,0%
Diversificatie-effect	-38.369		-31.763	
Vereist eigen vermogen	75.413	20,4%	60.900	20,8%
Aanwezige dekkingsgraad		117,9%		106,7%
Beleidsdekkingsgraad		114,6%		103,7%
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,3%		104,4%
Strategisch vereiste dekkingsgraad		120,4%		120,8%
Feitelijk vereiste dekkingsgraad		120,5%		120,8%
Reële dekkingsgraad		90,3%		82,6%

De dekkingsgraad wordt berekend door het totaal van de activa voor risico van het pensioenfonds (minus de passiefposten kortlopende schulden en overlopende passiva) te delen door de voorziening pensioenverplichtingen (plus overige technische voorzieningen). De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is per 31 december 2017 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds een reservetekort heeft.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is per 31 december 2017 hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, waardoor het pensioenfonds geen dekkingstekort meer heeft.

Toelichting op de afzonderlijke risicofactoren

Renterisico (S1)

Het renterisico wordt veroorzaakt doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. De gemiddelde looptijd komt tot uitdrukking in de zogenaamde duratie. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden 19,6 (2016: 21,9)

Duratie van de pensioenverplichtingen 30,0 (2016: 30,6)

Voor de vaststelling van het renterisico worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB voorgeschreven renteschokken. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de pensioenverplichtingen en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een renterisico-afdeckingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de allocatie van de beleggingsportefeuille. Het renterisico werd in 2017 primair op basis van de marktcurve voor circa 40% afgedekt en secundair op basis van de DNB-UFR rentecurve voor ongeveer 60% afgedekt.

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de voorgeschreven buffer voor het feitelijk renterisico € 29.041 (5,5%) en voor het strategisch renterisico € 29.641 (5,7%) ultimo 2017.

Aandelen en vastgoed risico (S2)

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen en in vastgoed in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door onder meer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar regio's en markten. De volatiliteit van de marktwaarden (prijrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer.

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Verdeling aandelen en vastgoed per categorie				
Beursgenoteerd vastgoed	12.829	7,3%	9.588	7,9%
Niet-beursgenoteerd vastgoed	31.643	18,0%	15.242	12,6%
Ontwikkelde markten (Mature markets)	109.682	62,5%	82.412	68,2%
Opkomende markten (Emerging markets)	21.429	12,2%	13.612	11,3%
	175.583	100,0%	120.854	100,0%

De berekening van het vereist eigen vermogen voor aandelen- en vastgoedrisico's wordt uitgevoerd op basis van de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. Voor beleggingen in ontwikkelde markten worden lagere buffers voorgeschreven dan voor beleggingen in opkomende markten. De buffer voor het feitelijk zakelijke waarden risico eind 2017 bedraagt € 48.611 (11,6%) en voor het strategisch zakelijke waarden risico € 47.379 (11,1%)

Valutarisico (S3)

Het valutarisico wordt veroorzaakt doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een deel van de beleggingen van het pensioenfonds in niet-euro luiden. Het pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het pensioenfonds kiest er daarom voor om een gedeelte van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Het valutarisico wordt berekend over het risico dat wordt gelopen na afdekking en met gebruikmaking van de door DNB voorgeschreven schokken. Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

Totaal beleggingen naar valuta voor afdekking met derivaten	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Euro	314.490	72,4%	227.230	72,7%
Amerikaanse dollar	50.415	11,6%	37.720	12,1%
Britse pound sterling	13.399	3,1%	10.596	3,4%
Japanse yen	16.772	3,9%	11.426	3,7%
Overige valuta	38.208	8,8%	27.520	8,8%
Marktwaaarde valutaderivaten	1.228	0,2%	-2.048	-0,7%
	434.512	100,0%	312.444	100,0%

Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten	31-12-2017		31-12-2016	
Euro	398.330	91,7%	285.951	91,5%
Amerikaanse dollar	5.034	1,2%	4.744	1,5%
Britse pound sterling	1.571	0,4%	1.226	0,4%
Japanse yen	1.735	0,4%	1.884	0,6%
Overige valuta	27.842	6,3%	18.639	6,0%
	434.512	100,0%	312.444	100,0%

Strategisch dekt het fonds 100%, met een range van 80% en 110%, van haar beleggingen in Amerikaanse dollar, Canadese dollar, Australische dollar, Britse pound sterling, Zwitserse franc en Japanse yen af. Beleggingen in overige valuta worden niet afgedekt.

Feitelijk heeft het fonds 75,8% van haar totale beleggingen in vreemde valuta afgedekt. Het feitelijk afdekkingspercentage is lager dan de strategische range omdat er naast de zes hierboven genoemde valuta, ook beleggingen zijn in andere valuta.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt € 7.424 (0,2%) en voor het strategisch valuta risico € 6.501 (0,2%).

Kredietrisico (S5)

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de afgesproken betalingen kan voldoen met als gevolg een afboeking op een (obligatie-)belegging. Hiervoor moet een buffer worden aangehouden waarvan de hoogte voornamelijk afhangt van de kredietwaardigheid van de partijen waarin belegd wordt. Deze kredietwaardigheid komt tot uitdrukking in de rating van een obligatie of tegenpartij. Een AAA rating impliceert dat aan de vastrentende waarden belegging het laagst mogelijke kredietrisico is verbonden.

Het pensioenfonds belegt uitsluitend in vastrentende waarden met een AAA en AA rating. Kredietrisico dat is verbonden aan transacties in valutaderivaten wordt beheerst door het afsluiten van standaardcontracten met zorgvuldig geselecteerde tegenpartijen, het individueel beoordelen van de kredietwaardigheid van die tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Rating vastrentende waarden	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
AAA	185.219	71,9%	125.587	64,9%
AA	72.482	28,1%	68.051	35,1%
	257.701	100,0%	193.638	100,0%

Verdeling vastrentende waarden naar looptijd	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	28.567	11,1%	0	0,0%
Resterende looptijd 1 < > 5 jaar	0	0,0%	0	0,0%
Resterende looptijd >= 5 jaar	229.134	88,9%	193.638	100,0%
	257.701	100,0%	193.638	100,0%

Hoogte buffer

Op basis van de ratingverdeling van de beleggingen in vastrentende waarden is de voorgeschreven buffer voor het feitelijk kredietrisico eind 2017 € 12.949 (2,2%) en voor het strategisch kredietrisico € 13.109 (2,3%).

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Binnen het verzekeringstechnisch risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langleven risico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat.

De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Het pensioenfonds hanteert bij de bepaling van de technische voorzieningen de meest recente overlevingstafel: de AG Prognosetafel 2016. Deze overlevingstafel houdt rekening met de stijgende levensverwachting en is bovendien gecorrigeerd met ervaringssterfte.

Het pensioenfonds heeft een stop-loss herverzekering afgesloten ter dekking van het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Deze herverzekering dekt de risico's van sterfte en arbeidsongeschiktheid af, voor zover deze boven het afgesproken eigen risico uitkomen. Twee jaar na afloop van de contractperiode wordt door de verzekeraar bepaald aan de hand van de overlijdenskapitalen en arbeidsongeschiktheidskapitalen of er uitkering plaatsvindt uit hoofde van overlijdensrisico en/of arbeidsongeschiktheidsrisico. Op het herverzekeringscontract is geen winstdeling van toepassing.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt € 17.152 (1,0%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico € 17.152 (1,1%).

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de beleggingsportefeuille in regio's, economische sectoren of bij tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht.

Vastgoed en aandelen

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Verdeling vastgoed en aandelen per regio				
Europa	73.571	41,9%	53.073	43,9%
Noord-Amerika	45.147	25,7%	37.348	30,9%
Azië Pacific	30.922	17,6%	27.458	22,7%
Overige ontwikkelde markten	9.244		0	
Overige opkomende markten	11.167	6,4%	0	0,0%
Overige	5.532	8,4%	2.975	2,5%
	175.583	100,0%	120.854	100,0%

Vastrentende waarden

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Verdeling vastrentende waarden per regio				
Europa	257.701	100,0%	193.638	100,0%
	257.701	100,0%	193.638	100,0%

Grote posten: vastrentende waarden (inclusief opgelopen rente) van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van de totale beleggingen

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Staatsobligaties Nederland	122.361	28,2%	43.610	14,0%
Staatsobligaties België	38.736	8,9%	30.059	9,6%
Staatsobligaties Duitsland	37.886	8,7%	48.013	15,4%
Staatsobligaties Frankrijk	17.883	4,1%	14.437	4,6%
Europese Investerings Bank	0	0,0%	35.941	11,5%
Staatsobligaties Oostenrijk	0	0,0%	12.951	4,1%

Alle bovengenoemde vastrentende waarden zijn groter dan 5% van het totaal vastrentende waarden. Het fonds heeft geen posities in eenzelfde uitgevende instelling in vastgoed en aandelen groter dan 5% van de respectievelijke beleggingscategorie.

Er is geen sprake van een zodanige concentratie van beleggingen bij risicovolle debiteuren, fondsen, regio's of markten dat hiervoor een extra buffer nodig is bovenop de reeds berekende (standaard-)schokken.

Actief beheer risico (S10)

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de toegestane afwijking, uitgedrukt in een statistische maatstaf, de 'tracking error'. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark kan afwijken. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hoger actief beheer risico. Er is bij het pensioenfonds geen sprake van een zodanig actief beheer dat hiervoor een aanvullende buffer nodig is.

Er worden geen beleggingen uitgeleend. Beleggingen in de aan het fonds verbonden ondernemingen vinden uitsluitend plaats als onderdeel van de aandelenbeleggingen in fondsen en mandaten die overeenkomstig een vaste index worden beheerd door externe vermogensbeheerders, indien en voor zover de verbonden ondernemingen in die vaste index zijn opgenomen.

Diversificatie-effect

Het DNB standaardmodel schrijft per risico een buffer voor. Omdat niet alle risico's zich gelijktijdig (in volle omvang) voordoen wordt rekening gehouden met een risico-verlagend effect van spreiding. Bij het pensioenfonds is dit voor de feitelijke beleggingsportefeuille eind 2017 -€ 39.131 en voor de strategische beleggingsportefeuille -€ 38.369.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten wordt, conform de statuten en de ABTN, als volgt verdeeld:

Bestemming van het saldo	2017	2016
Fondsvermogen	46.629	2.513
	46.629	2.513

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen relevante gebeurtenissen na balansdatum.

Amsterdam, 30 mei 2018

Namens het bestuur van Stichting NN CDC Pensioenfonds,

A.L. Hollenkamp

Voorzitter

J.M.M. Boers

Secretaris

Overig

08

8. Overig

8.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting NN CDC Pensioenfonds te 's-Gravenhage is aan Milliman Pensioenen v.o.f. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting NN CDC Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen v.o.f..

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 2,2 miljoen euro.

Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 65 duizend euro te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- ✔ de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- ✔ de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- ✔ het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132 van de Pensioenwet. Het pensioenfonds beschikt niet over het vereist eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting NN CDC Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie van Stichting NN CDC Pensioenfonds is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 30 mei 2018

Drs. R.K. Sagoenie AAG
verbonden aan Milliman Pensioenen v.o.f.

8.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting NN CDC Pensioenfonds

verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting NN CDC Pensioenfonds (hierna ook “het pensioenfonds”) te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting NN CDC Pensioenfonds op 31 december 2017 en van de staat van baten en lasten over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1) de balans per 31 december 2017;
- 2) de staat van baten en lasten over 2017; en
- 3) de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie ‘Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening’. Wij zijn onafhankelijk van het pensioenfonds zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels

in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 2,2 miljoen. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit dat deze bepalend is bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 65.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt

Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden

Waardering van beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan naast beursgenoteerde effecten uit beleggingen in beleggingsfondsen en derivaten.

In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderinggrondslagen weer. In paragraaf 1 van de toelichting op de balans per 31 december 2017 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.

De beoordeling van de reële waarde van de beleggingen is significant voor onze controle.

Specifiek aandacht is gegeven aan de overgang van de beleggingsadministratie en de bewaring van de beleggingen per 1 maart 2017.

Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:

- beoordelen van de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen bij de uitvoeringsorganisatie belast met het voeren van de beleggingsadministratie en bewaring van de beleggingen. Voor zover relevant en mogelijk hebben wij gebruikgemaakt van de rapportages met betrekking tot de interne beheersing binnen de uitvoeringsorganisatie (SOC 1-rapportages);
- voor beleggingen in beursgenoteerde effecten: het toetsen van de waardering door middel van “re-pricing”;
- voor beleggingen in beleggingsfondsen; vaststellen dat de waarderinggrondslagen van de beleggingsfondsen vergelijkbaar zijn met die van het pensioenfonds en dat de waarde per participatie volgens deze jaarrekeningen overeenkomt met de door het pensioenfonds gehanteerde waarde;
- voor de derivaten: beoordelen of de gehanteerde waarderingmethoden en technieken geschikt zijn om binnen de geldende verslaggevingsregels te komen tot de marktwaarde van deze beleggingen. Voorts het narekenen van de uitkomsten van de waarderingmodellen;
- nagaan dat intern is vastgesteld dat de transitie van de beleggingsadministratie en effecten in bewaring gedurende het verslagjaar juist en volledig heeft plaatsgevonden;
- toetsen of de in de jaarrekening opgenomen toelichting adequaat is gegeven de geldende verslaggevingsregels.

Beschrijving kernpunt

Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden

Waardering de technische voorzieningen

De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds.

In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In het onderdeel 'risicobeheer' (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief onzekerheden.

Volledigheid (premie)bijdragen werkgever

Premiebijdragen zijn een belangrijke component van de opbrengsten van het pensioenfonds.

Bij de vaststelling van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerende actuaire. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerende actuaire en hebben wij de bevindingen met hem besproken.

Door ons is tevens nagegaan of:

- de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerende actuaire worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, in alle van materieel belang zijnde aspecten juist, volledig en in overeenstemming met de pensioenregeling door de uitvoeringsorganisatie zijn opgesteld;
- de toegepaste methodiek ter bepaling van de voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's;
- de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast;
- de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd. Het afstemmen met gegevens van externe partijen waaronder de werkgever, maakt deel uit van de interne beheersing.

Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:

- nagaan of de door het bestuur vastgestelde premie is berekend en in rekening is gebracht bij de werkgever;
- nagaan of de kosten volgens afspraken gemaakt in de uitvoeringsovereenkomst zijn vergoed door de werkgever;
- nagaan of de premie volledig in rekening is gebracht;
- voor zover relevant beoordelen wij de juiste werking van de processen binnen de uitvoeringsorganisatie, mede op basis van de ontvangen ISAE 3402 Type II rapportage.

verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie bestaande uit de volgende onderdelen; kerncijfers, voorwoord, profiel, bestuursverslag, verslag verantwoordingsorgaan, rapport raad van toezicht en overig.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur met betrekking tot de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 30 mei 2018

Mazars Paardekooper Hoffman accountants n.v.

Origineel getekend door: drs. C.A. Harteveld RA

8.3 Personalia (per 31 december 2017)

Bestuur

Benoemd namens de deelnemers

André Hollenkamp Relevante nevenfunctie	voorzitter voorzitter ING CDC Pensioenfonds
Hasko van Dalen Relevante nevenfunctie	bestuurslid bestuurslid ING CDC Pensioenfonds
Nico Passchier Relevante nevenfunctie	bestuurslid -
Eline Lundgren Relevante nevenfunctie	bestuurslid bestuurslid ING CDC Pensioenfonds

Benoemd namens de werkgevers

Rients Prins Relevante nevenfuncties	vice voorzitter vice voorzitter ING CDC Pensioenfonds
John Boers Relevante nevenfuncties	secretaris secretaris ING CDC Pensioenfonds
Lau Veldink Relevante nevenfunctie	bestuurslid bestuurslid ING CDC Pensioenfonds
Sandra van Eijk Relevante nevenfunctie	bestuurslid bestuurslid ING CDC Pensioenfonds

Verantwoordingsorgaan

Benoemd namens de deelnemers

Marc van Loo

voorzitter

Ingmar Minderhoud

lid verantwoordingsorgaan

Benoemd namens de werkgever

Hugo Baartman

lid verantwoordingsorgaan

Nienke Boersma

lid verantwoordingsorgaan

Raad van toezicht

Irene Vermeeren-Keijzers

voorzitter

Relevante nevenfuncties

lid RvT Pensioenfonds Ballast Nedam

Erwin Capitain

lid raad van toezicht

Relevante nevenfuncties

lid RvT Pensioenfonds Vervoer
lid RvT Pensioenfonds Heineken
extern lid Audit Commissie
bpfBOUW
meerjarig visiteur bij de pensioen-
fondsen van Arcadis, Dow, HAL,
Total, Wolters Kluwer en Yara

Pim Baljet

lid raad van toezicht

Relevante nevenfuncties

lid RvT Stichting Shell Pensioen Fonds
externe beleggingsadviescommissie-
lidmaatschappen bij ondernemings-
pensioenfondsen
van Ahold, ANWB, Atos, TNO,
het Bedrijfstak Pensioenfonds Zuivel

Bijlage 1

Hoe werkt de naleving van de Code?

De Code is wettelijk verankerd. De normen in de Code zijn een aanvulling op wet- en regelgeving. Een belangrijk thema als 'geschiktheid' is bijvoorbeeld in wet- en regelgeving al inhoudelijk uitgewerkt. In de Code leest u daarom meer de procedurele kant hiervan. De normen in de Code zijn weliswaar leidend, maar de Code laat ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid van het pensioenfondsbestuur in de (beleids)keuzes die het maakt. Het doel van de Code is het bewustzijn van 'goed pensioenfondsbestuur' te stimuleren bij bestuurders, leden van het intern toezicht, het VO en het BO; het gaat om de 'state of mind'.

De pensioenfondsen mogen deze Code daarom naleven volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel. Dit betekent dat een pensioenfonds de normen van de Code toepast of in het jaarverslag motiveert waarom het een norm niet (volledig) toepast. Afwijken van de norm is dus mogelijk, als daar een goede reden voor is. Hoe het pensioenfonds de normen toepast, hangt mede af van zijn activiteiten en overige specifieke kenmerken. De Code geldt namelijk voor alle soorten pensioenfondsen. Het type pensioenfonds, de bestuursstructuur of het type regeling (DB of DC) kan verschillen, maar ook bijvoorbeeld de omvang van het vermogen en/of de deelnemersaantallen.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Taken en werkwijze bestuur			
1.	Het bestuur voert voor alle belanghebbenden van het pensioenfonds als 'goed huisvader' (m/v) de pensioenregeling uit: de regeling in ontvangst nemen, aanvaarden en beheren, de gelden beleggen, de pensioenen uitkeren en belanghebbenden informeren. Het bestuur heeft altijd de eindverantwoordelijkheid en de regie over alle werkzaamheden van het fonds.	Ja, toegepast Statuten, art. 7 ABTN, hfst. 2 Uitbestedingsbeleid hfst. 1.3 en 2.2	<p>De uitvoering van de pensioenregeling door het bestuur is geborgd in o.a. de statuten, ABTN en de uitbestedingsovereenkomst.</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Het bestuur is belast met het besturen van het pensioenfonds▪ Het bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling.▪ Het bestuur richt zich daarbij naar de belangen van de bij het fonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, de pensioengerechtigden en de werkgever en zorgen ervoor dat dezen zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen. <p>Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor het besturen van het fonds, de communicatie met verzekerden, de governance, het uitvoeren van de pensioenregeling, het voeren van financieel beheer, beheer van fondsvermogen en het beheersen van de risico's die het fonds loopt.</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Uitgangspunt bij uitbesteding is dat het bestuur van het fonds te allen tijde verantwoordelijk blijft voor de beheersing van het door het fonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed.▪ Aan de hand van de input uit het monitoringsproces wordt geëvalueerd of de uitbestedingspartner voldoet aan gemaakte afspraken en de in de SLA gestelde eisen. Afhankelijk van de uitkomsten van de evaluatie en de ernst van mogelijke bevindingen, neemt het bestuur een besluit om de uitbestedingsrelatie te continueren of te beëindigen.
2.	Het bestuur maakt heldere afspraken over zijn beleidsruimte. Die afspraken maakt het bestuur met de werkgever, de sociale partners of de beroepspensioen-vereniging die de pensioenregeling bij het pensioenfonds onderbrengt.	Ja, toegepast ABTN Uitvoeringsovereenkomst Convenant	<p>Afspraken over beleidsruimte zijn en worden vastgelegd in de ABTN, de uitvoeringsovereenkomst alsmede het convenant tussen het fonds, de werkgever en de werknemersorganisaties:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Toeslagverlening▪ Kortingsbeleid▪ Beleggingsbeleid en risicohouding

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
3.	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja, toegepast ABTN hfst. 2.1	<p>De missie, visie en doelstellingen zijn vastgelegd in de ABTN. Eveneens wordt hieraan in het jaarverslag aandacht besteed.</p> <p>Daarnaast is dit (deels) vastgelegd in het (verantwoord) beleggingsbeleid, het beleggingsplan, de verklaring beleggingsbeginselen en communicatiebeleidsplan en uitbestedingsbeleid.</p> <p>Toetsing vindt periodiek plaats via (financiële) rapportages en dekkingsgraadoverzichten.</p>
4.	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja, toegepast Noodprocedure	<p>De noodprocedure is een op zich zelf staand document dat tevens onderdeel uitmaakt van de ABTN (bijlage 7). De doelstelling is dat het bestuur binnen 24 uur een besluit kan nemen.</p>
5.	Het bestuur waarborgt dat de leden van het bestuur onafhankelijk en kritisch kunnen opereren, ten opzichte van de achterban en van elkaar.	Ja, toegepast Gedragscode	<p>Onafhankelijk en kritisch opereren wordt geborgd door een open cultuur na te streven. Dit is tevens een onderwerp dat ter sprake dient te komen bij de zelfevaluatie van het bestuur. Pogingen van een (aspirant)relatie tot beïnvloeding dienen te worden gemeld bij de compliance officer.</p>
6.	Het bestuur is er collectief verantwoordelijk voor dat het zelf goed functioneert. De voorzitter ziet hierop toe. Hij is namens het bestuur het eerste aanspreekpunt voor het intern toezicht, het VO of het BO over het functioneren van bestuurders. De voorzitter bewaakt de evenwichtige afweging van belangen in de besluitvorming, net als de besluitvormings- en adviesprocedures.	Ja, toegepast ABTN, hfst. 3.3.1 Statuten, art. 14 lid 2	<p>Het functioneren van het bestuur wordt getoetst in een jaarlijkse zelfevaluatie. Het bestuur kan zich hierbij laten ondersteunen door een onafhankelijke derde.</p> <p>Het VO adviseert het bestuur in geval er sprake is van een melding van de raad van toezicht over het disfunctioneren van het bestuur.</p> <p>In het nog op te stellen reglement van het bestuur zullen deze taken worden toegevoegd.</p>
7.	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja, toegepast	<p>Belanghebbenden krijgen inzicht in de informatie, overwegingen en argumenten via:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Bestuur en VO komen ten minste twee keer per jaar in vergadering bijeen.▪ Portefeuillehouders van bestuur geven VO een toelichting bij een adviesaanvraag.▪ Maandelijks overleg tussen de voorzitters van de raad van toezicht, het VO, het bestuur en de directeur.▪ Ten minste twee keer per jaar vindt overleg plaats tussen bestuur en werkgever.▪ Bestuur en sociale partners komen twee keer per jaar in vergadering bijeen.▪ (Gewezen) deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden worden geïnformeerd via het kwartaalbericht. Hierin wordt o.a. gecommuniceerd over het beleid en de genomen besluiten.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
8.	Het bestuur legt bij alle besluiten duidelijk vast op grond van welke overwegingen - mede ten aanzien van de evenwichtige belangenafweging - het besluit genomen is.	Ja, toegepast	Besluiten alsmede de overwegingen op grond waarvan het besluit is genomen, worden vastgelegd in de verslagen van de bestuursvergaderingen.
9.	Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of de visitatiecommissie af. Wil het bestuur afwijken van de aanbevelingen, dan moet het dit motiveren.	Ja, toegepast Statuten art. 6 lid 4 Reglement RvT	In het jaarverslag geeft de het Bestuur een reactie en een oordeel op de bevindingen van de RvT. Daarnaast worden de aanbevelingen van de RvT opgevolgd d.m.v. een uitgebreid actieplan. Dit actieplan en de voortgang van opvolgen van de acties worden gedurende het jaar tijdens de bestuursvergaderingen gemonitord om op die manier zorg te dragen voor opvolging van de aanbevelingen. Indien een aanbeveling niet wordt opgevolgd wordt dit met motieven onderbouwd en vindt hierover een gesprek plaats met de RvT.

Taken en werkwijze belanghebbendenorgaan

10.	Het belanghebbendenorgaan (BO) voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
11.	Het BO waarborgt dat de leden ten opzichte van de achterban en van elkaar onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	N.v.t	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
12.	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoerings-overeenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
13.	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Taken en werkwijze intern toezicht			
14.	Het intern toezicht vervult zijn toezichttaak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering door het pensioenfonds.	Ja, toegepast Statuten, art. 16 ABTN, hfst. 3.3.3 Reglement RvT	Voor het intern toezicht heeft het fonds een raad van toezicht (RvT) aangesteld die het bestuur met raad ter zijde staat en zich opstelt als gesprekspartner van het bestuur.
15.	Het intern toezicht betreft de naleving van deze Code bij zijn taak.	Ja, toegepast	Overeenkomstig de Pensioenwet betreft de RvT de naleving van de Code nadrukkelijk bij het toezicht.
16.	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja, toegepast Reglement RvT art. 5, lid 1	De RvT staat het bestuur met raad en daad ter zijde en stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.
Verantwoording afleggen			
17.	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja, toegepast Statuten, art. 14 lid 11 en art. 18	<ul style="list-style-type: none">▪ Het bestuur verstrekt aan het VO tijdig alle inlichtingen en gegevens die redelijkerwijs benodigd zijn voor zijn taakvervulling.▪ De RvT heeft recht op alle informatie die hij in redelijkheid nodig heeft om zijn opdracht goed te kunnen uitvoeren. Het bestuur verstrekt deze informatie uit eigen beweging dan wel op verzoek van de RvT.
18.	Het bestuur beschrijft in het jaarverslag helder en duidelijk de missie, visie en strategie van het pensioenfonds. Ook beschrijft het bestuur hierin of en in hoeverre het pensioenfonds de gestelde doelen heeft bereikt.	Ja, toegepast ABTN en jaarverslag	Missie, visie en strategie zijn in de ABTN vastgelegd en opgenomen in het jaarverslag. Zover mogelijk wordt in het jaarverslag aangegeven of en in hoeverre het pensioenfonds de gestelde doelen heeft bereikt.
19.	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belang-hebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja, toegepast Jaarverslag	Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Dit wordt o.a. beschreven in het jaarverslag. De (gewezen) deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en gepensioneerden worden eveneens geïnformeerd via de kwartaalberichten op de website van het fonds, etc.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
20.	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de kosten van de uitvoering van de pensioenregeling.	Ja, toegepast	In paragraaf 8 van het jaarverslag rapporteert het bestuur over de kosten. In paragraaf 1 treft men een overzicht aan van de kerncijfers.
21.	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de gedragscode en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja, toegepast Jaarverslag par. 4.6	In paragraaf 4.6 van het jaarverslag rapporteert het bestuur over de gedragscode en de Code Pensioenfondsen.
22.	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording	Ja, toegepast ABTN en statuten	De dialoog met het VO is geborgd in de statuten en de ABTN waarin is vastgelegd dat periodiek overleggen plaatsvindt tussen het VO en het bestuur. De dialoog met VO geschiedt op de volgende wijze: <ul data-bbox="1226 932 2425 1167" style="list-style-type: none"><li data-bbox="1226 932 2425 952">▪ Bestuur legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd.<li data-bbox="1226 1003 1997 1024">▪ Bestuur en VO komen ten minste twee keer per jaar bijeen.<li data-bbox="1226 1075 2299 1095">▪ Overleg voorzitter VO, voorzitter RvT, voorzitter bestuur en directeur bestuursbureau.<li data-bbox="1226 1146 2107 1167">▪ Toelichting portefeuillehouders bestuur aan VO bij adviesaanvragen.
Integraal risicomanagement			
23.	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja, toegepast	Het fonds heeft een risk manager die verantwoordelijk is voor het risicomanagement. Periodiek wordt door het bestuur en de riskmanager een zelfassessment uitgevoerd.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Communicatie en transparantie			
25.	Het bestuur zorgt voor een adequaat communicatiebeleid. Dit beleid zorgt er in ieder geval voor dat persoonlijke pensioeninformatie goed toegankelijk is. Ook bevordert het beleid het pensioenbewustzijn van belanghebbenden. Verder stimuleert het beleid de dialoog met de belanghebbenden over het gevoerde en te voeren beleid.	Ja, toegepast Communicatie- beleidsplan	In het communicatiebeleidsplan en communicatiejaarplan is het communicatiebeleid vastgelegd. Een pensioenloket is ingericht. Persoonlijke pensioeninformatie is digitaal beschikbaar via het deelnemersportaal. Onder meer via de pensioenplanner wordt het pensioenbewustzijn bevorderd. Via het verantwoordingsorgaan en een deelnemerspanel betreft het fonds zijn belanghebbenden.
26.	Het bestuur meet hoe effectief de ingezette communicatiemiddelen zijn. Dit doet het periodiek, maar ten minste elke drie jaar.	Ja, toegepast	Meting van de effectiviteit van de communicatiemiddelen geschiedt door: <ul style="list-style-type: none">▪ Maandelijkse bezoekstatistieken websites▪ Kwartaalrapportage Pensioenloket▪ Jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek▪ Flitspeilingen bij klankbordgroepen▪ Statistieken digitale nieuwsbrieven
Verantwoord beleggen			
27.	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Hierbij houdt het bestuur ook rekening met goed ondernemingsbestuur.	Ja, toegepast Beleggingsplan art. 3.6	In het Beleggingsplan is het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) vastgelegd. Het beleid inzake verantwoord beleggen is gepubliceerd op de website. In periodieken (bijvoorbeeld de Special of het kwartaalbericht) wordt regelmatig op de stand van zaken ingegaan. Daarnaast is op de website van het fonds een pagina over beleggen ingericht.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
28.	Bij het bepalen van het beleid houdt het bestuur rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan. Ook houdt het bestuur hierbij rekening met zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de belanghebbenden om te zorgen voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico.	Ja, toegepast ABTN, hfst. 10	Het beleggingsbeleid en risicobeleid is beschreven in de ABTN.
29.	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja, toegepast	Op dit vlak wordt geput uit de kennis bij Pensioenfonds ING over onze populatie. Verder is er een dialoog met de aangesloten ondernemingen. Ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleid legt het fonds rekenschap af aan het verantwoordingsorgaan.
Uitvoering, uitbesteding en kosten			
30.	Het bestuur is verantwoordelijk voor alles wat door, namens of voor het pensioenfonds wordt gedaan. Vanuit die verantwoordelijkheid heeft het bestuur een visie op de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds. Het bestuur stelt vast aan welke eisen de uitvoering moet voldoen. Ook bepaalt het bestuur welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja, toegepast Statuten en uitbestedingsbeleid	De verantwoordelijkheden van het bestuur zijn vastgelegd in de statuten. In het uitbestedingsbeleid is vastgelegd dat: <ul data-bbox="1229 1054 2280 1218" style="list-style-type: none"><li data-bbox="1229 1054 2280 1075">▪ Het bestuur te allen tijde verantwoordelijk blijft voor de uitbestede werkzaamheden.<li data-bbox="1229 1116 1841 1136">▪ Wanneer werkzaamheden worden uitbesteed.<li data-bbox="1229 1187 1635 1208">▪ De eisen aan de uitvoering. Uitbestedingstrajecten worden gepitched en besluitvorming over welke partij werkzaamheden gaat uitvoeren vindt in het bestuur plaats. Het budget wordt één keer per jaar in afstemming met de werkgever vastgesteld aangezien de uitvoeringskosten geheel ten laste van de werkgever komen. Periodiek wordt het bestuur over de feitelijke kosten, de verwachte kosten en het budget geïnformeerd.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
31.	Het bestuur legt vast voor welke wijze van uitvoering hij heeft gekozen en welke overwegingen daaraan ten grondslag liggen. Het bestuur zorgt er ook voor dat deze informatie beschikbaar is voor de belanghebbenden.	Ja, toegepast ABTN, hfst. 2.5 Uitbestedingsbeleid, hfst. 2.2.2	De overwegingen voor uitbesteding en de keuze voor de wijze van uitvoering is vastgelegd in het uitbestedingsbeleid en in de ABTN. Besluitvorming over uitbesteding vindt plaats in de bestuursvergadering. De informatie is voor belanghebbenden beschikbaar via de website en via het jaarverslag.
32.	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja, toegepast	Het bestuur heeft zicht op de keten van uitbesteding door: <ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="1226 707 1849 727">▪ Het nemen van alle besluiten tot uitbesteding.<li data-bbox="1226 768 2513 829">▪ Een uitbesteder mag niet zonder toestemming of medeweten van het fonds een dienstverlening aan een derde uitbesteden.<li data-bbox="1226 870 2398 891">▪ Aan de hand van de uitkomsten van het monitoringsproces vindt jaarlijks een evaluatie plaats.
33.	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering en hierbij passende adequate sturings- en controlemechanismen voor de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds.	Ja, toegepast ABTN	De taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering is vastgelegd in de ABTN. Eveneens komt deze verdeling tot uiting in de commissiestructuur die het fonds kent. Voor de sturings- en controlemechanismen maakt het fonds gebruik van service level agreements (SLA's).
34.	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	Ja, toegepast Uitbestedingsbeleid	In het uitbestedingsbeleid is vastgelegd dat in het voortraject (selectieprocedure) informatie wordt opgevraagd over de vergoedingsstructuur bij uitbestede partijen. In het contract wordt opgenomen dat het fonds wordt geïnformeerd indien de vergoedingsstructuur wordt gewijzigd.
35.	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja, toegepast Uitbestedingsbeleid	Conform het Uitbestedingsbeleid dient (voor zover van toepassing) in de overeenkomst een boetebeding te worden opgenomen in geval de overeenkomst door de uitbestedingspartner, na ingebrekestelling door het fonds, niet wordt nagekomen. In het monitoringsproces wordt hierop toegezien.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
36.	Het bestuur bevordert dat de dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. Met een klokkenluidersregeling kunnen degenen die financieel afhankelijk zijn van de dienstverlener, zonder gevaar voor hun positie rapporteren over onregelmatigheden binnen de onderneming. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	Ja, toegepast	Eén van de criteria in uitbestedingsbeleid is dat de uitbestedingspartner moet beschikken over een klokkenluiders en/of incidentenregeling. Daarnaast beschikt het fonds over een eigen klokkenluidersregeling.
37.	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja, toegepast Uitbestedingsbeleid, hfst. 2.2.5	Het bestuursbureau evalueert periodiek of de uitbestedingspartner voldoet aan de gemaakte afspraken, gestelde eisen in de overeenkomst en de SLA en informeert het bestuur hierover middels de kwartaalrapportage. Het bestuur overweegt of het fonds in voldoende mate in control is en of de uitbestedingskosten nog marktconform zijn.

Rol accountant en actuaris

38.	Als een accountant of actuaris niet-controle werkzaamheden moet verrichten, verstrekt het bestuur hiervoor een afzonderlijke opdracht. Hierbij weegt het bestuur af of de niet-controlewerkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door de accountant, de actuaris of door het kantoor dat ook de jaarrekening controleert.	Ja, toegepast	Het pensioenfonds verstrekt jaarlijks opdracht aan een certificerend actuaris. Via een tweede organisatie is een adviserend actuaris aangesteld. Een opdracht voor niet-controlewerkzaamheden van de accountant is nog niet van toepassing. Indien van toepassing zal het bestuur afwegen wie dit kan uitvoeren.
39.	Het bestuur beoordeelt ten minste eenmaal per vier jaar het functioneren van de accountant en de actuaris. De uitkomsten van deze beoordeling bespreekt het bestuur met de accountant of actuaris. Ook stelt het bestuur het intern toezicht en het VO of BO van de uitkomsten op de hoogte.	Ja, toegepast Uitbestedingsbeleid, paragraaf 2.2.5	Om te zorgen dat de kwaliteit en continuïteit van het proces blijvend zijn gewaarborgd, toetst het fonds jaarlijks of de wijze waarop de uitbestede werkzaamheden worden uitgevoerd nog in overeenstemming is met de gemaakte afspraken.

Klachten en geschillen

40.	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja, toegepast Statuten art. 25 Klacht- en geschillenregeling	Het pensioenfonds heeft een Klachten- en Geschillencommissie ingesteld die bestaat uit twee bestuursleden. Door het bestuur is een Klachten- en Geschillenregeling vastgesteld. Per kwartaal wordt een overzicht opgesteld van de ingekomen klachten en geschillen om zodoende eventuele trends te herkennen en hier voor de toekomst lering uit te trekken.
-----	--	---	--

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
41.	Het bestuur zorgt voor een adequate interne klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja, toegepast Statuten art. 25 Klacht- en geschillenregeling	Het pensioenfonds heeft een Klachten- en Geschillencommissie ingesteld die bestaat uit twee bestuursleden. Door het bestuur is een Klachten- en Geschillenregeling vastgesteld. Deze regeling is op de website gepubliceerd. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van de eventueel ontvangen klachten en/of geschillen.

Melding onregelmatigheden

Algemeen

42.	Het bestuur zorgt ervoor dat alle betrokkenen bij het fonds de mogelijkheid hebben te rapporteren over onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard. Dit kan gaan om onregelmatigheden zowel binnen het pensioenfonds als bij partijen aan wie taken worden uitbesteed.	Ja, toegepast Incidentenregeling	Het pensioenfonds kent een incidentenregeling die als doel heeft om elke aan het fonds verbonden persoon de gelegenheid te geven een (vermoeden van een) incident te melden, zodat conform de regeling maatregelen genomen kunnen worden om te voorkomen dat de integere en beheerste bedrijfsvoering wordt geschaad en om toekomstige incidenten te voorkomen.
-----	--	-------------------------------------	---

Klokkenluidersregeling

43.	Het bestuur zorgt ervoor dat degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, zonder gevaar voor hun positie kunnen rapporteren over onregelmatigheden binnen het pensioenfonds. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	Ja, toegepast Klokkenluiders- regeling	Het pensioenfonds kent een klokkenluidersregeling die als doel heeft om elke aan het fonds verbonden persoon de gelegenheid te geven een misstand, al dan niet anoniem, zonder gevaar voor hun positie te melden, zodat ter zake actie ondernomen kan worden.
44.	Het bestuur legt duidelijk vast bij wie en op welke wijze degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, hierover kunnen rapporteren. Ook informeert het bestuur hen hierover.	Ja, toegepast Klokkenluiders- regeling	In het uitbestedingsbeleid is vastgelegd dat in het voortraject (selectieprocedure) informatie wordt opgevraagd over de vergoedingsstructuur bij uitbestede partijen. In het contract wordt opgenomen dat het fonds wordt geïnformeerd indien de vergoedingsstructuur wordt gewijzigd.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Benoeming, ontslag en schorsing			
45.	Benoeming en ontslag worden uitgevoerd door belanghebbenden, zo mogelijk door het orgaan zelf, met betrokkenheid van een ander orgaan van het pensioenfonds. Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan.	Ja, toegepast Statuten, art. 6, 13, 17 Reglement VO Reglement RvT	In de statuten is de benoeming, ontslag en schorsing van de leden vastgelegd: <ul style="list-style-type: none">▪ Bestuursleden<ul style="list-style-type: none">- De bestuursleden worden door het Bestuur benoemd.- Ontslag en schorsing wordt door het bestuur aangezegd met een gekwalificeerde meerderheid.▪ Verantwoordingsorgaan<ul style="list-style-type: none">- De leden die de werkgever vertegenwoordigen worden door de werkgever voorgedragen en door het bestuur benoemd.- De leden die de deelnemers vertegenwoordigen worden middels verkiezingen gekozen en daarna door het bestuur benoemd.- Ontslag van de werkgeversleden door de werkgever gehoord hebbende het bestuur.- Ontslag van de deelnemersleden door het bestuur met gekwalificeerde meerderheid van stemmen en gehoord hebbende het VO.- Schorsing door het VO.▪ Raad van toezicht<ul style="list-style-type: none">- De leden van de RvT worden benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het VO.- Het bestuur kan de leden ontslaan na bindend advies van het VO.- Het bestuur kan na een gekwalificeerde meerderheid overgaan tot schorsing na bindend advies van het VO.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
46.	Het bestuur zorgt ervoor dat in de statuten een schorsingsprocedure is vastgelegd.	Ja, toegepast Statuten	De schorsingsprocedure is vastgelegd in de statuten: <ul style="list-style-type: none">▪ Inzake het bestuur artikel 6, lid 2.▪ Inzake het VO artikel 13, lid 2.▪ Inzake de RvT artikel 17, lid 2.
47.	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast.	Ja, toegepast Functieprofielen	Vacature-eisen zijn opgenomen in de functieprofielen die zijn opgesteld voor leden van het bestuur, het VO en de RvT.
Geschiktheid			
Bestuur			
48.	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit (zie paragraaf 3.5) en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja, toegepast Statuten, art. 5 lid 6.	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Dit gebeurt onder meer via het periodiek evalueren en bijwerken van een deskundigheidsmatrix, een competentiematrix en het opleidingsplan.
49.	Het bestuur stelt voor iedere bestuursfunctie een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	Ja, toegepast Profielschets en geschiktheidsplan	De functieprofielen maken onderdeel uit van het geschiktheidsplan. Het bestuur stelt per vacature een specifiek profiel op.
50.	Het bestuur zorgt voor een programma van permanente educatie voor de leden van het bestuur. Dit programma heeft tot doel de geschiktheid van de leden van het bestuur op peil te houden en waar nodig te verbreden of te ontwikkelen.	Ja, toegepast Opleidingsplan, onderdeel van Geschiktheidsplan	In het opleidingsplan is aangegeven welke opleidingen door bestuursleden werden gevolgd. Jaarlijks wordt opgevraagd welke voornemens een bestuurder heeft en wat hij aan opleidingen heeft gevolgd. Periodiek wordt een heidag c.q. werkconferentie georganiseerd.
51.	Het eigen functioneren is voor het bestuur een continu aandachtspunt. Het bestuur evalueert daartoe in elk geval jaarlijks het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden. Hierbij betreft het bestuur één keer in de twee jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of het bestuur voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.	Ja, toegepast ABTN, hfst. 3.3.1	Het bestuur voert periodiek een zelfevaluatie uit. Aandachtspunten zijn competenties, gedrag en cultuur.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Intern toezicht			
Bestuur			
52.	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds, maar moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja, toegepast Statuten, art. 16, Reglement RvT.	<p>In de statuten is bepaald dat de leden van de RvT onafhankelijk zijn, op geen enkele wijze betrokken zijn bij het functioneren van het pensioenfonds en geen dienstverband hebben met de werkgever.</p> <p>In het reglement van de RvT is opgenomen dat de te benoemen personen op geen enkele wijze verbonden mogen zijn aan het fonds. Eveneens mogen de RvT-leden de afgelopen periode van 5 jaar niet verbonden zijn geweest aan het fonds, het VO, de externe accountant, de externe actuaaris of overige partijen waaraan het fonds werkzaamheden heeft uitbesteed dan wel bij ING of Nationale-Nederlanden werkzaam zijn (geweest). De nevenfuncties van de leden worden door de compliance officer getoetst op mogelijke belangenverstrengeling.</p>
53.	De raad van toezicht bevordert geschiktheid, collegiaal toezicht en complementariteit (zie paragraaf 3.5) binnen de raad. Daarbij houdt de raad rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd.	Ja, toegepast Reglement RvT, art 4 lid 4	In het reglement van de RvT is vastgelegd dat bij het opstellen van een profielschets en de voordracht tot benoeming er voor wordt zorg gedragen dat een kandidaat de geschiktheid, continuïteit, collegiaal toezicht en complementariteit bevordert en dat rekening wordt gehouden met het diversiteitsbeleid van het fonds.
54.	De raad van toezicht stelt voor iedere toezichthouder een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	Ja, toegepast Reglement RvT, artikel 4 lid 1 en 2	<p>De RvT stelt in overleg met het bestuur en na ingewonnen advies van het VO een profielschets op voor de voorzitter en de leden van de RvT.</p> <p>In de profielschets worden in ieder geval opgenomen de eisen met betrekking tot geschiktheid, de algemene basiskennis en specifieke deskundigheidseisen alsmede het tijdsbeslag en beloning.</p>
55.	Het eigen functioneren is voor de raad van toezicht een continu aandachtspunt. De raad evalueert daartoe in elk geval jaarlijks zijn functioneren. Hierbij betreft de raad één keer in de drie jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of de raad voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.	Ja, toegepast Reglement RvT, artikel 3, lid 3	In zijn reglement heeft de RvT vastgelegd dat het zijn eigen functioneren en de onafhankelijkheid ten minste jaarlijks evalueert. Minimaal één keer in de drie jaar betreft de RvT hierbij een derde partij.
VO en BO			
56.	Het VO bevordert de geschiktheid en diversiteit van zijn leden.	Ja, toegepast Statuten, art 14. lid 15. Reglement VO, art. 2.1 en art. 14	<p>In de statuten is bepaald dat het bestuur scholing van het VO bevordert. Daarnaast zijn de leden van het VO ook zelf verantwoordelijk voor het onderhouden van hun kennis.</p> <p>De diversiteitsdoelstellingen van het VO zijn vastgelegd in de competentievisie.</p> <p>Bevordering diversiteit is vastgelegd in het diversiteitsbeleid.</p>

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
57.	Het BO zorgt ervoor dat het divers is samengesteld en dat zijn leden geschikt zijn. Dit doet het BO zowel bij het aantreden van zijn leden als gedurende hun lidmaatschap.	Nvt	Het fonds kent geen belanghebbendenorgaan.
58.	Het BO evalueert zijn functioneren jaarlijks, waarbij het één keer in de twee jaar een derde partij betreft. Aan de orde komt of het BO voldoende deskundig en divers is en of er voldoende competenties aanwezig zijn. Ook de betrokkenheid van ieder lid van het BO, het gedrag en de cultuur binnen het BO en de relatie tussen het BO en het bestuur maken deel uit van de evaluatie.	Nvt	Het fonds kent geen belanghebbendenorgaan.
Stemverhoudingen			
59.	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja, toegepast Statuten, art. 8 lid 4	Ieder ter vergadering aanwezig bestuurslid heeft één stem.
Zittingsduur en herbenoeming			
60.	De zittingsduur van een bestuurslid is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd.	Ja, toegepast Statuten, art. 5 lid 7	De zittingsperiode voor een lid van het bestuur is vier jaar. Bestuursleden kunnen twee maal worden herbenoemd voor een periode van vier jaar. Voor de periode vanaf 1 januari 2017 is een rooster van aftreden vastgesteld waarin termijnen zijn afgesproken die korter kunnen zijn dan vier jaar, dit om te voorkomen dat alle bestuurders in één keer moeten aftreden.
61.	De zittingsduur van een lid van het VO is maximaal vier jaar. Het VO bepaalt hoe vaak een lid van het VO kan worden herbenoemd.	Ja, toegepast Statuten, art.12 lid 6	In de statuten is bepaald dat de zittingstermijn vier jaar bedraagt en een lid één keer kan worden herbenoemd als vertegenwoordiger van dezelfde geleding. De zittingsduur is ook opgenomen in het Reglement Verantwoordingsorgaan.
62.	De zittingsduur van een lid van het BO is maximaal vier jaar. Een lid van het BO kan maximaal twee keer worden herbenoemd.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
63.	De zittingsduur van een lid van de raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een lid van de raad van toezicht kan maximaal één keer worden herbenoemd.	Ja, toegepast Statuten artikel 16, lid 6 en lid 7. Reglement RvT art. 2.	De leden van de RvT zijn per 1 januari 2017 benoemd voor een periode van vier jaar. Bepaald is dat na eventuele voordracht voor herbenoeming door het VO de leden van de RvT één keer kunnen worden herbenoemd voor een periode van vier jaar. Om continuïteit en kennis binnen de RvT te waarborgen is een rooster van aftreden opgesteld.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
64.	Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
Diversiteit			
65.	Het bestuur, het VO of het BO zorgt ervoor dat de organen complementair zijn samengesteld. Ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden.	Ja, toegepast Statuten art. 5 lid 1 en art. 12 lid 1	<p>Het bestuur bestaat uit acht personen waarvan vier werkgeversleden en vier leden die de werknemers vertegenwoordigen.</p> <p>Het VO bestaat uit twee leden die de werkgevers vertegenwoordigen en twee werknemersleden. Vertegenwoordigers van pensioengerechtigden treden toe tot het bestuur en VO indien de onderlinge getalsverhouding tussen pensioengerechtigden en deelnemers daartoe aanleiding geeft.</p> <p>In de profielschetsen voor kandidaat-leden voor het bestuur, VO en de RvT zijn vereisten voor diversiteit opgenomen.</p> <p>Qua vaardigheden en kennis is het een divers gezelschap, met verschillende achtergronden en derhalve complementair aan elkaar.</p>
66.	Het bestuur stelt - in overleg met het desbetreffende orgaan - concrete stappen vast om te bevorderen dat fondsorganen divers worden samengesteld. Ook geeft het bestuur aan hoe en binnen welke termijnen het van plan is om de gewenste diversiteit in leeftijd en geslacht te realiseren. Het bestuur legt dit vast in een diversiteitsbeleid. Jaarlijks beoordeelt het bestuur in hoeverre de gestelde doelen zijn gehaald. Driejaarlijks evalueert het bestuur het diversiteitsbeleid.	Deels toegepast Profielen Diversiteitsbeleid	<p>Het diversiteitsbeleid maakt onderdeel uit van de profielen bij vacatures in het bestuur, het VO en de RvT. Het bestuur hecht aan diversiteit. Daarbij gaat het niet alleen om geslacht en leeftijd maar ook om verschillen in achtergrond en competenties van de leden in de diverse organen, om zo te kunnen bijdragen aan de benodigde verscheidenheid aan vaardigheden, culturen en zienswijzen en aan de representativiteit en herkenbaarheid van de belanghebbenden. Dit betekent dat bij invulling van vacatures de kwaliteit (kennis, kunde en ervaring) en professioneel gedrag van een kandidaat voorop staat, maar bij keuze tussen meerdere kandidaten met gelijke geschiktheid ook wordt gekeken naar aspecten als geslacht en leeftijd en zal worden meegewogen of een kandidaat competenties en invalshoeken inbrengt die er toe bijdragen dat besluitvorming vanuit verschillende invalshoeken en perspectieven plaatsvindt. Periodiek evalueert het bestuur de stand van zaken met betrekking tot diversiteit in het bestuur, het VO en de RvT.</p> <p>Concrete termijnen om dit te realiseren zijn niet vastgelegd, waarbij met betrekking tot de VO's wel opgemerkt dient te worden dat hier sprake is van verkiezingen. Middels de "Pensioenfonds Academie" worden echter wel stappen gezet om 'jong talent' te werven voor beide fondsen.</p>
67.	In het bestuur, het VO of het BO zitten ten minste één man en één vrouw.	Ja, toegepast	In het bestuur hebben twee vrouwen zitting. In het VO is dat één vrouw.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
68.	In het bestuur, het VO of het BO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.	Deels toegepast	Ten aanzien van het VO wordt aan de norm voldaan. Het bestuur voldoet (nog) niet aan de norm omdat er geen lid onder de veertig jaar zitting heeft. In 2017 is, samen met twee gelieerde fondsen, het initiatief de "Pensioenfonds Academie" gestart. Hier zijn veel deelnemers van onder de veertig jaar bij betrokken.
69.	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja, toegepast Profielschets en competentievisie	Zowel in de profielschets als de competentievisie is het diversiteitsbeleid opgenomen. Dit laat echter onverlet dat kwaliteit prevaleert.
70.	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja, toegepast Profielschets en competentievisie	In de profielschetsen en de competentievisie is het diversiteitsbeleid opgenomen. Bij vacatures wordt in een vroegtijdig stadium van het wervingstraject aandacht gevraagd voor het diversiteitsbeleid.
71.	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen.	Ja, toegepast Profielschets en competentievisie	Zie toelichting bij principe 69.

Integer handelen

72.	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers handelen integer. Ze zorgen ervoor dat hun eigen functioneren getoetst wordt. Ze vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het fonds een band heeft, op welke manier dan ook.	Ja, toegepast Gedragscode art. 5, 6.	Dit is geborgd in de gedragscode die o.a. als doel heeft het bevorderen van integer handelen. Op grond van de gedragscode dient belangenverstrengeling te worden gemeld en zijn er regels opgesteld hoe om te gaan met geschenken en uitnodigingen etc. om persoonlijke bevoordeling te voorkomen.
-----	---	--	--

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
73.	Als leden van het bestuur, het BO, de raad van toezicht en andere medebeleidsbepalers in functie treden, ondertekenen ze de gedragscode van het pensioenfonds. Ook ondertekenen ze jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragsregels. Op het overtreden van de gedragscode staan sancties. Deze staan in de gedragscode.	Ja, toegepast Gedragscode art. 13	De compliance officer draagt zorg voor ondertekening van de gedragscode bij indiensttreding van een aan het fonds verbonden persoon waaronder medebeleidsbepalers. Tevens wordt jaarlijks gevraagd de verklaring naleving gedragscode in te vullen. De sancties op overtreding staan vermeld in de gedragscode (artikel 13).
74.	Een (mede)beleidsbepaler maakt direct melding van (potentieel) tegenstrijdige belangen of reputatierisico.	Ja, toegepast Gedragscode art. 5.1	In de gedragscode is vastgelegd dat aan het fonds verbonden personen elk (potentieel) eigen belangenconflict dienen te melden aan de compliance officer.
75.	Een (mede) beleidsbepaler meldt het voornemen een nevenfunctie te aanvaarden of voort te zetten aan de compliance officer. Het maakt hiervoor niet uit of de nevenfunctie betaald of onbetaald is.	Ja, toegepast Gedragscode art. 6.4.1	Verbonden personen dienen voorafgaand aan het aanvaarden van een nevenfunctie deze te melden aan de compliance officer. De compliance officer toetst of de nevenfunctie -de schijn heeft of kan opwekken van een conflicterend belang met de functie van de verbonden persoon binnen het pensioenfonds.
76.	Het lidmaatschap van een orgaan van het pensioenfonds is niet verenigbaar met het lidmaatschap van een ander orgaan binnen hetzelfde pensioenfonds, of van de visitatiecommissie.	Ja, toegepast Statuten art. 5 lid 5, art. 12 lid 7 en art. 16 lid 10.	Het niet verenigbaar zijn van lidmaatschappen is geregeld in de statuten.

Beloningsbeleid

77.	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja, toegepast. Beloningsbeleid	Uitgangspunt bij het beloningsbeleid is dat het niet moet aanzetten tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar is. De hoogte van de beloning is door het bestuur na advies van het verantwoordingsorgaan in 2016 vastgesteld. Daarbij is aangesloten bij het beloningsbeleid van ING zoals uitgewerkt in de cao van ING Bank en bij de normvergoeding die door Pensioenfonds ING wordt gehanteerd. Vanaf 2017 keurt de RvT het beloningsbeleid goed.
78.	De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.	Ja, toegepast. Beloningsbeleid	Het fonds kent een marktconform beloningsbeleid dat deels gebaseerd is op de in wet- en regelgeving vastgelegde VTE-scores. Daarmee is een directe relatie gelegd met de verantwoordelijkheden en de tijdsbesteding.

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
79.	<p>Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatie gerelateerde beloningen.</p> <p>Prestatie gerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.</p>	Ja, toegepast. Beloningsbeleid	Het fonds kent geen prestatie gerelateerde beloningen
80.	Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja, toegepast. Beloningsbeleid	Het fonds kent een marktconform beloningsbeleid. Uitgangspunt is een vaste vergoeding die in redelijke verhouding staat tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan deze functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.
81.	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeids-overeenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele ontslag-vergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslag-reden.	Ja, toegepast. Beloningsbeleid	Bij tussentijdse beëindiging van het lidmaatschap van bestuur, verantwoordingsorgaan of de raad van toezicht wordt de vergoeding tijdsevenredig aangepast en worden geen aanvullende vergoedingen van welke aard dan ook uitbetaald.
Compliance			
82.	Het bestuur is op de hoogte van de wet- en regelgeving en de gevolgen daarvan voor het pensioenfonds. Ook kent het bestuur de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de wet- en regelgeving in fondsdocumenten, besluitvormings-processen, procedures en de uitvoering.	Ja, toegepast.	Door middel van de kwartaalrapportage wordt het bestuur geïnformeerd over de ontwikkelingen van wet- en regelgeving en de impact hiervan op de diverse fondsdocumenten en besluitvormingsprocedures. Daarnaast wordt het bestuur geïnformeerd over de toezichtthema's van DNB en AFM en de impact/gevolgen hiervan voor het fonds.
83.	Het bestuur bewaakt dat het pensioenfonds de wet- en regelgeving en interne regels naleeft (steeds compliant is).	Ja, toegepast. Statuten, art 10, lid 3	Het bestuur heeft een bestuursbureau aangesteld. In de organisatie van het bestuursbureau en in de uitbesteding zijn maatregelen getroffen om ervoor te zorgen dat het fonds voldoet aan wet- en regelgeving. Rapportage hierover volgt in de kwartaalrapportage. In de statuten is bepaald dat de compliance officer aan het bestuur rapporteert over de naleving van de gedragscode binnen het fonds.

Colofon

Stichting NN CDC Pensioenfonds

De Entree 201, 1100 HG Amsterdam

t 088 - 1162 421

e pensioenloket@nn.cdcpensioen.nl

w nn.cdcpensioen.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van de
Kamer van Koophandel onder nummer 58909265

Concept & design

Strangelove Creatives B.V.

www.strangelove.nl